

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra církevních dějin a literární historie

Bc. Jakub Karafiát

**Jihlavský jazykový ostrov před
rokem 1939**

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc.

Praha 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 8. 5. 2019

Bc. Jakub Karafiát

Bibliografická citace

Jihlavský jazykový ostrov před rokem 1939: Diplomová práce / Bc. Jakub Karafiát;
vedoucí práce: prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc. -- Praha, 2019. -- 124 s.

Anotace

Diplomová práce se zaměří na jihlavský jazykový ostrov, převážně na období dvacátých let dvacátého století. Na události spojené s tamními poměry v době první republiky, kdy se rozpory mezi českým a německy hovořícím obyvatelstvem začaly prohlubovat.

V první části bych se rád věnoval samotnému územnímu rozdělení a vymezení, aby byly později popisované události jasně objasněny z etnického i územního hlediska.

Pozornost bude upřena na presidiální spisy, které jsem již částečně použil v bakalářské práci, na kterou bych tímto chtěl navázat a prohloubit některé poznatky a skutečnosti s geografickým vymezením. Vše se budu snažit rekonstruovat, kromě literatury z archivních materiálů, se kterými jsem již pracoval při zpracování své bakalářské práce. Důraz bude kladen na politickou situaci v kraji a částečně na hlášení tehdejších bezpečnostních orgánů, které celou situaci sledovaly a podávaly hlášení o všem podstatném, co se na území jihlavského jazykového ostrova dělo v této politicky složité době.

Klíčová slova

Němci, Češi, jihlavský jazykový ostrov, Jihlavsko, česko-německé vztahy

Abstract

The aim of this MA dissertation is to focus on the language isolate of Jihlava mostly in the 20th century. In particular, on the events regarding the situation during the First Republic, when the tension between the Czech and German speaking citizens started to increase.

The first part will be dedicated to a territorial and administrative division in order to establish grounds upon which the discussed events will be clarified and described in terms of ethnic and territorial situation.

To resume the topic of my BA thesis and to accentuate the facts and results with regard to geographical demarcation, I would like to focus on the presidial writings from which I have already drawn in said thesis.

I will attempt to reconstruct all the sources, except for the letters taken from archives which I have already used in my BA thesis. Emphasis will be put on the policy situation and then reports of the security authorities which were monitoring the difficult situation in the language isolate of Jihlava and which were reporting all the relevant information.

Keywords

Germans, Czechs, jihlavský jazykový ostrov, Jihlavsko, czech-german relations

Počet znaků (včetně mezer): 224 389

Poděkování

Chtěl bych velmi poděkovat panu profesoru Benešovi za jeho ochotu, se kterou se mi věnoval po celou dobu psaní práce, za jeho pomoc a rady, které mi pomohly celou práci napsat. Dále bych chtěl velmi poděkovat ochotným pracovníkům ze Státního okresního archivu v Jihlavě, kteří mi při bádání po pramenech byli vždy velmi ochotní pomoci. V neposlední řadě bych rád poděkoval svým rodičům, kteří mě po celou dobu studia a psaní vřele podporovali.

Obsah

Úvod.....	7
1. Česko-německé vztahy v Čechách a na Moravě od druhé poloviny 19. století do konce první světové války	8
1.1. Příčiny vzniku národnostních rozdílů a antagonismu	10
1.2. Moravský pakt.....	13
1.3. První světová válka a její dopad na obyvatelstvo.....	15
2. Československo a německé vymezení jihlavského jazykového ostrova..	22
2.1. Geografické vymezení.....	23
2.2. Středověké osídlení území.....	24
3. Německé osídlení jihlavského jazykového ostrova	24
3.1. Vymezení pomezí hvozdu	26
3.2. Filologické důkazy o původu obyvatelstva	27
3.3. Původ názvů obcí v jihlavském kraji	29
3.4. Želivské panství.....	30
3.5. Štoky a okolí.....	32
3.6. Střítež a Zvonějov	33
3.7. Dobešov a další obce	35
3.8. Stonařov a další obce.....	38
3.9. Další osady v jihlavském jazykovém ostrově	39
4. Dvacátá léta dvacátého století	53
4.1. Jihlavský jazykový ostrov na prahu nové doby.....	53
4.2. Počátky dvacátých let	55
4.3. Iredentistické hnutí na Jihlavsku	58
4.4. Německá převaha ve státních institucích po první světové válce	61
5. Česko-německé vztahy ve 2. polovině 20. let.....	80
6. Přelomový rok 1938	91
6.1 Anšlus Rakouska a události bezprostředně po něm	93
6.2. Události před Mnichovskou dohodou	102
Závěr	108
Přílohy	110
Seznam obrazové přílohy	110
Seznam použitých zkratk.....	117
Seznam literatury	118
Elektronické zdroje	121
Archivní zdroje.....	123

Úvod

Ve své diplomové práci se věnuji problematice jihlavského jazykového ostrova před událostmi, které postihly Československou republiku v roce 1939. Již svojí bakalářskou práci jsem zaměřil na Jihlavsko a jihlavský jazykový ostrov, přičemž jsem se věnoval pouze značně přelomovému roku 1938. Ve své diplomové práci své bádání rozšiřuji o studium v oblasti územního vývoje a osídlení kraje v době středověku, porovnání prací, které vznikaly ve dvacátých letech 20. století a tím posuzuji názory historiků, kteří se rozdělili na český a německý tábor.

Hlavní část práce je věnována politickým a sociálním změnám v kraji od skončení první světové války až do roku 1939, kdy na území Čech vznikl Protektorát Čechy a Morava. V této době se poměry mezi Čechy a Němci velice změnily, obě tyto skupiny obyvatel se spolu musely naučit žít v nové republice, která měla celou řadu národnostních i politických problémů, jejich soužití nebylo z počátku vůbec jednoduché a uklidnilo se jen na pár krátkých let, než se na historické scéně objevila hospodářská krize, která s sebou přinesla další vyostření vztahů a nacionalizaci německých obyvatel.

K popisu této doby využiji znalosti a prameny, které jsem nasbíral v rámci psaní své bakalářské práce, převážně ve Státním okresním archivu Havlíčkově Brodě, které jsem u diplomové práce rozšířil o materiály, které pochází ze Státního okresního archivu v Jihlavě.

K zaměření na dobu první republiky na území jihlavského jazykového ostrova, která byla z hlediska vývoje česko-německých vztahů velmi problematičtá, jsem dospěl na základě rozboru oblasti, kterou jsem v rámci psaní chtěl pochopit co možná nejkompexněji a ukázat tamější poměry v době, kdy došlo k zásadnímu národnostním vymezení mezi Němci a Čechy na území celého Československa.

Kraj samotný jsem v rámci psaní a studia navštívil nesčetněkrát. Snažil jsem se zde vstřebat a poznat místní krajinu, která se stala dějištěm mnou popisovaných událostí. Za celou dobu bádání jsem se s krajem velmi sblížil, a proto pro mě psaní bylo velmi zábavné a inspirující. Shromáždění informací v oblasti regionálních dějin, je dle mého názoru pro uchopení celé historie naší země nadmíru důležité a věnovat se krajům i menším územním celkům je pro historiky velmi zásadní, aby dokázali pochopit význam dějin jako celku.

1. Česko-německé vztahy v Čechách a na Moravě od druhé poloviny 19. století do konce první světové války

Pro výklad česko-německých vztahů na území Československa je nutné pochopit a poznat vývoj mezi českým a německým etnikem již z počátku 19. století, protože události, které se začaly vyvíjet na přelomu 18. a 19. vlastně předurčily vývoj událostí ve stoletím dvacátém.¹

Velmi významným mezníkem, jak pro české, tak německé dějiny byl rok 1867, kdy v rakouské monarchii proběhlo rakousko-uherské vyrovnání, které mělo za následek přijetí prosincové ústavy. Česká politika odmítla dualistické pojetí této nově schválené ústavy, neboť nebrala ohled na české státoprávní požadavky. Čeští politici začali organizovat široké hnutí, proti dualismu a odmítali se účastnit sněmovních schůzí.²

Německá strana byla vůči zrovnoprávnění, které bylo podloženo tvrzením o českém historickém právu, velmi nedůvěřivá. Již v roce 1871 zaujala strana německých liberálů odmítavé stanovisko k základním článkům zmíněných požadavků. Tento neúspěch měl na poli říšské politiky za následek rozdělení české politické scény na mladočeské a staročeské křídlo. Zároveň většímu počtu politiků došla neplodnost pasivní rezistence, a proto se čeští poslanci od roku 1878 začali opět účastnit zasedání zemského sněmu i říšské rady, aby tak mohli hájit a prosazovat česká práva.

Drobečková politika, jak jí dnes označujeme, přinesla již brzy pro české politiky úspěchy a ústupky na straně vídeňské vlády. Nejvýznamnějším z nich byla kromě jiného tzv. Stremayrova jazyková nařízení³, která zrovnoprávnila český jazyk a němčinu.⁴ Dalším význačným úspěchem bylo rozdělení pražské univerzity a později v roce 1882 samotná školská autonomie, která přinesla rozvoj českého středního školství.

V této zdánlivě liberální době se začíná pomalu tvořit obraz dvou národností, který je ovšem silně ovlivněn soudobým nacionalismem.⁵

Němci v této době považovali Rakouské země za svůj majetek, na který mají z historických důvodů plné právo, naproti tomu České země byly v očích Němců získány jejich vlastní německou prací a oni sami se v Čechách viděli jako nositeli kultury

---

¹ KOUTNÁ Petra — K česko-německým vztahům v Jihlavě v letech 1914 – 1925, 15

² Tamtéž, 16

³ www.leporelo.info/stremayrova-jazykova-narizeni, vyhledáno 29. 3. 2019

⁴ BENEŠ/KURAL/Kolektiv autorů — Rozumět dějinám, 27

⁵ KAISEROVÁ Kristina/RAK Jiří — Nacionalizace společnosti v Čechách 1848 – 1914, 51

a svobodomyšlnosti tradice, tento termín je v literatuře často označován jako Kulturträger. Češi byli naproti tomu označováni za zpátečníky a národ, který se vyznačuje reakčním smyšlením. České obyvatelstvo si na základě toho také nevytvářelo objektivní obraz druhé národnosti, obecný obraz Němce se velmi často redukoval na pranýřování utiskovatele, který byl představitel židovského velkokapitálu a burziánské lichvy.⁶

Všechna tyto vzájemně vytvořená negativa měla část původu i v populačním vývoji obyvatel, Češi od šedesátých let 19. století procházeli silným populačním nárůstem, což se odráželo v mínění Němců, kteří začali pociťovat obavy o jejich samotnou národní budoucnost. Zároveň s tím ovšem v podnikatelské sféře silně dominoval německý kapitál, což zase na druhou stranu ovlivňovalo negativní české smyšlení o monarchii a jejím fungování na úrovni národnostních menšin.

Sedmdesátá léta 19. století jsou dobou, kdy začíná velmi výrazně sílit česko-německý antagonismus, který se silně opíral o již zmíněný národní nacionalismus. Projevem nebyly pouze politické a sociální neshody, kromě nich se protiklad obou národností začal projevovat v soudobém tisku, kde se články stávaly základnou útoků, předsudků, a nacionálních štvanic.⁷

I přes všechny neshody a rozdíly se ovšem v této době dá stále hovořit o silné vazbě obou národnostních elit, které byly svázány zemským a územním vlastenectvím a dynastickou loajalitou k císařskému dvoru. Kromě toho probíhal mezi oběma národy silný společenský styk, který se utvářel již ve školách, kde za velmi silně rozšířeným českým bilingvismem vznikaly živé vazby mezi oběma národnostmi.

Později v osmdesátých letech 19. se začínají česko-německé vztahy značně negativizovat a dochází k čím dál většímu odloučení a polarizaci.⁸ Převážně u mladších generací začíná sílit duch nestátního nacionalismu, kdy při každém úspěchu jedné národnosti prochází druhá národnost domnělým neúspěchem, který utváří další zášť a soupeření.

Velmi silným hnacím prvkem pro českou stranu, byl nejen rychlý demografický vývoj, ale také fakt, že se velmi urychlila přeměna českého národa z rolnické společnosti na moderní a vyspělý národ.⁹

---

⁶ KOUTNÁ 2000, 16

⁷ BENEŠ/KURAL/Kolektiv autorů 2002, 27

⁸ KAISEROVÁ/RAK 2008, 53

⁹ KOUTNÁ 2000, 16

Reakce většiny Němců na český rozvoj národního života, byla všeobecně velmi negativní, i když jim stále zůstávala široká hospodářská základna i postavení vedoucího státu. Tento nárok na samotný vliv v českých zemích, odvozovali především z titulu příslušnosti k tzv. vedoucímu národu monarchie, kterým se cítili i přes některá jiná prvenství národa českého.¹⁰

Stále se opakující obavy o vlastní národní budoucnost, odcizovali Němce, kteří žili na historickém území Čech od ostatních Němců, kteří se v té době zabývali zcela jinými problémy spjatými se samotnými problémy celé monarchie. Tato situace byla silně patrná i v oblasti jihlavského jazykové ostrova, kde se německé etnikum silně odcizovalo od ostatních německy hovořících obyvatel.

1.1. Příčiny vzniku národnostních rozdílů a antagonismu

Ukazatelem stále vrůstajících nejistot byl vznik organizace k ochraně německé národnosti, za tímto účelem vznikl v roce 1880 spolek (Schutzvereine), který měl důsledně hájit práva německých enkláv a ostrůvků na území Čech a Moravy. Naproti tomu na české straně vznikaly podobné organizace se stejným záměrem, jako byly například odbočky Matice školské a Hraničářské jednoty. Tyto organizace velmi důsledně prosazovaly práva národnostních menšin, v krajích, kde druhá skupina obyvatel značně převažovala.¹¹

Osmdesátá léta se na území českých zemí nesla ve znaku malé národnostní války, která se stala součástí každodenního života, a díky stále většímu vlivu ochranných organizací, pronikaly tendence a nešvary i do zapadlých koutů státu, kde vedle sebe žily obě skupiny poklidně celá staletí. Tento druh nacionalismu se začal projevovat v každodenním zápasu o orientační tabulky v obcích, o získání žáka do německé nebo české školy, místo ve státní službě, etc. Všechny tyto zdánlivé maličkosti, vrážely pomyslný klín mezi obě skupiny obyvatel a zakládaly pole nenávisti, což bude patrné po dobu dalších desítek let.¹²

Při různých příležitostech, kterými byly demonstrace a jiná srocení lidu, se začala množit fyzická napadení a verbální útoky mezi skupinami obou národností. S tím je

---

¹⁰ BENEŠ/KURAL/Kolektiv autorů 2002, 32

¹¹ KOUTNÁ 2000, 17

¹² VELČOVSKÝ, Václav — Čeština pod hákovým křížem, 20

spojen i nový termín, který vstoupil mezi obě skupiny¹³, byla to tzv. „národní država“ (Besitzstand), kterou podporovaly veškeré národní aktivity a činnosti s tendencemi o její udržení, nebo rozšíření. Paradoxem je, že vznikly dvě skupiny, které se začaly cítit jako menšiny. Byli to obecně Češi v Rakousku a Němci, žijící v Čechách, kteří pocíťovali stejnou míru ohrožení národnostní integrity jako většina českých obyvatel císařství.

Za rozbroje mezi Němci a Čechy nemohla jen jejich národní uvědomělost, kterou v osmdesátých letech, začali Češi silně hájit a prosazovat, ale byla to i velmi zkorumpovaná vláda monarchie, která nedokázala příliš dynamicky reagovat na sociální a politické změny ve státě. Česká strana si začala připadat stále více vykořisťována a její práva se měla výrazně rozšířit na úkor německého utiskovatele, který nutil české obyvatel žít v područí na úrovni pouze podmaněného státu.¹⁴

Na základě toho proběhla na počátku roku 1890 jednání o národnostním vyrovnání, ze kterého se ovšem podařilo zrealizovat pouze rozdělení zemské zemědělské rady a zemské školní rady. Ostatní části tzv. punktace, jak se národnostní vyrovnání nazývalo, nebyly pro odpor široké české veřejnosti realizovány.

Mladočeši, kteří působili v české politice, začali usilovat o provádění tzv. etapové politiky, která měla prosazovat změny svébytnosti českého národa, tyto změny měly být realizovány právě v předem rozdělených etapách politické strategie.¹⁵

Jejich úsilí slavilo poměrně zásadní úspěchy. V roce 1896 se vládě, kterou vedl Kazimír Badeni, podařilo prosadit novou volební reformu, která nově umožňovala možnost volebního práva mužům nad 24 let na území Předlitavska. Další představy soudobých politiků se opíraly o transformaci Rakouska, které se mělo stát národním státem i pro české obyvatele.¹⁶

Prostředky, které čeští politici používali k prosazením jejich požadavků, měla být i Badeniho jazyková nařízení, vydaná v druhé polovině roku 1897. Tato nařízení kromě jiného potvrdila Stremayrovy nařízení, která vzešla v platnost v roce 1880 a navíc zavedla češtinu jako vnitřní úřední jazyk, což byla velmi zásadní změna.

Nařízení operovala se změnou jazykové kvalifikace všech úředníků, kteří by do roku 1901 museli prokázat znalost němčiny i češtiny. Tento požadavek ovšem vyvolal silný odpor mezi německými politiky i širokou občanskou veřejností, která s požadavkem na

---

¹³ KOUTNÁ 2000, 18

¹⁴ Tamtéž, 19

¹⁵ URBAN, Otto — Česká společnost 1848 – 1918, 458

¹⁶ BENEŠ/KURAL/Kolektiv autorů 2002, 32

znalost češtiny kategoricky nesouhlasila. Tyto události zapříčinily vyhocení nacionálních konfliktů. V Praze byl dokonce na sklonku roku 1897 vyhlášen výjimečný stav. Situace s protesty a vzájemnými dohady trvala až do roku 1899, kdy padla Badeniho vláda. Na základě toho byla jazyková nařízení odvolána a německé veřejné mínění se tak na čas uklidnilo. Na změnu čeští polití reagovali tím, že přešli do opozice a snažili se bojkotovat vládu a vydávání dalších zákonů.

Kromě politických změn a nejistot se nálada o rozdílech přenášela čím dál víc do každodenního občanského života. Začala být jasně patrná odluka německých a českých obyvatel, kteří se spolu přestávali stýkat a stále více k sobě pociťovali nevraživost a nesnášenlivost. S touto občanskou odlukou se začala značně prohlubovat i nevraživost k druhému jazyku, kterou do té doby pociťovali spíše jen Češi. Začal upadat kulturní a společenský život všech smíšených akcí, které se přestaly pořádat a realizovat. Obyvatelé se začali dělit na dvě nesourodé skupiny. Kostely byly buď ryze české, nebo německé. Situace došla i tak daleko, že se se takto národnostně rozdělily hospody a další veřejná místa, kde spolu dříve obě skupiny normálně fungovaly.¹⁷

Nacionalismus byl tedy součástí každodennosti a stal se prostředkem k bojkotování kulturních akcí, obchodních transakcí nebo literárních tendencí opačné národnosti.¹⁸

Z českého a německého nacionalismu přelomu 19. a 20. století jasně vítězil, ten německý, který byl oproti českému stále agresivnější.

Daleko častěji z něj byly cítit rasistické tendence a arogantní chování všech obyvatel německé národnosti. České tendence jsou v této fázi spíše staženy a reagují komplexněji na všechny německé křivdy a nespravedlnosti v podobě posílání žalob a konstrukcí soudních procesů proti domnělému bezpráví.

Kromě vnitrostátních tahanic a antagonismů se začínají problémy rozšiřovat i za hranice, čeští obyvatelé se pokouší spojit a navázat těsnější kontakt s Ruskem, Francií a dalšími státy. Němci se naopak pokouší o užší kontakt s nacionálními kruhy činnými v Německu, které se začaly velmi rychle rozrůstat o nové zapálené členy.¹⁹

Velmi důležitým zlomem v německé nacionální politice byl tzv. Svatodušní program, který byl přednesen v roce 1899. Kromě jiného měl deklarovat uznání předního postavení Němců v západní části monarchie a zařazení spojení s Německem do ústavy.²⁰ Tento

---

¹⁷ KOUTNÁ 2000, 19

¹⁸ BENEŠ/KURAL/Kolektiv autorů 2002, 33

¹⁹ KOUTNÁ 2000, 20

²⁰ URBAN 1994, 470

program byl velmi zásadní, protože se stal základem pro tvorbu podobných pozdějších programů, které se týkaly národnostních problémů.

Samotné body programu a jejich prosazování svědčí o tom, že většina Němců se v této době začala orientovat silně všenněmecky, kde byl ukazatelem nový ideál o podílu na moci Velkoněmecka, kdežto význam monarchie jako takové ustupoval spíše do pozadí.

Německý nacionalismus byl naproti tomu českému daleko více ucelený a pevný. Když vyšla najevo pravda o nepravosti rukopisů, ztratili Češi čistý list a širší možnost argumentace o významu vlastní historické minulosti. Kromě toho narážel český nacionalismus na další problém, kterým byla silná rozdrobenost a nejednotnost slovanských národů v monarchii.

Musíme proto tyto nacionální tendence brát jako značnou hnací sílu, která rozproudila nevráživost mezi oběma národy. Kromě plamenných slov přispívaly k rozdílným a nesnášenlivosti vlastenecké tisky, literatura, kulturní akce a masově pořádané srazy Turnerů a Sokolů. Obě tyto organizace se snažily nacházet za každou cenu podněty k opozičním názorům a akcím, které často rozpoutávaly politické a sociální spory.

Všechny národní organizace uzpůsobily svou činnost k jediné otázce, a to otázce, porazit národního nepřítele a vyhrát tak staletou válku v prvenství národa na území českých zemí.²¹

1.2. Moravský pakt

V roce 1905 vešel v platnost tzv. moravský pakt, který byl jediným dílčím úspěchem v řešení napjatosti situace mezi Němci a Čechy na počátku 20. století.²² Německé osídlení Moravy, nebylo až na pár oblastí, mezi ně patří i moravská část jihlavského jazykového ostrova, příliš silné, a proto zde nebyly tolik vyhrcované protičeské tendence jako v Čechách, kde se často jednalo o územní rozdělení kraje.²³ Němci na Moravě častěji požadovali záruky na národní državy a především na udržení vysokých postavení v německých městech, jako byla například Jihlava. V souvislosti s moravským paktem probíhala na Moravském zemském sněmu další jednání, která měla být podnětem reformy zemského zřízení.²⁴

---

²¹ URBAN 1994, 437

²² <http://promoravia.blog.cz/>, vyhledáno 27. 3. 2019

²³ KOUTNÁ 2000, 22

²⁴ FASORA/HANUŠ/MALÍŘ — Moravské vyrovnání z roku 1905, 18

Na základě těchto dlouhých jednání, přijal v roce 1905 sněm čtyři návrhy zákonů, vedle rozdělení některých částí samosprávy, a dalších jazykových úprav pro celou funkční samosprávu, byla částí vyrovnání také volební reforma z roku 1896, podle které se sněm rozdělil na tři části, jedna z nich byla tzv. velkostatkářská a druhé dvě národní, což velmi výrazně rozšířilo zastoupení Čechů v úřadech a dalších institucích.²⁵

Další velmi významnou změnou bylo zavedení nového systému voleb, na základě národního katastru. Do té doby platné vymezení územního rozdělení obvodů vystřídal zásada, která respektovala individuálnost jednotlivých voličů. Což v praxi znamenalo, že voliči mohli volit odděleně a na jednom území tak mohly být i dva národní okresy.

Vyrovnání bylo platné pouze na Moravě a zajišťovalo autonomii jen pro velmi malou část národa. Kromě toho ale Moravský zemský sněm a Zemská rada ztratily svoji ryze německou podobu, i když česká většina na moravském sněmu neodpovídala podílů Čechů, mezi všemi obyvateli monarchie.²⁶

Na přelomu 19. a 20. století můžeme tedy z nálady českých obyvatel vysledovat jakousi jistotu se stabilní monarchií, která přináší stabilitu, ochranu, etc., ale neschopnost se s ní vnitřně srovnat a vyrovnat, přes stále patrné národnostní rozdíly.

V před jde ovšem většina českých institucí, česká kultura se dostává do širokého povědomí evropského kulturního světa, české umění je uznávané po celém světě a české výrobky jsou na zahraničních trzích chápány jako kvalitní produkty schopného národa v područí monarchie, která mu za to nabízí velmi široký a stabilní trh rozlehlé monarchie.

Vedle těchto úspěchů se na úrovni úřadů začala výrazně prosazovat čeština, kterou úředníci bez ohledu na zákaz, začali používat. Ministři a vláda úředníky podporovali, a tak byl celý proces v podstatě posvědčen a zlegalizován. Reakce na sebe nenechala dlouho čekat, z řad německých úředníků vyrostl protest, který se opřel o nedodržování Stremayrovo nařízení, platných od roku 1880. Tyto úřednické rozboje zahájily další etapu soupeření obou národů.²⁷

V letech 1890 – 1918 se výraznější rozdíl v růstu českého obyvatelstva zpomalil. S tím ovšem příliš nesouvisel nárůst českého živlu a češtiny v rakouské správě, kde naproti tomu Češi získali značné úspěchy a k nim výhodná a vlivná postavení. Na základě jejich

---

²⁵ KOUTNÁ 2000, 23

²⁶ BENEŠ/KURAL/Kolektiv autorů 2002, 24

²⁷ URBAN 1994, 438

rozšířených možností a vlivu, který se vyznačoval silným mladočeským pozitivismem, se Češi pomalu stávali státním národem.

Zmíněný pozitivismus byl dalším zásadním hnacím prvkem celé české otázky. Před první světovou válkou byly státotvorné tendence s ní spojené hlavním cílem většiny českých politických stran a hnutí, které na nich stavěly své programy a vize.²⁸

Myšlenky o rozbití monarchie a státním osamostatnění na poli české politiky v této době ještě prakticky neexistovaly. Je potřeba si uvědomit, že před první světovou válkou nepřipadala takto razantní změna vůbec v úvahu a mohli si jí dovolit jen přední politici a to ještě na velmi hypotetické úrovni. Většina Čechů jako úspěch vlastního národa viděla i jen v částečném vyrovnání, které by otevřelo možnosti pro další politická jednání o uznání českého národa jako historické společnosti s bohatou minulostí a dějinami.

Problémy v komunikaci mezi oběma národnostmi se v těchto časech ukázaly jako velmi hluboké, přičemž v roce 1913 měly za následek další nezdařené jednání o česko-německém vyrovnání, kterému následovalo rozpuštění Českého zemského sněmu.²⁹

Na prahu první světové války tedy nacházíme problémy mezi Čechy a Němci v monarchii jako nedořešené se silnými nacionálními tendencemi a špatnou a problémovou komunikací, kterou ještě více prohloubily události spojené s první světovou válkou, která měla velmi zásadní vliv i na německo-české vztahy v oblasti jihlavského jazykového ostrova i v celém Československu.³⁰

1.3. První světová válka a její dopad na obyvatelstvo

První světová válka, nebyla pouhým válečným dramatem, který se odehrával na několika frontách v oblasti celé Evropy. Její následky zaznamenali všichni obyvatelé postižených zemích, kterých se dotkla. Došlo k omezení veřejného života obyčejných obyvatel monarchie, i všech ostatních obyvatel zemí, které byly nucené se do války, během konfliktu zapojit.³¹

Státní dohled kontroloval většinu občanských činností a každodenních aktivit. Vše bylo podrobena úspěchu vojáků na frontě a státnímu úsilí vojenskou mašinerii podporovat. Parlament nebyl svolán a občanská práva byla velmi omezena oproti stavu,

---

²⁸ URBAN 1994, 532

²⁹ KOUTNÁ 2000, 24

³⁰ Tamtéž, 26

³¹ BRÜGEL 2006, 43

který platil před vyhlášením války. Řešení národnostních otázek se tedy muselo odložit na dobu vhodnější pro jejich řešení.³²

Naopak si vliv začali prosazovat státníci, kteří silně podléhali ideje nacionalismu. V rakouské armádě to byl například Conrad von Hötzendorf, který ovlivňoval celé vedení armády silně protičesky a nacionálně německy. Vláda dle jeho plánů, měla být postavena pod vojenské komando, aby celý úřednický aparát bylo možné kontrolovat vojenskou rozvědkou a tajnou policií.³³

Ještě před vypuknutím války probíhala v řadě českých měst nadšená vlna proválečného úsilí. Záchvěv patriotismu byl patrný ve všech větších městech monarchie, kterými byla Vídeň nebo Budapešť. Nevyhnula se ovšem ani menším městům. V Jihlavě se tendence pro válečnou hysterii rozhořela velmi silně a provázela jí celá řada demonstrací a veřejných setkání, kde se vášnivě diskutovalo a agitovalo pro podporu vyhlášení války.³⁴

Projevy sympatií obyvatel Rakouska-Uherska se netýkaly pouze představitelů jejich národa. Silná podpora byla slyšet i pro německého císaře a německou armádu, což jen potvrzovalo myšlenku o všenessmectví, které bylo v té době značně citováno a oslavováno.

Pravým opakem tomu bylo u českých obyvatel monarchie, Češi sice bez většího odporu provedli mobilizaci, kterou nedoprovázely větší problémy a sabotáže, nicméně nálada v táboře českých obyvatel byla značně skeptická a odevzdaná.³⁵

Negativní názor českého národa k vypuknutí války, byl kromě jiného podmíněn také tím, že idea války byla v podstatě založena na střetu slovanského a germánského národa, ve kterém Němci chtěli slovanský národ porazit a dokázat mu tak jeho podřazenost.

Z nálady českého obyvatelstva a obecného přístupu k monarchii, byli Češi úřady vyhodnoceni jako neloajální, s až nepřátelskými sklony. Posuzovaly se kromě jiného i aktivity českých institucí, jak a s jakým nadšením projevují sympatie k vyhlášené válce, s jakým úsilím Češi zkupují válečné půjčky, nebo se jinak zapojují do podpory armády a válečných záležitostí.

Srovnání, které úřady provedly mezi českým a německým úsilím na podporu válečného snažení, jasně ukázalo českou lhostejnost a nepřátelství, na základě kterého zastánci austroněmecké politiky argumentovali až do konce války. Soudobá propaganda

---

³² BENEŠ/KURAL/Kolektiv autorů 2002, 36

³³ <http://www.moderni-dejiny.cz>, vyhledáno 18. 3. 2019

³⁴ URBAN 1994, 583

³⁵ KOUTNÁ 2000, 26

zobrazovala Čecha jako neloajálního zrádného občana, který se jen přiživuje na velikém národě, který nechá svému osudu, bez jakékoliv vlastní snahy.³⁶

Habsburská vláda si ovšem projevy nesympatií a neloajality nechtěla nechat líbit. Proto již od roku 1914 můžeme zaznamenat vedení celé řady procesů, proti podporovatelům Ruska, které skončily 18 popravami.³⁷

Jedním z hlavních procesů, které byly vedeny v protislovanském duchu, byl proces proti Karlu Kramářovi a Aloisi Rašínovi,³⁸ kteří byli obžalováni za podporu ruského a slovanského hnutí a styky s ruskými politiky, před válkou i během jejího průběhu. Cílem těchto procesů nebylo pouze odsoudit několik českých představitelů slovanských idejí, ale českou politiku jako takovou. Ikonickými procesy proti nim měl být český národ deklarován jako nepřátelský a neloajální k monarchii a jejímu zřízení.

1.3.1. Události po roce 1915

První rok války se nesl na silné vlně euforie a nadšení z dílčích úspěchů vojska na většině frontách. V roce 1915 se ovšem situace v monarchii začala značně měnit. Prosazovala se tendence udávání a štvání proti zbytku odporu českých vlastenců, jakým byli převážně Sokolové, česká akademická inteligence a další skupiny, které působily monarchii starosti na poli vnitrostátní politiky během války.

Monarchie reagovala poměrně energicky a systematicky v potírání všeho co nějak narušovalo tendence podpory armády a obecného mínění o vedení války. Byly zakazovány české spolky a sdružení. Kromě toho značně zesílila i protičeská vlastenecká politika. Slovanská trikolora byla zakazována, jako protistátní. Z knihoven byli odstraněni někteří nespolehliví autoři. Stejně tak učebnice, které nějak zohledňovaly českou samostatnost a její historickou integritu.³⁹

Velmi zásadní v této věci, byla německá obžaloba Čechů, z roku 1917, kterou podepsalo 82 německých poslanců. Poslanci zde údajně dokázali české protiněmecké a rusofilské chování, které působí na hraně velezrady k německému národu. Dokument „Das Verhalten der Tschechen im Weltkriege“ se stal jakousi obžalobou proti českým obyvatelům monarchie a jejich národním hodnotám.⁴⁰

---

³⁶ KOUTNÁ 2000, 26

³⁷ <http://www.moderni-dejiny.cz>, vyhledáno 20. 3. 2019

³⁸ BENEŠ/KURAL/Kolektiv autorů 2002, 37

³⁹ KOUTNÁ 2000, 27

⁴⁰ URBAN 1994, 615

Samotný dokument vznikl s jasným cílem, měl se stát podkladem pro reorganizaci Rakouska, které mělo být rozděleno jen na německé a smíšené oblasti. Zároveň by zmizely oblasti ryze české a úředním jazykem by zůstala pouze němčina.⁴¹

Další vývoj událostí na evropských bojištích přinesl značné úspěchy centrálním mocnostem, což mělo za následek ještě radikálnější požadavky na reformu Předlitavska. Toto nové uspořádání bylo nazváno „Požadavky Němců Rakouska na nové uspořádání po válce“. Němci chtěli z této části monarchie vytvořit samostatný německý stát, ve kterém by byla jasně definovaná německá kulturní a sociální nadřazenost nad ostatními národy.

Všechny tyto okolnosti vedly k obecnému českému odporu proti vedení války, kterou chápali jako německou a její průběh jako hrozbu pro české a obecně slovanské hodnoty a nezávislosti.⁴²

Vítězství monarchie by bylo tedy hlavně vítězstvím německým, které by mělo negativní důsledek pro celou českou otázku v područí císařského dvora. Není proto divu, že veskrze všechny vrstvy českých obyvatel chápaly válku jako velmi negativní a úspěchy německých a rakouských zbraní jako prohru jejich záměrů o oslabení vlivu Německa a Rakouska ve střední Evropě.⁴³

Velmi zásadním rokem v rovině českých vztahů k monarchii, byl rok 1915, kdy došlo k sjezdu českých samosprávných svazů, které se na jednání dohodly na politice kompromisu, která v podstatě zastávala heslo „Národ by měl jít s Němci, nikoli proti nim“, heslo, které samo o sobě zastávalo spíše defenzivní charakter, přineslo dobu relativního uklidnění vnímání českých tendencí v monarchii.

Od té doby se české politické strany držely loajality k monarchii a obecnému uznání spojení s Němci, které podporovaly právě v souvislosti s přijatými změnami z léta roku 1915. Jejich tendence na poli říšské politiky, ustoupily do pozadí a snažily se spíše o zanechání jakési holé národní existence, než o prosazování nových a výhodných podmínek pro české obyvatele monarchie.⁴⁴

Aktivismus, který vzešel z rozhodnutí českého národa v druhé polovině roku 1915, byl definován uvědoměním nad bezvýchodností situace malého utiskovaného národa v područí velkého a mocného habsburského státu. Josef Pekař ani v této době ovšem

---

⁴¹ KOUTNÁ 2000, 28

⁴² BENEŠ/KURAL/Kolektiv autorů 2002, 41

⁴³ <http://www.moderni-dejiny.cz>, vyhledáno 21. 3. 2019

⁴⁴ KOUTNÁ 2000, 29

nepřestal věřit, v možný vzestup českého obyvatelstva v rámci monarchie, kterou chápal jako kvalitní zázemí pro růst malého a slabého národa, který potřebuje většího a silnějšího ochránce, který by mu zaručil stabilitu a prosperitu. Tento pohled je jedním z mnoha náhledů na vnímání českých zemí v období habsburské nadvlády, byl svým způsobem značně logický, neboť oslavoval právě stabilitu trhu a ochrany obyvatel v rámci rozhádané Evropy. Malá, velmi nesourodá populace českých a slovenských obyvatel, šla tehdy jen velmi špatně spojit s vizí pevného a semknutého státu, který by obstál na poli velké národní politiky soudobé Evropy.⁴⁵

1.3.2. Rok 1917

V roce 1917 se přístup českých stran k chápání vnitrostátní politiky začal značně měnit, přibylo politických a veřejných akcí, jakým byl například Manifest českých spisovatelů, nebo státoprávní prohlášení z počátku roku 1917. Události, které propagovaly již zcela nové požadavky, počítaly s poválečnou přeměnou monarchie v moderní spolkový stát, ve kterém bude mít své vlastní místo i Český stát. Zakončením těchto změn měla být v roce 1918 Tříkrálová deklarace, která kladla důraz na národy v monarchii a jejich sebeurčení v rámci říše.⁴⁶

Národy měly mít možnost se samy rozhodnout, zda v monarchii chtějí setrvat nebo se odtrhnout a vytvořit si stát vlastní. Dokument z ledna roku 1918 byl sice zkonfiskován bezpečnostním aparátem a označen jako protistátní, ale i tak měl zásadní význam na chápání české otázky v rámci monarchie.⁴⁷

Události, které následovaly, podporovaly tuto ideu o samostatnosti jednotlivých národních států, které měly vzejít z pádu habsburské monarchie. Jednou z významných akcí, byla Národní přísaha v Obecním domě, která proběhla v dubnu roku 1918 a předznamenala úsilí o úplnou státní samostatnost.⁴⁸

Kromě vnitrostátního uvědomění změn, byla zásadní změna v chápání zahraničního odboje, který byl do té doby podporován jen marginálně. V této fázi došlo k silnému semknutí vnitřních a zahraničních tendencí, které usilovaly o samostatnost českého státu. Zde již můžeme začít hovořit o skutečně uchopené ideji samostatného Československa,

---

⁴⁵ PEKAŘ Josef — Na cestě k samostatnosti, 37

⁴⁶ KOUTNÁ 2000, 31

⁴⁷ <http://www.moderni-dejiny.cz>, vyhledáno 22. 3. 2019

⁴⁸ BENEŠ/KURAL/Kolektiv autorů 2002, 45

kteřá kromě vlastních tuzemských vizí a podpory, začala získávat ohlasy a sympatie v dalších zemích Evropy, které by rozpad monarchie ve více územních celků uvítaly jako vyrovnání politických i vojenských sil v rámci celé střední Evropy.

1.3.3. Rok 1918

Rok 1918 se zdál být z pohledu vzniku sjednoceného Německa velmi významným. Od srpna začala vycházet celá řada nařízení, která pomáhala realizovat německé požadavky na zavedení krajského zřícení v Čechách. Naproti tomu československá hnutí zaznamenala různé dílčí úspěchy, státy Dohody již dále nebránily právům Čechů a Slováků, kteří požadovali vznik samostatného demokratického státu. Národní rada československá byla již 9. srpna uznána britskou a francouzskou vládou za představitele nově vznikajícího státu. Nedlouho poté, dne 3. září je následuje i USA a ostatní státy Dohody.⁴⁹

Jedním z větších pokusů, který Rakousko-Uhersko podniklo k zachování monarchie, proběhl v polovině září. Vláda se obrátila na prezidenta Wilsona, který byl vyzván ke svolání mírové konference, na základě jeho vlastních čtrnácti bodů. Wilson toto navržené svolání odmítl a na požadavky rakouské vlády nepřistoupil, poslední pokus, který měl zajistit zachování monarchie, provedl sám Karel I., který 16. října vydal manifest, který proklamoval federalizaci monarchie a uznání národních států.⁵⁰

Kromě jiného dokument obsahoval deklaraci vyloučení Zalitavska z říše a rozdělení historického českého území mezi německý a český stát. Manifest ovšem odmítl jak Národní výbor v Praze, tak i uherský parlament. Situace monarchie se tím značně zkomplikovala a Karel I. se tak dostal do poměrně svízelné situace, ze které se zdálo, nevedlo žádné východisko, které by staletou monarchii mohlo uchránit od nejhoršího.⁵¹

Další události na sebe nenechaly dlouho čekat, již 18. října 1918 vyšla Washingtonská deklarace,⁵² která byla uznána jako oficiální program československé vlády. Deklarace kromě jiného proklamovala ČSR jako samostatnou republiku a zároveň obsahovala

---

⁴⁹ URBAN 1994, 627

⁵⁰ BENEŠ/KURAL/Kolektiv autorů 2002, 51

⁵¹ KOUTNÁ 2000, 31

⁵² <http://www.vhu.cz/exhibit/washingtonska-deklarace/>, vyhledáno 29. 3. 2019

soupis všech práv národnostních menšin, které budou v budoucím státě společně existovat.

Němci na tyto události reagovali poměrně rychle a energicky, již 21. října ve Vídni vyhlásili založení Německého Rakouska tzv. „Deutsch-Österreich“, které mělo vzniknout jako nový státní celek. K tomuto novému státu se chystali Němci připojit pohraniční oblasti českých zemí, ale také oblasti Novobystřicka, Brna, Olomouce a Jihlavy, kde stále převládalo německé obyvatelstvo nad českým. Němci tedy fakticky uznali tvorbu samostatného českého státu, ale po jejich územních požadavcích by se z Československa stal velmi zvláštní útvar, bez přírodních a historických hranic.⁵³

Události posledních říjnových dnů přinesly poslední marné pokusy monarchie o zachování alespoň částečně únosného stavu, 25. října podala demisi předposlední rakousko-uherská vláda a na její místo nastoupila vláda nová, která se za každou cenu pokoušela zachránit rozpadající monarchii. Navázala styk s Národním výborem, který sídlil v Praze a pokoušela se je přimět ke kompromisu v územních a národních požadavcích. Tímto krokem ovšem fakticky uznala rozvrat monarchie, který se nezadržitelně blížil a byl pouhou otázkou času, protože situace na bojišti byla po vstupu amerických expedičních sil prakticky ztracena.⁵⁴

Vláda, která v říjnu přijala Andrásyho nótu⁵⁵, tím fakticky potvrdila požadavky amerického prezidenta Wilsona, který v nich deklaroval absolutní uznání národů na sebeurčení. Tím bylo právo národů na sebeurčení fakticky potvrzeno a rozpad monarchie byl prakticky zpečetěn.⁵⁶

Doba první světové války byla tedy dobou, kdy česko-německé vztahy dospěly do krajnosti celé doby soužití, těchto dvou rozdílných národnostních skupin. Nepříznivá ekonomická situace, ztráty na bojištích a politicky rozdílné pohledy na vedení války byly jen některé z důvodů, které fakticky ukončily vztahy Čechů a Němců ve společné monarchii, která byla nucena prohranou válkou zaplatit rozpadem a uznáním několika evropských států, které byly celé staletí v náručí rakouské monarchie.⁵⁷

Všechny nové státy, které vznikly po první světové válce, měly svojí svobodu a demokracii, o kterou tolik let usilovaly. Měly kromě toho ovšem i společnou nesmírnou

---

⁵³ KOUTNÁ 2000, 32

⁵⁴ <https://www.irozhlas.cz/historie/>, vyhledáno 28. 3. 2019

⁵⁵ <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/andrassyho/>, vyhledáno 29. 3. 2019

⁵⁶ KOUTNÁ 2000, 33

⁵⁷ BENEŠ/KURAL/Kolektiv autorů 2002, 54

bídu a nedostatek, který byl dán naprostým vyčerpáním ekonomiky německých a rakouských zemí z důvodu vedení války.

Sociální problémy, které byly patrné i dlouho po skončení války s sebou ovšem přinášely další vlny nesnášenlivosti mezi obyvateli, kteří vedle sebe na území nového Československa žili. V sudetských oblastech se v této době schylovalo k duchovnímu a lidskému rozchodu mezi Čechy a Němci, kteří prožívali novou neznámou situaci, kdy byl český národ na území Čech pomyslně nadřazen národu německému.⁵⁸

Situace se tedy pomyslně v podstatě jen otočila, namísto národní nadřazenosti německého národa, byla zde teď nadřazenost česká. Její vliv sice v rámci republiky nebyl tak markantní, ale často se stával zdrojem nepokojů a stížností od německých obyvatel, kteří se přes noc ocitli novými a neuznávanými obyvateli země, kterou již pro tento fakt nenáviděli a snažili se jí rozvrátit a vrátit tak stav, který platil před vypuknutím první světové války.

2. Československo a německé vymezení jihlavského jazykového ostrova

V době rozpadu monarchie a ukotvování československé integrity přibývá publikací, které se věnují vymezení některých historických oblastí v rámci nové republiky, jednou z diskutovaných enkláv německého osídlení ve 20. letech 20. století se stal také jihlavský jazykový ostrov, který posloužil německým historikům jako dějiště národního uvědomění. Dle většiny literatury, která vycházela, byla převaha německého obyvatelstva v kraji ukotvena hluboko do středověku a někteří historici se nebáli jít ještě dál do dob římského osídlení Moravy. Proto je velmi nutné při studiu pramenů, které se pokouší vymezit dobu původního osídlení německého nebo českého, postupovat velmi opatrně a nenechat se zmást soudobou agitační tendencí.⁵⁹

V této části práce se zaměřím na porovnání německých a českých pramenů, které vznikaly v době velkých národnostních zvrátů a změn, které s sebou přinášely nové

---

⁵⁸ KOUTNÁ 2000, 34

⁵⁹ <http://www.iglauer-sprachinsel.de/>, vyhledáno 29. 3. 2019

podmínky pro život na území republiky i samotného jihlavského jazykového ostrova, který byl silně ovlivňován německým a rakouským nacionalismem.⁶⁰

2.1. Geografické vymezení

Jihlavský jazykový ostrov je všeobecně uznávaný termín pro oblast na historickém pomezí Čech a Moravy,⁶¹ která je vymezena kolem dnešního krajského města Jihlavy s rozlohou asi 20 x 20 km. Geografické vymezení této oblasti není vůbec jednoduché, protože samotný jihlavský jazykový ostrov je poměrně složitou enklávou národností a zároveň geografickou, která se v průběhu staletí několikrát proměnila.⁶²

Budeme-li tedy brát v potaz vymezení, které definují autoři publikací se zaměřením na oblast Vysočiny a Jihlavska z 20. let minulého století, ze kterých budu vycházet i já, můžeme s částečnou určitostí mluvit o oblasti, která se rozprostírá od české obce Jilemník, až po moravskou obec Stonařov. Této oblasti dominují, kromě Jihlavy obce s větším počtem obyvatelstva jako Štoky nebo Dobronín.⁶³

Jihlavský jazykový ostrov byl největší německy osídlenou oblastí na území Čech a zahrnoval kolem 80 vesnic, kde dříve žilo převážně německy mluvící obyvatelstvo.⁶⁴

Kromě přirozeného centra, kterým je město Jihlava dominuje moravské části ostrova vesnice Stonařov, která leží na samotném jižním konci ostrova.⁶⁵

V geografickém vymezení máme před sebou další problém s historickou hranicí Čech a Moravy, která rozděluje celý ostrov na dvě poloviny, ze západu od obce Dvorce přes vesnice Rantířov a Rounek, až do Jihlavy, kterou obíhá ze severní části. Od města pokračuje severovýchodním směrem k obcím Heroltice, Měšín, Střížeš a stáčí se k jihovýchodu, kde protíná obec Ždírec.⁶⁶

Celková pomyslná rozloha ostrova je tedy kolem 400km² a zahrnuje převážně zemědělskou oblast Vysočiny, kterou kromě již zmíněné historické hranice Čech a Moravy protíná další mezník, kterým je řeka Jihlava, délka jejího toku činí 184,5km a protéká jihlavským jazykovým ostrovem od východu na jihozápad.⁶⁷ Dle dnešního

---

⁶⁰ DOBIÁŠ Josef — Německé osídlení ostrůvku Jihlavského, 1

⁶¹ ALTRICHTER Anton — Dörferbuch der Iglauer Sprachinsel, 5

⁶² <http://www.iglauer-sprachinsel.de/>, vyhledáno 29. 3. 2019

⁶³ PÁTEK Alois Josef — Vlastivěda Moravská II. Místopis, jihlavský okres, 2

⁶⁴ <http://www.iglauer-sprachinsel.de/>, vyhledáno 28. 3. 2019

⁶⁵ PÁTEK 1901, 1

⁶⁶ ALTRICHTER 1973, 203

⁶⁷ Tamtéž, 198

regionálního rozdělení, se jihlavský jazykový ostrov nacházel ve střední části Vysočiny a protíná ho nový zásadní geografický mezník, kterým je dálnice D1.

2.2. Středověké osídlení území

Středověké osídlení jihlavského jazykového ostrova není zcela jednoduché rozklíčovat, je dáno převážně tím, že v průběhu období, které je předmětem mého bádání, vznikala velká řada publikací, které byly kvůli svému tendenčnímu důvodu vydání, často psány velmi zkresleně. Zastávaly se původu slovanského na úkor původu germánského a naopak. Proto je nutné porovnávat zdroje, jak německých, tak českých autorů, kteří se problematikou zabývali.

Ovšem ani tak dnes s úplnou určitostí nebude jednoduché prokázat, jak se v jednotlivých časech dějin, vzhled kraje a obyvatel vyvíjel. Největší pomůckou pro bádání, jak to tedy s osadami a původem obyvatel na Jihlavsku bylo, nám budou místní názvy a jejich vývoj v průběhu středověku a raného novověku. Na názvech obcí, potoků či dalších míst lze částečně vysledovat i původ obyvatel, kteří názvy místům a osadám přiřknuli.⁶⁸

3. Německé osídlení jihlavské jazykového ostrova

Nejcennější publikace, které vychází z historických, zeměpisných, archeologických a topografických bádání a nálezů jsou bezesporu: Německé osídlení ostrůvku jihlavského od Josefa Dobiáše a *Dörferbuch der Iglauer Sprachinsel* od A. Altrichtera, kteří se osídlením jihlavského ostrova zabývali opravdu vědecky a spojovali všechny dostupné materiály tak, aby prokazatelně vymezili původ obyvatel jednotlivých vesnic a osad na Jihlavsku, poté rozhodně *Vlastivěda Moravská II. Místopis* od Josefa Pátka a další knihy, které pomohly nastínit vývoj osídlení celé oblasti.⁶⁹

Pokusil jsem se jejich porovnáním docílit, co možná nejpřesnějšího soudobého pohledu na původ obyvatel v oblasti, která se stala tak diskutovanou a historicky významnou částí Československa, v rámci národnostních problémů a rozepří převážně v druhé polovině 19. století, kdy se z českých a německých obyvatel staly spíše soupeřící

---

⁶⁸ DOBIÁŠ 1931, 1

⁶⁹ ALTRICHTER 1973, 5 - 6

strany a jejich pohled na druhou skupinu obyvatel byl silně negativní a nenávistný. Právě v této době se celá řada autorů pokusila svým bádáním vypomocet jedné nebo druhé straně v argumentaci o původním osídlení jihlavského ostrova. Na základě toho v jejich publikacích často najdeme záměrné odchylky a nepřesnosti, které sloužily jako argumentační základna národnostních rozepří a tahanic.

Do roku 1912 platil všeobecně uznávaný názor, že se osídlení jihlavského ostrova započalo až na sklonku 13. století, v souvislosti s objevem stříbrné rudy v kraji, které přivedlo do země nesčetné množství kolonistů z německých zemí, kteří započali osidlovat a obhospodařovat oblast, jež do té doby byla jen velmi spíše obydlena příslušníky slovanského kmene.⁷⁰

Od roku 1912, kdy B. Bretholz ve svých dějinách Moravy vystupuje s tezí, že tento výklad o původu obyvatel oblasti je mylný, a přiklání se k názoru, že zdejší Němci nejsou potomky kolonistů, kteří přišli do kraje kolem Jihlavy dobývat železnou rudu, ale že jejich původ můžeme vysledovat už na počátku 9. století. Rok 1912 byl tedy rokem zásadním pro bádání o původu oblasti a celá řada historiků se začala historií Jihlavska podrobněji zabírat, aby tvrzení buď vyvrátila, anebo potvrdila.⁷¹

Teze Bertholzova, ačkoliv se dočkala částečného úspěchu od zahraničních historiků, kteří se nikdy větší měrou o tuto problematiku nezajímali, u specialistů českých ani německých se neseťkala s větší měrou uznání. Ani na základě špatných ohlasů u široké vědecké veřejnosti se nenechal Bretholz odradit a přistoupil ještě k smělejší tezi, která staví původ obyvatel německého původu v kraji, až k přímým potomkům Germánů v dobách římských.⁷²

Tyto teze, které se později staly prostředkem pro zneužívání k účelům politickým, již před první světovou válkou, se po prohrané válce staly tendencemi útočnými, které definovaly původ Němců na jejich vlastním historickém území, a byly tedy podkladem pro jejich vlastní sebeurčení v rámci Československa. Původ osídlení oblasti, které dle Bertholzovy teorie spadalo až do doby, kdy do kraje přišly římské legie, tedy velmi silně ovlivnilo smýšlení Němců o oblasti a posílil jejich nacionální uvědomění.

Prvním takovým krajem byl poměrně brzy, po prohrané válce v roce 1918 právě jihlavský jazykový ostrov, kde Národní rada prosazovala ihned 3. listopadu 1918, aby

---

⁷⁰ SCHWAB Emanuel — SCHWAB: Die Iglauer Sprachinsel, 2

⁷¹ DOBIÁŠ 1931, 2

⁷² BRETHOLZ Bertold — Dějiny Moravy. První svazek, 76

celá tato oblast byla neprodleně připojena k německému Rakousku. V létě roku 1919 uveřejnil E. Schwab *Die Iglauer Sprachinsel – deutsch*⁷³, kde se snažil odůvodnit sebeurčovací původ jihlavského jazykového ostrova. Na základě těchto tendencí vyšla později celá řada podobných prací, které prosazovaly tvrzení, že německý původ je na tomto území doložen již v počátcích z 9. století, a tedy původní zažitý úzus o původu spojeným s kolonií horníků z 8. století je mylný.⁷⁴

Práce E. Schwaba se setkala s ostrou kritikou české vědecké společnosti, ovšem její samotnou odbornost nebylo zcela jednoduché zpochybnit, protože byla postavena na řadě výzkumů a důkazů, většinou historicko-geografického charakteru.

Dalším podkladem byla práce německého filologa Antona Mayera, který v roce 1924 uveřejnil v časopise *Die Iglauer Sprachinsel* článek *Die Iglauer Ortsnamen* o původu místních jmen. Ve svém bádání došel k zjištění, že se na ostrůvku jihlavském udržel poměrně velký počet jmen, která souvisela s dobou, kdy byla větší část Moravy obsazena německými Kvády, dokonce prý některá vychází již z doby předkvádské. Tato jména prý neobsahují žádné pozdější úpravy, nebo změny spojené s přerušáním obývání tohoto kraje. Naopak jména slovanská jsou prý z větší části překlady, nebo různými úpravami jmen německých, což by tedy ukazovalo na původní německé osídlení v plném rozsahu.⁷⁵

3.1. Vymezení pomezí hvozdu

Všem, kteří obhajují verzi s osídlením Jihlavska před začátkem 9. století, musí být dle toho, jak píše Josef Dobiáš, velmi nepříjemná zpráva, která svědčí o existenci pomezí hvozdu na hranicích Čech a Moravy. V tomto případě by Jihlavsko, které se nachází na samých hranicích, nemohlo být osídleno dříve než v 8. století. Mayer i Schwab jsou odpůrci tvrzení, které se dočítáme v Kosmově kronice o neprostupném pohraničním lese⁷⁶, který se nacházel na jihovýchodní straně českého čtyřúhelníku, a máme pro něj celou řadu dokladů velmi konkrétních a nezpochybnitelných.⁷⁷

Sám Kosmas se o hvozdu zmiňuje hned v několika pasážích při popisu krajiny, není tedy možné pochybovat o existenci tohoto přírodního mezníku, je ovšem nutné jeho

---

⁷³ SCHWAB 1919, 1

⁷⁴ DOBIÁŠ 1931, 1 - 2

⁷⁵ DOBIÁŠ 1931, 3

⁷⁶ KOSMAS — Kosmova kronika česká, 40

⁷⁷ ALTRICHTER Anton — Kolonisationsgeschichte der Iglauer Sprachinsel, 67

původní rozsah přesně specifikovat a vymežit. Historici přicházeli často s důkazy nepodloženými archeologickými výzkumy, kterými se snažili původ osídlení dokázat, ale podrobnosti nebo důkazy k jejich domněnkám často chyběly.

Dalším důležitým pramenem pro vymezení lesního hvozdu, o kterém se zmiňuje již Kosmas ve své kronice je zakládající listina třebečského kláštera, který byl dle této listiny založen „uprostřed lesa“, tímto krátkým sdělením se nám otevírá další důvod potvrzující existenci většího lesa v této oblasti, který je dnes označován jako hraniční či pomezí hvozdu.⁷⁸

Vzeme-li v potaz jakoukoliv šířku tohoto lesa na pomezí česko-moravském, musíme nakonec připustit, že nemá jeho samotná šířka rozhodující význam, neboť hlavní území jihlavských německých obyvatel leží na samých hranicích této oblasti. Zmiňovaná starobylost jejich zdejších sídel je tedy vyloučena už samotnou existencí tohoto rozlehlého lesa, i kdyby se nám zcela jasně nepodařilo specifikovat samotné pásmo hvozdu, který zabíral větší část dnešního jižního cípu kraje Vysočina.⁷⁹

Další přirozenou přírodní hranicí byla, jak je již od doby Václava I. známo, řeka Jihlávka, říčka pramení severovýchodně od obce Pavlov a protéká Stonařovem, Suchou, Vílancem, Rančířovem, Čížovem, Sasovem a Jihlavou, kde se vlévá do řeky Jihlavy, její tok je dlouhý necelých 140km a působí jako lineární mezník, který doplňoval již zmíněný lesní pomezí hvozdu.⁸⁰

Všemožnou snahou německých historiků posunout zemskou hranici do vnitra Čech, byla tendence vymežit krajinu kolem Jihlavy z oblasti, která byla zarostlá pohraničním lesem a potvrdit tak staré původní německé osídlení v době 9. století.⁸¹

3.2. Filologické důkazy o původu obyvatelstva

Mezi již zmíněné geografické údaje a mezníky, které jsou důležité v bádání o původu obyvatel v kraji, jsou dále velmi zásadní zdroje filologické, názvy měst a obcí, které pro nás mohou být rovněž velmi přínosným vodítkem o původu obyvatel v kraji jihlavského jazykového ostrova.

---

⁷⁸ DOBIÁŠ Josef — Osídlení Pelhřimovska do válek husitských, *Národopisný věstník*, 21

⁷⁹ DOBIÁŠ 1931, 6

⁸⁰ Tamtéž, 9

⁸¹ PÁTEK 1901, 50

Jen kousek od Jihlavy v městě Humpolci nacházíme původní název „Gumpoldis“, v listině, která má původ v roce 1219 a v listině o založení města Jihlavy již před rokem 1228. Jako dalším příkladem obce, která se nachází na samotném pomezí česko-moravského pohraničí, je obec Kostelec, která se v roce 1288 nazývá německy Wolframs⁸². Samotný původ obce lze vysledovat již na samotný počátek 9. století, kdy se mezi moravskou šlechtou připomíná Wolframs již v roce 1218. Německý historik Anthon Mayer je tedy přesvědčen, že území na Pelhřimovsku a vedlejší Želivsku bylo již před rokem 1200 velmi silně obydleno německou populací.⁸³

Josef Dobiáš naproti tomu přichází s důkazem, že v těchto oblastech němečtí obyvatelé ještě nesídlili. Tímto důkazem je podle něj místní toponomastika vodní sítě, která se v tomto kraji zachovala tak bohatě, jako málo kde jinde a můžeme jí tak přikládat vysoký význam. Prapůvodní jméno řeky Jihlavy, lze vyložit ze slovanštiny, stejně jako z germánštiny, jméno řeky Sázavy pak lze lépe vyložit z jazyka slovanského, ovšem i po připuštění germánského vlivu na názvy těchto řek, nemá větší význam, neboť k horním tokům, se jejich jména mohla dostat postupem proti proudu až v době pozdější.⁸⁴

Větší část potoků, které se vlévají do Jihlavy i Sázavy mají původní česká jména, do Sázavy například: Trnava, Bělá, Řečice, Popeličná a Kletečná, jejíž dva potoky se nazývají Kamenička a Vyskytná. Do Jihlavy pak vtékají potoky: Jistebník, Otvírná, Smrčná, etc. Názvy těchto potoků jsou pro nás o to důležitější, že protékají částí krajiny, která byla od 14. století až do roku 1945 z větší části německá.⁸⁵

Všechna jména, která zde nacházíme, jsou velmi stará. Název Smrčná se několikrát uvádí již v roce 1233, tedy v dobách ještě starších, protože listina, kterou Dobiáš zmiňuje, je pouze potvrzovací listina, listiny, která pochází z roku 1192. O potocích Otvírná, Ježená a Vyskytná se dočítáme již v názvech vesnic v roce 1226.⁸⁶

Němečtí historici tedy nemohou bezpečně vysvětlit názvy, které mají svůj původ v češtině, i když zde ve 14. století nacházíme obyvatelstvo, ve skrze německé. A jelikož lze naprosto bezpečně říci, že by Němci svým osadám nedávali jména česká, zbývají nám pouze dvě možnosti o původu obyvatel, buď založili osady Němci, ale až v době, kdy

---

⁸² ALTRICHTER 1908, 188

⁸³ DOBIÁŠ 1931, 37 - 38

⁸⁴ PÁTEK 1901, 3

⁸⁵ DOBIÁŠ 1931, 38

⁸⁶ PÁTEK 1901, 2

v blízkém okolí byli již dávno usazeni Slované, od nich by pak převzali názvy pro své nové osady nebo vystřídali původní obyvatelstvo slovanské v původních osadách. Ovšem ani v jednom z těchto případů nelze uvažovat tak, že by v kraji bylo nejprve germánské a později slovanské obyvatelstvo.

Je velmi nutné mít na paměti, že ani jednu z těchto uvedených možností nemůžeme generalizovat a stavět jí jako nepřekonatelný argument, neboť je velmi důležité, abychom k názvům osad přistupovali jednotlivě, bez předem daných předsudků o původu názvů a tedy i obyvatelstva, které se v kraji původně usadilo.

3.3. Původ názvů obcí v jihlavském kraji

Jeden z mnoha případů, na kterých doložíme, jak vznikaly ze starých původních českých vesnic, vsi německé, je historie obce Smrčné, do roku 1945 hojně nazývané Simmersdorf, že jejím původním názvem, byl název český, jasně dokazuje jméno potoka, od které bylo až časem odvozeno jméno pro samotnou obec. Český název zmíněného potoka, můžeme doložit již k roku 1233. Naproti tomu německý název Simmersdorf⁸⁷ nacházíme ve zmínkách až mnohem později a to v roce 1303, kdy jí jak píše Dobiáš, opat ze želivského kláštera pronajal osobě jménem Ewerard, pod podmínkou, že bude obec do pěti let rozšířena a doplněna o nové kolonisty. Tento doklad, který pojednává o dosazení do staré české vsi německého lokátora je ovšem pro všechny příznivce německé verze osidlování oblasti krajně nemilý, vyskytují se proto antiteze, které se pokouší pravdivost původu českých názvů vyvracet.

Jedním z hlavních filologických propagátorů nepravdivosti těchto tvrzení Anthon Mayer, který uvádí původ jména Smrčná od původního staroněmeckého přivlastňovacího zájmena Sindhartis, Simharts, které si údajně Čechové přejali ve formě Simerč⁸⁸, z něj potom tedy vzniká název obce Smrčná.⁸⁹

Z filologického hlediska byla ovšem tato jeho teze vyvrácena poměrně jednoduchou rozvahou, na základě které bylo jednoznačně dokázáno, že potřeba tvrzení o původu českého názvu je vyvrácena čistě z tendenčního důvodu. Při výkladu německého jména Smrčné, Mayer zapomněl na skutečnost, že tvar Simmersdorf, který měl být pouze přechodnou formou od německého slova Simharts po Simonsdorf, se začíná objevovat až

---

⁸⁷ ALTRICHTER 1973, 143

⁸⁸ ALTRICHTER Anton — Dorfnamen in der Iglauer Sprachinsel, 17

⁸⁹ DOBIÁŠ 1931, 41 - 44

po značných dokladech tvaru slova Simonsdorf teprve na sklonku 17. století.⁹⁰ Takové zdánlivě nechtěné omyly najdeme v celé řadě dalších publikací, které se snažily prosadit německé prvenství i na úkor faktů a skutečností.

Tyto pokusy se dají dnes vysvětlit prostým soupeřením českých a německých historiků, kteří aniž by se snažili přijít na skutečné jádro věci, hledali často řešení a důkazy pro prosazení skutečnosti, která by vyzdvihla jednu či druhou stranu.

Takových dvojic, pro které se pokoušeli najít česko-německý původ slova, najdeme na Jihlavsku celou řadu: Šimanov – Kolersdorf, Zbidili – Rotneustift nebo již zmíněnou přímo v jihlavském ostrově obec Kostelec – Wolframs.⁹¹

V rámci jihlavského jazykového ostrova byly tyto důvody velmi rozšířeny a místní obyvatelé každý uveřejněný historický článek, nebo komentář považovali za prokazatelný důkaz o původu prvních obyvatel jejich kraje. Nemůžeme tedy toto zdánlivě banální soupeření při bádání o situaci v kraji ve dvacátých letech rozhodně vypustit. Tato bádání jsou přesným ukazatelem, v jakých národnostních podmínkách vznikla nová republika a co působilo jako katalyzátor nálad a názorů obou národnostních skupin, které zde musely existovat v těsné provázané blízkosti.

První republika, ve které většina publikací a článků, které zde používám jako zdroj, vznikala, byla dobou velmi rozdílnou, na jedné straně úporné snahy českých obyvatel o vybudování stabilního a moderního státu, na straně druhé Němci a jiné národnostní skupiny, které se všemožně snažily úsilí a zapálení českých obyvatel kazit. Z tohoto důvodu, byly práce českých historiků o historii a dějinách vlastního národa, velmi důležitou posilou v argumentaci vůči rozdílným názorům jejich německých kolegů. Porovnání některých důležitých prací tedy slouží k pohledu na ucelený názor, který byl v době národních rozbrojů velmi zásadní.⁹²

3.4. Želivské panství

Dalším přilehlým územím, které nám pomůže situaci o původu obyvatel v kraji jihlavského jazykového ostrova přiblížit, je Želivské panství. Důkazy, že na želivském panství před začátkem 13. století ještě Němci nevyskytovali, je také fakt, že z celkových

---

⁹⁰ ALTRICHTER 1973, 143

⁹¹ ALTRICHTER 1973, 188

⁹² DOBIÁŠ 1931, 43

65 obcí, které se na tomto panství nacházely, mají všechny názvy bezesporu původně české a ani jednu z nich nelze považovat za obec původem německou.

Toto tvrzení se němečtí historikové snažili všemožně vyvrátit, především E. Schwab zastával skutečnost⁹³, že želivské panství, které se rozkládalo převážně v oblasti jihovýchodně od Želiva, v sobě nezahrnuje z jihlavského jazykového ostrova více než jednu vesnici a to obec Vyskytnou.⁹⁴ Opačným důkazem je mapa Josefa Vítězslava Šimáka z muzea v Havlíčkově Brodě, kterou částečně upravil Josef Dobiáš a která zobrazuje panství želivské s rozlohou, s více než třetinovým jazykovým podílem na jazykovém ostrůvku, která tím tvrzení E. Schwaba jednoznačně vyvrací.⁹⁵

Jestli se tedy němečtí obyvatelé nevyskytovali na želivském panství před rokem 1226, je třeba hledat důvod, kdy později se v celé oblasti usadili, a jaké záměry je přivedly. Kanovníci vysehradští z kláštera, jak se zmiňuje Josef Dobiáš, v roce 1252 začali osazovat kraj novými kolonisty, aby zvelebovali krajinu a rozšiřovali vesnice, předpokladem tedy je, že kanovníci počali osady a obce osazovat německými obyvateli.

Nejlogičtější východiskem, kde hledat původní a nejstarší osídlení je tam, kde se udrželo osídlení německé, i do pozdějších dob, tento kraj s větší mírou německy hovořících obyvatel se nachází na východní části panství, kde sousedí s krajinou jihlavskou. A právě zde, jak jsme zjistili, je sekundární původ německý zcela jasný. Toto osídlení ovšem ve 14. století zasahovalo do nitra Čech daleko víc než před rokem 1245.⁹⁶

V listě českého opata Ctibora z roku 1341 se dočítáme, že obec Šimanov nacházející se na severním prameni Ježené je známá pod německým názvem Kolersdorf.⁹⁷ Obec Zbilidy, která leží na jihozápad odtud, je zapsána v německých pramenech jako Rotneustift. Další obcí s německým názvem z tohoto listu je Tuschendorf, česky Dušejov, která leží východně od Zbidilid.⁹⁸

Rovněž již před druhou polovinou 14. století máme doklady o německém názvu obce Hubenov, německy Steindorf. Z pramenů vyplývá, že pokud bylo obyvatelstvo zmíněných vesnic v oblasti německé, alespoň z části, nejednalo se tu v žádném případě o Němce starousedlé, ale o skupiny obyvatel přistěhovaných nejdříve v druhé polovině 13. století, což opět dokazuje první původ osídlení Slovy.

---

⁹³ SCHWAB 1919, 11

⁹⁴ ALTRICHTER 1973, 143

⁹⁵ <http://www.iglauer-sprachinsel.de/>, vyhledáno 8. 3. 2019

⁹⁶ DOBIÁŠ 1931, 46

⁹⁷ ALTRICHTER 1973, 53

⁹⁸ DOBIÁŠ 1931, 47

Z úvahy nad místními názvy obcí a tedy i původu prvních obyvatel, jsme došli po rozboru všech zmíněných pramenů, k částečně k závěru o jasném sekundárním osídlení německého původu v kraji a na rozdíl od E. Schwaba a A. Mayera⁹⁹, jejichž teze se ukázaly značně národnostně tendenční a z velké části se je podařilo vyvrátit tvrzením a prameny z doby, kdy údajné německé osídlení kraje mělo být již zcela nezpochybnitelné a ukotvené v rámci celého kraje.

Výzkum, který provedl Josef Dobiáš, se netýkal pouze komentářů k německým publikacím a pramenům, ale sám se výzkumu v oblasti Vysočiny a Pelhřimovska velmi věnoval. Jeho práce byla první, která dokázala shrnout všechny dosavadní poznatky a historické reálie do jednotného celku, ze kterého vyvodil závěry, které částečně vystupovaly proti závěrům jeho německých kolegů.

Ve dvacátých letech pracoval, kromě svého hlavního zájmu, který se zaměřoval na numismatiku a antickou kulturu, také na obsáhlých pracích týkajících se Pelhřimovska a Vysočiny. Jeho přínos pro regionální dějiny zdejšího kraje, je nesmírný a přispěl i ke snížení německého pocitu uvědomění v oblasti jihlavského jazykové ostrova, který podpořil svým vědeckým bádáním, ze kterého vyšla jednoznačné slovanské prvenství osídlení zdejšího kraje.¹⁰⁰

3.5. Štoky a okolí

Kromě již zmíněných panství se pokusíme prokázat původ i na dalších místech jihlavského jazykového ostrova. V kraji velmi důležitou usedlostí býval štocký statek, k tomuto statku se vztahují osady: Štoky, Zvonějov, Dobronín, Dobešov, Žďářeč, a další obce, které se nachází na české straně jihlavského jazykového ostrova. A. Altrichter se domnívá, že většina názvů těchto obcí byla uměle počestěna až později.¹⁰¹

K dispozici ovšem máme seznam, který uvádí Dobiáš, tento dokument ze štockého statku, rozšířený důsledně o různé doprovodné informace o osadách. A v této zcela jistě německé listině, kterou Dobiáš uvádí, jsou uvedena jména obcí a osad, které jsou příslušné k obci Strítež takto: „*Schrites (Schrites), Zdiaretz (Saherles), Dobeschaw*

---

⁹⁹ SCHWAB 1919, 7

¹⁰⁰ DOBIÁŠ 1931, 46

¹⁰¹ ALTRICHTER 1973, 26

*(Dobeschaw), Schtök (Schteken), Scheinbendorff (Scheibldorff), Petrowitz (Petrowitz)*¹⁰², *Heroltitz (schází), Wonyeyaw (Wünaw) a Dobronyzt (Dobrans)*“¹⁰³.

O Štokách a Šejdorřě nelze pochybovat, že to byly osady od počátku, ne markomanské nebo kvádské, ale německé. Možnosti jak se postavit k otázce ostatních osad, jsou pouze dvě, které mají česky tvořena jména od jmen nepocházejících z českého jazyka, jsou to obce Heroltice a Petrovice – jedno německé a druhé obecně uznávané jako jméno křesťanské, ale u nás už zcela běžně rozšířené. U ostatních je původ český zcela prokazatelný s kořenem českého slova.¹⁰⁴

Dalším drobným problémem je název obce Heroltice, přes sice ryze česky tvořenou koncovku, by se tedy dalo usuzovat, že jde o obec původně německou, ke které až později přibyla právě tato koncovka, ale potom bychom spíše očekávali pro české pojmenování této vesnice název Herálec, stejně jako je tomu u vesnice ležící jen pár kilometrů od Humpolce.

U dalších názvů dochází Dobiáš k závěru, jak i vychází z Mayerova Die Iglauer Ortsnamen, u názvů: (1419 Sahers, 1420 Zeherleins, 1464 Saherz, 1484 Sherlab, 1493 Saherles, v 16. století Scherlus, od 1685 Selentz, do roku 1945 Seelenz), že tyto názvy již pro svou romantičnost vznikly jakýmsi zkomolením českého jména, a jen v ústech německého obyvatelstva, kterým dělalo problém slovy vyslovit.¹⁰⁵

Výše zmíněné zjištění tedy svědčí pro původní název obce (Žžárek, Žďárek, Žďárec), který jsou zcela srozumitelné na lesní a tedy i žďárené půdě. Srovnáme-li tedy jméno obce Žďár s jinými prameny, je patrné, že musíme číst jméno Žžárek a, že se tedy rovná zápisu Zdiarecz v listině z roku 1411, jejíž svědectví je o mnoho závažnější, zvážíme-li, že se jedná o listinu německou, kde se německý název Sarech vůbec nenachází, je tedy metodicky zcela nepřipustné domnívat se, že by tento název původnímu českému předcházel.

3.6. Střítež a Zvonějov

V obou dalších výkladech původu jmen osad nacházíme v Mayerově díle opět podobný způsob uvažování, jedná se o vsi Střítež a Zvonějov. Nejstarší zápisy názvu obce

---

¹⁰² ALTRICHTER 1973, 102

¹⁰³ SCHWAB 1919, 7

¹⁰⁴ ALTRICHTER 1973, 21

¹⁰⁵ DOBIÁŠ 1931, 50

Střítež (Schritiz 1346, Schritys 1353, Schritis 15. století), byly už v první polovině 20. století i od německých badatelů jako A. Altrichtera vykládány jako německé názvy s původem v českém názvu Střítež. K pravdivosti tohoto zjištění je nám i důkazem celá řada moravských a českých osad, které mají stejné jméno, značící rákosí, kterého je v tomto kraji značné množství a vyskytovalo se u většiny vodních ploch.¹⁰⁶

Vše co by se v nejstarších zápisech mohlo zdát jako závadné, lze poměrně srozumitelně vyložit jazykovým důvodem, kterým bylo psaní značně složitých spřežek črie- a strie-, zvláště ve středověké grafice písma.¹⁰⁷

Dále pak složitá výslovnost pro německy hovořící obyvatele. Změna samohlásky „e“ v „i“ v druhé slabice, vysvětluje Mayer v Die Iglauer Ortsnamen tím, že v jihlavském dialektu dochází k zúžení starého a přehláskovaného e v i, tento fakt schvaluje i Josef Dobiáš. O původu této vesnice u Mayera najdeme ještě zajímavou teorii, která udává původ názvu osady ve staronordickém slově skratte, islandské slovo skratti, nářečního Schrat, což znamená slovo definující lesního skřítku.

Tento výklad ovšem sám Mayer ve své práci definuje jako méně pravděpodobný, ovšem v souvislosti s tím zde máme důkazy pro český původ slova z mnohem dřívější doby, než uvádí Mayer. V práci A. Altrichtera o původu názvů obcí, uvedl doklad o tom, že již v roce 1457 (purgkrabj strzitezského) se v originále želivského kláštera čis. 47 z roku 1437 uvádí Petrovec u Strzietezze.¹⁰⁸

Jinou jen o málo mladší archiválii opět nacházíme v jihlavském archivu. Dokument, o kterém píše Josef Dobiáš, je jím originál z roku 1385 (CDM XI. 336, čis. 371), který hovoří o Strzietezi. Od těchto zápisů je opravdu jen malý kousek k prosazovanému zápisu německému Schritis a Schritiz. Po důkladném zvážení všech dostupných materiálů je tedy patrné, že se název obce neodvívá od německého slova, ale je původem český, až s pozdějším německým ovlivněním.

Z této skupiny obcí ještě zbývá vysvětlit původ jména obce Zvonějov. Nejstarší doklady, které o obci vypráví, jsou z druhé poloviny 14. století, kdy byl německý živel v kraji již silně rozšířen a měl nad českým v jihlavském jazykovém ostrově značnou převahu, jelikož A. Altrichter ve své publikaci, z doby předhusitské zmínku o této vsi vynechává a Mayer, který ve většině případů z těchto pramenů vychází, je nutno vycházet

---

¹⁰⁶ ALTRICHTER 1973, 134

¹⁰⁷ DOBIÁŠ 1931, 51

¹⁰⁸ ALTRICHTER 1973, 102

pouze z Dobiášovi teze o původu názvu obce, 1352 Bunau, pozdější vývoj názvu, 1368 Swonow, 1405 Binaw, 1410 Zwonyeyow a Zwonye, 1411 Wonyeyaw, 1412 Zwonow, 1413 Zwonyow.¹⁰⁹ A. Altrichter, který uvažuje o názvu vesnice již, jako ryze německém je toho názoru, že německý tvar jména se odvozuje od staroněmeckého Wunia, neboli Weide (česky louka).

Důkazy, které ovšem předkládá Dobiáš, ukazují něco zcela jiného, jedná se dle jeho tvrzení o přivlastňovací jméno Zvonějov nebo také Zvoňov (podobně jako Horaždějovice a Horažďovice).¹¹⁰

Tím, že tvar názvu obce nevznikl z příslovečného spojení z Wunova, dokazuje další pramen z německé listiny, o které píše Dobiáš, sepsané v roce 1411, ze které je naopak vidět, že námi vykrystalizovaný německý tvar vznikl částečným zjednodušením náslovné skupiny „zv“ na jednoduché „v“, stejně jako vznikly ze jména Zbinohy u německy hovořících obyvatel slova: Pinau a Winau. Dospěli jsme tedy ke zjištění, že i původní název obce Zvonějova, jak je možné vykládat jeho původ z německého slova, je slovem českým a můžeme i tady předpokládat, že osadu zakládali Slované ještě před příchodem Germánů.

Zvonějov, který leží asi 8km severně od Jihlavy, byl ve dvacátých letech 20. století osídlen prakticky jenom německou komunitou, která zde mluvila pouze německy a ve stejné řeči fungovaly i místní úřady, ve kterých úřadovali pouze Němci. Výzkum, který Dobiáš provedl, zvedl v obci vlnu mírného odporu o původu osady, ale německým historikům se tvrzení vyvrátit nepodařilo, naproti tomu české obyvatelstvo obce bylo z výsledků bádání nadšeno. Takové to zdánlivé maličkosti, byly ale kdysi velmi významné, pro uchopení regionálního národnostního uvědomění. Proto bych rád práci Josefa Dobiáše značně vyzdvihl a přisoudil jí značný národnostní význam.¹¹¹

3.7. Dobešov a další obce

Další zajímavou vesnicí, z pohledu výzkumu ze dvacátých let dvacátého století, který provedli němečtí historici, byla obec Dobešov, jež se jako předchozí vesnice nacházela v okolí Štok. Stejně jako Heroltice zanikla krátce před rokem 1536, kdy byla v roce 1704

---

¹⁰⁹ SCHWAB 1919, 9

¹¹⁰ DOBIÁŠ 1931, 53

¹¹¹ Tamtéž, 54

na jejím katastrálním území zřízena ves nová, která dostala jméno Plauendorf. S vědomím tohoto faktu máme velmi výmluvný doklad o tom, jak původní staré české názvy obcí na Jihlavsku dostávaly názvy nové, a to povětšinou německé.¹¹²

Jak vyplývá z dalších pramenů, nebyla tato skutečnost v kraji nijak ojedinělá. Zjištění, že česká jména vesnic a obcí na historickém štockém panství jsou starší než německá je poměrně jednoznačné. Oblast jihlavského ostrova se nám tak dělí na dvě, z pohledu názvů, zcela nesouvisející národnostní části.¹¹³

Jako osady původně s českým názvem jsou ze severnější z nich obce Jilemník a pravděpodobně i Ždírec, s částečnou jistotou obec Pohled, neboť zde v roce 1265 vznikl klášter Panny Marie, který podle něj dostal německý název Frauenthal, další spornou obcí je ves Boskovice, Smilov, Věžnice a Šlapanov, jejichž jména nebude nikdo nijak nezaujatý spojovat s původem nebo tvořením z německého jazyka.¹¹⁴

Tímto rozbořem použitých publikací jsme shrnuli další část jihlavského území, pro které jsme s určitou pravděpodobností potvrdili prvenství slovanského osídlení. Byl tím tedy částečně vyloučen větší podíl původního německého osídlení na jihlavském jazykovém ostrově, který je předmětem části této práce. Z pohledu dnešních obyvatel republiky je výzkum regionálního osídlení marginální a nezajímavý, ale pro obyvatele mladého Československa znamenal důležitou spojnici mezi historickým českým státem a jejich současností, která byla zmítána národnostními rozbroji.¹¹⁵

Na jižním cípu jihlavského ostrova, tomu není nejspíš jinak. Vestenhof ležící naproti Kostelci, který se nachází ještě částečně na územím českém, byl poněmčen s velkou pravděpodobností až po roce 1570, kdy byl prodán majitelem pelhřimovského panství do vlastnictví Jihlavy.

Wolframs dostal jistě své jméno až na sklonku 18. století, jak vyplývá již z předchozího zjištění o této obci. Pomyslným průsečíkem řady vsí, kterými jsou: Popovice, Salavice, Rosice, Čížov, Studnice a s velikou pravděpodobností i Rančářov, u kterých o původu prvního obyvatelstva svědčí jejich česká jména, která byla až s odstupem času převzata německými obyvateli.¹¹⁶

---

¹¹² ALTRICHTER 1973, 103

¹¹³ SCHWAB 1919, 10

¹¹⁴ DOBIÁŠ 1931, 55

¹¹⁵ Tamtéž, 47

¹¹⁶ ALTRICHTER 1973, 188

Celkovým rozbořem oblasti se nám jeví, že původ zdejšího obyvatelstva, je rozdělen na dvě části, ze severní řady obcí je nutno ještě odečíst obec Pístov, u které o původnosti slovanském není pochyb a nepochybují o něm ani většinou zatvrzelý němečtí autoři, kteří píší o původu obyvatelstva na Jihlavsku. Další takovými obcemi je bezesporu: Kosov (německy známý jako Gossau) a Hosov (Hossau), obě tyto obce se nachází opravdu už velmi blízko krajského města.¹¹⁷

Dokonce ani na první pohled velmi neurčitá obec Rantířov není zcela vyloučena ze skupiny původně českých vesnic.¹¹⁸ Nejstarší zmínky o vsi pochází z 15. století. Vznik českého jména, pro prokazatelně tehdy německou osadu je z dnešního pohledu zcela nevysvětlitelný. Objevuje se tu proto zajímavá hypotéza, o již existujícím starším jménu obce, jehož doklad se z doby předhusitské nedochoval jen náhodou.¹¹⁹

Tuto zdánlivě nepravdivou hypotézu lze podložit, jak píše Dobiáš, listem krále Václava, který mluví o křivdách mezi klášteřem želivským a knížetem Ranožirem, nebo jeho syny. Máme-li tedy před sebou list z druhé poloviny 13. století, který dokládá spory o hranice mezi klášteřem, Wolframem a Ranožirem: „*filiis Wolframj et Ranozirouiz, nobilium nostrorum de Moravia a filios Wolframj et Ranozirj.*”¹²⁰ Je tedy více než zvláštní, že na hranici želivského panství, která byla zároveň hranicí Čech a Moravy, nacházíme osady podobných jmen jako u obou šlechticů, tedy osadu Wolframs (dnes známý jako Kostelec) a Rantířov (Fußdorf).¹²¹

Na základě tohoto zjištění vyvstává myšlenka, že v obou případech dostaly obce název podle urozených moravských šlechticů a tedy že je opět původ český. Pokud nám jako vysvětlení tato myšlenka nestačí, můžeme se ještě poohlédnout po dalším faktu, je-li tedy název obce Rantířov jen částečnou úpravou původního německého výrazu, nebylo by zcela logicky nutné nahrazovat tento zdánlivě původní název obce zcela jiným, tedy Fußdorf.

---

¹¹⁷ ALTRICHTER 1913, 15

¹¹⁸ SCHWAB 1919, 13

¹¹⁹ ALTRICHTER 1973, 114

¹²⁰ DOBIÁŠ 1931, 59

¹²¹ Tamtéž, 60

3.8. Stonařov a další obce

U dalších obcí v okolí, jako je obec Loučky a Beranovec, které leží v jižním směru od Jihlavy, není o původnosti výrazů z českého jazyka pochyb, shodnou se na tom dokonce i A. Altrichter a Mayer ve svých publikacích, které se problematikou zabývají.

Další větší osadou v této části ostrova je obec Stonařov¹²², původní název Stonařova je s největší pravděpodobností odvozeninou od osobního jména Stonař. Tento fakt je doložený, podle Dobiáše, již v roce 1218 v listině od markrabího moravského Jindřicha Vladislava (CDB II. 152, ř. 23: Ztonar, R. 1226 Ztonarius), dále pak ve 14. století v zemských deskách (Landtafel des Markgrafthumes Mähren, Olmützer) se objevuje název Stronarzone v roce 1348. Starší ekvivalent názvu obce je název Stonař (jak píše A. Altrichter).¹²³ Složený výraz, který je dnes názvem obce, vznikl nejspíš podobně jako celá řada dalších místních názvů, příkladem je místní jméno Putim, ze kterého vznikl Putimov, dále Skryšov, který vznikl pravděpodobně ze slova skrýš.

Jiného názoru je ovšem německá strana v čele s Mayerem, který se domnívá, že název Stonařov je odvozenina od německého slova Stannern a udává ho jako dativ plurál k apelativu.¹²⁴

Takto stejně byla prý tvořena další místní jména, jako například: Wagnern, Fischern, Rodern atp. Naproti tomu český jazyk tvoří místní odvozená jména akusativem plurálu jako je to u obcí Dehtáře, Ovčáry, Truhláře, Rybáře.

Ke skutečnému zjištění původu slova Stonařova bude tedy nutné použít výkladu německého tvaru slova analogicky. Český název Stonař se zachoval v zápise v moravských zemských deskách v letech 1349. Dalším tvar Stonarn, který se objevuje v zápise městské jihlavské knihy v roce 1460, který cituje Josef Petrides v novinovém článku Mähr. Grenzboten, v čísle 47. na straně 183.¹²⁵ Samotný český původ tohoto jména nejlépe dokazují jeho německé ekvivalenty a formy jako Stanorzau a Stonarzou z let 1365 a 1366, které jsou pouze pozdější odvozeninou.¹²⁶

---

¹²² ALTRICHTER 1913, 155

¹²³ DOBIÁŠ 1931, 59

¹²⁴ Tamtéž, 60

¹²⁵ Mährischer Grenzbote 1909, čisl. 47, 3

¹²⁶ ALTRICHTER 1973, 155

Další zmínky o této osadě bychom našli již na sklonku 12. století, kdy máme doloženou archeologickými nálezy původní rotundu na katastru dnešní obce, která se dle pramenů nacházela v obci Stonařov u Jihlavy.¹²⁷

Na jihozápad od Stonařova se nachází obec Otín, o českém původu tohoto názvu svědčí nejen zápis v Altrichterově Die Dorfnamen in der Iglauer Sprachinsel, ale i celá řada dalších českých obcí, které mají podobný název jako Otíny a Otice. Název je tvořen od osobního jména Ota, podobně jako je to u Miletína, který vychází od Mileta. Německé tvoření je v tomto případě také velmi pravděpodobné, ale postrádá značný nedostatek analogií, protože v Čechách se nenachází jediné podobné jméno osady, nebo vesnice, které by bylo tvořeno od osobního jména Otto a prostým genitivem, tedy Otten, ale všechny místní názvy mají u sebe ještě apelativum v nominativě, tedy názvy jako: Ottenstift, Ottengrün, Ottendorf, Ottenreuth. Tento fakt nás přivádí k podezření, že název obce Otín je tedy skutečně původním českým názvem osady a německý tvar názvu je jen převzatý a upravený pro vlastní potřebu německého jazyka a obyvatelstva.¹²⁸

3.9. Další osady v jihlavském jazykovém ostrově

Z rozboru celého kraje jihlavského ostrova jsme tedy zjistili, že i přes pozdější silné osídlení německým obyvatelstvem je původní prioritní osídlení zcela nevyvratitelně české. Zůstává nám jen malá skupinka osad kolem původního Německého Brodu, Jihlavy a Stonařova. Z těchto drobných úlomků a fragmentů bude ještě nutné vyloučit právě zmíněnou skupinu vesnic kolem Jihlavy. Tato část měla být osídlena během osidlování zcela jistě většího územního celku, než je jihlavský jazykový ostrov a to právě v době vzniku města Jihlavy v polovině 13. století.¹²⁹

Vezmeme-li v potaz, že všechny skupiny vesnic se jmény prokazatelně původně německými, leží na územích starých stříbrných dolů, je tedy zcela logické, pokládat za jejich zakladatele právě německé horníky. Tito horníci přišli do Čech kolem roku 1249, jak dokládá kronika Kolmarská, tento rok je zároveň rokem, kdy byla vydána Magna charta jihlavských horníků. Doklad o tom, že se tedy populace německého pokolení v letech kolem roku 1250 na Jihlavsku silně zvýšila, je nám tedy jasným důkazem faktu,

---

¹²⁷ DOBIÁŠ 1931, 61

¹²⁸ ALTRICHTER 1973, 97

¹²⁹ PÍSKOVÁ/ Kolektiv autorů — Jihlava, 49

že důvodem tohoto navýšení byla právě již několikrát zmíněná stříbrná horečka, která se v kraji rozvinula.¹³⁰

Tímto také můžeme vysvětlit synchronismus mezi datem velikého privilegia jihlavského¹³¹ a dobu zlaté a stříbrné horečky v letech 1249 – 1253. Velmi rozsáhlé výsady, udělené pro horníky, kteří se na Jihlavsko přistěhovali, mohly být značným lákadlem, které značně vystupňovaly příliv obyvatel z německých zemí.¹³²

3.9.1. Desátkové vsi jihlavského jazykového ostrova

Tyto vsi tvořily skupinu obcí kolem chrámu sv. Jana Křtitele, který se nachází ve Staré Jihlavě. Kostel byl původní farní chrám celého přilehlého okolí a pro další bádání o původnosti názvu osad a vsí v okolí Jihlavy má pro nás velkou hodnotu.¹³³ O kostele a přilehlých vesnicích se dovídáme, jak píše Dobiáš i Altrichter, z prvního známého pramene a to z listiny olomouckého biskupa Roberta z roku 1233. Znovu je zmiňuje biskup Bruno v roce 1257 u příležitosti přenesení jihlavské fary ke kostelu sv. Jakuba v Horním městě.¹³⁴ Poslední pro nás velmi důležitou zmínkou je listina biskupa Jana v potvrzení tohoto přenesení z roku 1304. Listiny uvádějí seznam obcí, které byly povinny jihlavskému kostelu platit desátky již před rokem 1233.

Některé z těchto vsí jsou zmíněny také v dalším listě markrabí moravského Přemysla Otakara, který se vztahuje k roku 1234, potvrzený papežem Řehořem IX., tento list se o vesnicích zmiňuje jako o příslušných k jihlavskému velkému statku. Lokalizace vsí ovšem naráží na poměrně velký problém, první se vztahuje k zmíněným tří právním listinám, které uvádí pokaždé jiné dvojice vsí stejnojmenných. Jen u vsi Stiboř se shodují všechny tři.¹³⁵ Další problém, na který narážíme, je fakt, že v blízkém okolí kolem Jihlavy, po obou stranách zemských hranic se nachází vsi, které by sice podle svého názvu vyhovovaly jménům osad v tabulce všech desátkových vesnic, ale jako celek nedávají žádný větší smysl. Ovšem ze všech tří listin jasně vyplývá, že se nejedná o oblast větší s roztroušenými vesnicemi, ale že jde o souvislý farní obvod, který se nachází na pár desítkách kilometrů čtverečních v těsné blízkosti města.

---

¹³⁰ DOBIÁŠ 1931, 62

¹³¹ <https://www.encyklopedie.ji.cz/>, vyhledáno 30. 3. 2019

¹³² PÍSKOVÁ/ Kolektiv 2009, 54

¹³³ DOBIÁŠ 1931, 61

¹³⁴ Tamtéž, 62

¹³⁵ Tamtéž, 63

Za těchto okolností je třeba tedy brát v úvahu myšlenku, že se jedná o stará jména místních osad, ve farním obvodu jihlavského jazykového ostrova, které později vymizely, nebo zanikly na základě pojmenování novým obyvatelstvem německé národnosti. Tato úvaha se jeví velmi logicky, když vezme v úvahu i další skutečnost, že kolem roku 1257 bylo pokládáno nejbližší okolí kolem Jihlavy za kolonizační, na základě důvodů vypsanych v předchozí kapitole.¹³⁶

Zmíněné podněty jsou velmi důležité v prosazování tendence o původním osídlení kraje, který byl po celou dobu své historie, vydávaný za ryze německý, kde se české obyvatelstvo usazovala pouze zřídka. I v souvislém studiu pramenů z 20. století, často nalézáme zmínky, na již zaniklé osady a vesnice, které měly ovšem pro tvář celé oblasti zásadní charakter.

Jak vyplývá z uvedeného rozboru vsí, zjišťujeme, že 6 ze 14 desátkových vsí uvádí král Přemysl Otakar v jedné z listin již v roce 1234¹³⁷, ten jako markrabě moravský přenechal Jihlavu s příslušnými vesnicemi za Třebov, který byl určen jeho otcem jako místo pro založení nového kláštera tišnovského. Z toho tedy vyplývá, že se zde jedná o moravskou část farního obvodu jihlavského ostrova, která částečně zasahovala i na českou půdu. **Jihlavské desátkové vsi:**¹³⁸

Rok 1233:	Rok 1257:	Rok 1304:
Bobikozle	Pobicozel	Pobicozel
Borisowe	Borissow	Borissow
Vnzenowe	Wicenow	Wicenow
Kossowe	Kozzow	Kossow
Dobrezowic	Dobescowicz	Dobessowicz
Elhota	Lehotka	Lhota
Belemilzic	Bolemilzicz	Bolemislicz
Stibor	Stibor	Stibor
Bukowe	Buccow	Bucow
Smirna	Zmirzna	Smirczna
Serech	Sirek	Sarek

¹³⁶ DOBIÁŠ 1931, 64

¹³⁷ <http://www.iglaue-sprachinsel.de/>, vyhledáno 9. 3. 2019

¹³⁸ DOBIÁŠ 1931, 63 - 64

Tato domněnka nám tedy potvrzuje fakt, že na české půdě severně od Jihlavy můžeme nalézt celou shora zmíněnou skupinu vesnic, které svými názvy vyhovují pro všechny tři listiny z let 1233, 1257, 1304.¹³⁹

3.9.2. Smrčná a okolí

Zaměříme-li se na jednotlivé vsi zvlášť, upoutá nás nejspíše ves Smrčná, jež je v listě z roku 1257 zmíněna dokonce jako obec, která se v katastru nacházela hned dvakrát. Jestli opravdu existovaly dvě obce s tímto názvem na sever od Jihlavy, východně asi 7km od Větrného Jeníkova, zaznamenává zápis v Dvorských deskách, který mluví o existenci Dolní Smrčné, který logicky předpokládá i Horní Smrčnou. O tom, že jedna z těchto zmíněných vsí je do dnes farní ves Smrčná (Simmersdorf), není pochyb a vylučuje každou další spekulaci.¹⁴⁰

Podle úvahy A. Altrichtera vypravuje prý místní tradice o původním sídlišti, které se mělo nacházet na sever od nynější obce, které by skutečně mohlo být spojeno s původní osadou Smrčná. Vezmeme-li v úvahu, že farní kostel, který leží ve Smrčné, vznikl až v době po roce 1303. Za těchto okolností je tedy možné, že obě osady Smrčné ležely v nejbližším sousedství a byly tedy rozděleny na Horní a Dolní Smrčnou.¹⁴¹

Vyskytly se ovšem i další úvahy o historii těchto dvou obcí, jedna dokonce ztotožňuje druhou osadu Smrčnou s obcí Hybrálec (Ebersdorf)¹⁴², která leží asi 4km od dnešní Smrčné. Důvody pro toto ztotožnění nejsou sice zcela směrodatné, nicméně na myšlence, kterou předkládá Dobiáš, může být něco pravdy. Jméno Simonsdorf je mladší název staré a původní české osady Smrčné, německý název Eberhardsdorf, který je původním názvem pro německé jméno vesnice Ebersdorf, který ovšem zároveň vytlačil jméno české. Označuje tedy nejspíše jednu z dalších desátkových vsí jihlavského ostrova, kterou již dnes bohužel nedokážeme přesně lokalizovat a ani pojmenovat.¹⁴³

Kromě obce Smrčné lze najít mezi stále existujícími obcemi na severní hranici, tedy české straně ostrova další vesnice ze seznamu desátkových vesnic jihlavských, jsou jimi obec Žďárec, dále například obec Kosovy, které se nachází na severovýchod od obce

---

¹³⁹ PÍSKOVÁ/ Kolektiv autorů 2009, 50

¹⁴⁰ DOBIÁŠ 1931, 65

¹⁴¹ ALTRICHTER 1973, 134

¹⁴² SCHWAB 1919, 8

¹⁴³ ALTRICHTER 1973, 42

Jeníkov. Jiné vsi z této oblasti po sobě zanechaly alespoň písemné památky, které upomínají na historii těchto zaniklých osad a obcí, nebo názvy pomístní, které dokazují, že na dávno pustých místech dříve žili lidé, ať už německy hovořící nebo Češi.¹⁴⁴

Polohu dnes již zaniklé vsi Bukové naznačuje, jak píše Dobiáš, zápis ve IV. městské knize jihlavské, kromě jiného vymezení, se zde píše o dvou lukách, které se nacházejí v obci Buková. Podle polohy by se mělo jednat o dnešní katastr obce Zborná (Waldhof), která se nachází asi 5km od Jihlavy a první zmínka o obci pochází až z roku 1720.

Na východ s osadou Buková sousedila již dnes zaniklá obec Dobešov, která byla totožná s obcí, kterou zmiňují listy z roku 1257 a 1304, kde se v nejstarším seznamu jihlavských desátkových vsí vyskytuje tvar názvu obce Dobrezowice, ale tento tvar vznikl bezesporu chybou při přepisu názvů jako například u obce Vnzenowe namísto Wizenowe, Smirna místo Smirzna, Belemilzic místo Bolemilzic.¹⁴⁵ Tyto chyby v prepisech jmen obcí se bohužel vyskytují v pramenech velmi často a v případě průkaznosti tvaru Dobrezowic, ubírá velmi mnoho na průkaznosti a správnosti tohoto názvu. Rozdíl v koncovek českého názvu (Dobešovice – Dobešov) pak není zcela jistě špatné, neboť máme velmi často doklady pro střídání koncovek ve jménech obcí, kde se často mění „-ov“ v koncovku „-ovice“, v názvech označující totožné místo.¹⁴⁶

Převážně v 15. století poté nacházíme v zemských listinách několik zmínek o existenci Dobešova. V sousedství obce se nacházela celá řada velkých rybníků, jako byl: Panský rybník, Dobešovský etc., které byly mezi obcemi i šlechtici často prodávány a pronajímány. Tyto zápisy o prodejkách a pronájmech byly velmi podrobně zaznamenávány i s informacemi o okolních vesnicích a majitelích. Ovšem ve druhé polovině 15. století se informace omezují pouze na polohu vsi a je tedy na místě se domnívat, že obec zanikla právě v těchto dobách, protože zmínky již popisují obec jako pustou, kde již obyvatelé nepřebývají. Změna o stavu krajiny přichází až roce 1536, kdy byl celý statek střítežský, ke kterému náležela i osada Dobešova prodán Jihlavě.¹⁴⁷

Zmíněná fakta umožňují určit polohu vsi poměrně s velkou přesností. Panský rybník, nad kterým prý původní obec Dobešov ležela, byl totožný s nynějším rybníkem Krumm-Teich, který je dnes známý jako rybník Pávovský, obcí také procházela Brodská silnice, za kopcem Rernhübel, která za tímto kopcem překračuje krajinu, kterou dále protíná řeka

---

¹⁴⁴ DOBIÁŠ 1931, 63

¹⁴⁵ Tamtéž, 67

¹⁴⁶ ALTRICHTER 1973, 37

¹⁴⁷ DOBIÁŠ 1931, 68

Jihlávka a Zlatý potok. Z těchto podnětů vyplývá, že obec Dobešov musela ležet na dnešním katastrálním území obce Pávov (Pfauendorf), která vznikla na původním území obce teprve v 17. století někdy v letech 1685 – 1704.¹⁴⁸

Zjištěním, že staré původní české osady Dobešov a Buková byly až o mnoho let později nahrazeny německými osadami Pfauendorfem a Waldhofenem, stačí již samotné jako důkaz o původním slovanském osídlení, které zasahovalo ze severu až k dnešnímu městu k Jihlavě.¹⁴⁹

3.9.3. Moravské desátkové vsi

Stejně tomu bylo i s osadami, v samém sousedství Jihlavy směrem na moravskou část jihlavského jazykového ostrova. Ze všech šesti vsí, které leží na moravské straně ostrova, které má listina z roku 1233 společně s listinou Přemyslovskou z roku 1234 a které tedy lze jednoznačně předpokládat, že ležely na moravské části farního obvodu kostela sv. Jana.

Soudobá obec Kohhoue je totožná s osadou, kterou listiny nazývají jako Kossowe, Kozzouw a Kossow, která jak se shodnou všichni autoři probírající tematiku původů názvů na Jihlavsku je obcí Kosov (Gossau), která se nachází jihovýchodně od Jihlavy. Vesnice Pobikozly byla vždy i od německých autorů ztotožňována s dnešní obcí Horní Kosov (Obergroß), která je dnes již prakticky částí předměstí Jihlavy na severozápadní straně města.¹⁵⁰

O dalších dvou obcích ze seznam desátkových vsí jihlavského ostrova se mnoho nedochovalo, protože v první polovině 17. století zanikly. Nicméně i přesto se podařilo některé informace dohledat a vesnice tak nezanikly zcela beze stopy. I když se dlouho o dalších dvou vesnicích nevědělo zhora nic a většina badatelů jako byl Mayer i Schwab, se spokojila pouze s faktem, že se o obcích žádné zprávy nedochovaly. V této fázi přichází Dobiáš s prameny, které pomohly odhalit původ dalších dvou obcí a to Boříšova a Vícenova.¹⁵¹

---

¹⁴⁸ ALTRICHTER 1913, 10

¹⁴⁹ DOBIÁŠ 1931, 68

¹⁵⁰ ALTRICHTER 1973, 95

¹⁵¹ DOBIÁŠ 1931, 64

Obec Boříšov je vedena v jihlavských knihách pod jmény: Parishaw, Pursaw, Purischaw, Bürüschaw. Za udání těchto názvů jmenovitě Josef Dobiáš ve své knize děkuje panu Dr. Josefu Petridesovi z Jihlavy.¹⁵²

Většina zmínek o obci pochází dle Dr. Petridese z jihlavských knih. Kde například: „*Pratum situm circa Parishaw inter piscinam Geschl et paruum Iglauaim, quod se extendit ad pratum Grosnawer et pratum Parlil. (1495). Moravské knihy IV. 204.*¹⁵³ Zjistit polohu obce, i když je její název citován ve více pramenech již od 14. století, není bez potřebné znalosti terénu zcela jednoduché.

Ovšem máme jisté indicie, které nás k původnímu místu, kde se obec nacházela, mohou alespoň s částečnou určitostí dovést. Dobiáš píše o pramenu, který se zmiňuje o položení Purischaw na okresní cestě z Jihlavy do Rančířova nebo o druhém, který píše o lukách na Malé Jihlávce nedaleko obce Purischaw.¹⁵⁴

Těmto geografickým údajům by tedy s největší pravděpodobností odpovídalo místo zaniklého Boříšova, v okolí dnešního Sasova (Sachsenthal),¹⁵⁵ který se nachází, jak píše Dobiáš asi čtvrt hodiny od Jihlavy, dnes je obec Sasov prakticky součástí celého města.

U obce Boříšova jsme tedy měli možnost čerpat z listin, které nalez Dr. Petrides a vztahují se k době kolem 15. století. Jiné je to u další obce, která již zanikla před počátkem 15. století, jedná se o již zmíněnou vesnici Vícenov. Určit původní polohu obce je velmi složité, protože i z mladších zpráv, které jsou převážně z 14. století: „*Henslimus molitor de Wiczenaw tenetur Schonmelczeribus duas (1385)*, dále potom: „*Franz Broder vendidit agrum suum Wyczenawer nuncupatum Luce Broderi, conciu nostro, pro IIII. (1395)*,¹⁵⁶ nelze vysledovat původní polohu obce. Obě tyto zmínky pochází z městských knih jihlavských (II.). O existenci obce tedy v této době víme, ale bohužel nemáme žádnou nápovědu k tomu, kde by se osada mohla nacházet.

Jedinou částečnou možností, jak místo položení obce vysledovat je zmínka o tamějším mlýně, o kterém víme ovšem jen tolik, že se v obci nacházel a o části jeho vlastníků, kteří se ve vlastnictví mlýna a přilehlého statku střídali. Další informace bohužel k dispozici nejsou.¹⁵⁷

---

¹⁵² SCHWAB 1919, 1

¹⁵³ DOBIÁŠ 1931, 68

¹⁵⁴ ALTRICHTER 1973, 114

¹⁵⁵ Tamtéž, 127

¹⁵⁶ DOBIÁŠ 1931, 69

¹⁵⁷ Tamtéž, 70

3.9.4. Zánik některých desátkových vsí

I když se tedy zmiňovaným historikům nepodařilo vysledovat přesné polohy všech vsí, které tvořily původní obvod jihlavského kostela, dvě důležité věci jsme se tím dozvěděli. Za prvé, že všechny vsi, které se jim dohledat podařilo, se nacházely, nebo nachází v těsné blízkosti fary a za druhé a to je pro celou věc zcela zásadní, že všechny obce měly česká jména a byly tedy českého původu. Jestli se později stalo, že se jejich jména ztratila, bylo to dáno jednak tím, že vsi zanikly celé a jednak tím, že byly názvy nahrazeny novými názvy německými.

Vývojem situace vsí Vícenova, Dobešova, Bukové a Boříšova máme důkaz pro obě tyto výše rozepsané možnosti vývoje jmen obcí.¹⁵⁸

Zjištěním, že všechny desátkové vsi jihlavského ostrova ležely v blízkém sousedství Staré Jihlavy, má značný význam pro dějiny počátků města. Zjistili jsme, že v roce 1234 daroval markrabě moravský výměnou za Třebovou klášteru tišnovskému Jihlavu společně s obcemi: Bolemilčice, Lhotu, Smrčnou, Kosov, Pobikozly, Vícenov, část Pístova, Boříšov. Z těchto vyjmenovaných devíti obcí historici našli v těsné blízkosti Jihlavy vsi: Kosov, Vícenov, Boříšov, Pobikozly. Stejně tak se zde musely ovšem nacházet i vsi další, pro které jen nemáme dostatečné důkazy o jejich původním místě. O tom, že Pístov je vsí, kterou zmiňuje listina z roku 1234, nemůže být ovšem pochyb, nachází se na jihozápad od Jihlavy a je jednou z dalších desátkových vsí.¹⁵⁹

Zůstane nám tedy jen poslední ves, o které nemůžeme bezpečně tvrdit, jestli se nacházela v blízkosti Jihlavy, jedná se o ves Smrčnou. Vezmeme-li si před sebe historickou mapu oblasti, máme před sebou další důkaz, který nám jasně ukazuje, že pozemky příslušející k Pobikozlům, Pístovu, Kosovu a Boříšovu se nachází v bezprostřední blízkosti Jihlavy a dosahují prakticky až k samotným branám dnešního města.¹⁶⁰

Znamená to tedy, že pokud v roce 1234 byly tyto vsi darovány klášteru tišnovskému byl by to prakticky útok na existenci Horního města, neboť bylo velmi těsně svíráno panskými vesnicemi ze všech stran a bylo by tedy připraveno o možnost se dále rozrůstat. Kromě obcí, bylo tenkrát klášteru darováno i jihlavské clo, což se jeví jako výměna velmi lehkomyšlná, pochopit by šla pouze v případě, že by jihlavské clo

---

¹⁵⁸ DOBIÁŠ 1931, 71

¹⁵⁹ ALTRICHTER 1973, 113

¹⁶⁰ DOBIÁŠ 1931, 72

nebylo tenkrát příliš výnosné, což není příliš pravděpodobné, vezme-li v potaz směry a stezky tehdejšího obchodu. Dalším nutným předpokladem ovšem je, že město Jihlava tehdy ještě neexistovalo. Vzniklo ovšem již nedlouho potom.¹⁶¹

Nejpozději však v roce 1240 získal zmíněné statky král Václav, ke kterým si přivlastnil i právo místního cla. Zájem na této výměně ovšem nepřamenil z potřeby vlastnictví těchto vesnic, neboť větší část z nich nedlouho potom zpustla, nebo byla opuštěna.¹⁶²

Důvod byl tehdy zcela jistě jiný, jak nám říkají historické materiály i z jiných oblastí království, jak koupí, výměnou, či dokonce násilným vyvlastněním byly u nás ve druhé polovině 13. století sháněna zemědělská půda pro zakládání nových královských měst. Je tedy velmi pravděpodobné, že koupě zdejších vesnic měla podobný důvod a měla tedy posloužit pouze k rozšíření moci města a královského vlivu v kraji.¹⁶³ Nově zakládané město Jihlava potřebovalo prostor pro expanzi a stavbu městského opevnění, které se mělo stát oporou královské moci na jihovýchodě země.

Oporou tohoto tvrzení je i fakt, že všechny vsi, o kterých zde je psáno, pokud doposud stojí nebo si zachovaly alespoň částečně svá jména v názvech pomístních, patří k nejstaršímu pozemkovému majetku, který lze doložit a také to, že pro datum jejich získání a přivlastnění nemáme žádný jiný dostupný důkaz.

Vysvětlením, že vsi skutečně patřily k Jihlavě od samého počátku založení města, je tedy záhada vysvětlena poměrně logicky a přirozeně, stejně jako druhý aspekt celé záležitosti, a sice že ostatní vesnice, o kterých se později ztrácí veškeré stopy, jsou patrně ty osady, které při budování města musely ustoupit budování královských záměrů ve městě.¹⁶⁴

3.9.5. Původ osídlení Jihlavy a okolí

Jak jsme se tedy dozvěděli, na základě rozboru historických prací, o historii jihlavských desátkových vsí, bylo nejbližší sousedství jihlavské osídleno nejprve Slovy a to daleko dříve než Němci. Listiny nám dále umožnily provést lokalizaci zmíněných vesnic a to až na výjimky s poměrně velkou geografickou přesností. Důkazem, že i samotná oblast horní Jihlavy patřila do oblasti, původně obývanou Slovy a že tedy

---

¹⁶¹ SCHWAB 1919, 4

¹⁶² DOBIÁŠ 1931, 72

¹⁶³ Tamtéž, 72

¹⁶⁴ Tamtéž, 74

i samotné město Jihlava, byť zpočátku ryze německé, vystřídalo osídlení slovanské až v době stříbrné a zlaté horečky, kterou dnes označujeme jako dobu kolonizační.¹⁶⁵

Všechny tyto závěry provedl Dobiáš již v době první republiky, která byla ze strany Němců dobou velké kritiky právě podobných českých studií. Musíme tedy vzít v úvahu i velmi těžkou úlohu, kterou Josef Dobiáš musel zvládnout a ubránit svá tvrzení na poli německé historiografie. Doba, kterou popisují v další kapitole je dobou právě takových národnostních rozepří, které měly velký a zásadní vliv na události v kraji.¹⁶⁶ Je tedy velmi důležité věnovat se jim s velkou pozorností a odvozovat od nich i nálady a názory jednotlivých národnostních skupin, které spolu vedly diskuze a hádky o vlastním zařazení a uvědomění.¹⁶⁷

Kromě filologického hlediska je třeba se dále zaměřit na hledisko geografické, které nám velmi pomůže původ obyvatel v oblasti potvrdit.

Již samotným tvrzením, že Jihlavsko bylo nejprve osídleno slovanskými obyvateli, nejpřirozeněji vysvětlíme i další záležitosti a tedy, proč síť katastrálních hranic a rozdělení krajiny, je zde zcela jiné než například v poměrně blízkém ostrůvku svitavském.

Na druhou stranu, historici jako E. Schwab¹⁶⁸ v tomto vidí naopak důkaz starého osídlení proti poměrům na svitavském ostrůvku, kde se s největší pravděpodobností jednalo o dopředu plánovanou kolonizaci, jak se říká na zeleném drnu, ale zde se jistě dle Dobiáše mýlí, vykládá-li takhle právě tyto rozdíly starousedlostí německých obyvatel na jihlavském jazykovém ostrově, neboť ze všech důkazů, které jsme zde probrali o původnosti místního názvosloví a pojmenovávání českého před německým na největší části jihlavského ostrova je nám skutečnost, že ráz krajiny a hranic hospodářských jednotek (polí, luk, etc.), v kterých se německé obce shodují s naprostou určitostí s osadami nepochybně slovanskými, je nám rovněž logické vykládat si původ těchto vsí v původním slovanském osídlení.

E. Schwab je přesvědčen o pravdivosti své teze. Operuje například s tvrzením, že jména polních tratí, pro jaká se u nás ujal termín jmen pomístních, z daleko více než 1000 takových jmen na ostrůvku ani 4% nepoukazují na slovanský původ.¹⁶⁹

---

¹⁶⁵ <http://www.iglauer-sprachinsel.de/>, vyhledáno 2. 3. 2019

¹⁶⁶ URBAN 1994, 596

¹⁶⁷ ŠIMKA, Alois — Českoněmecké vztahy na Jihlavsku v třicátých letech (1933 -1938), 197 - 199

¹⁶⁸ SCHWAB 1919, 2

¹⁶⁹ DOBIÁŠ 1931, 74

Jak jsme již ovšem z rozborů zjistili u mnohých závěrů německých etymologů, je potřeba toto tvrzení náležitě přezkoumat. Ale i kdybychom jej z nějakého nepochopitelného důvodu pokládali za správné, pak to není důkaz pro nic jiného, než pro tvrzení, že než obsadili půdu Němci, do té doby neobdělvanou a nerozdělenou, bylo by to stejně až v době kolonizační, tedy v době stříbrné horečky, nebo že by výměna obyvatelstva v původních slovanských osadách byla tak rychlá a bezprostřední, že by nově příchozí obyvatelé neměli čas převzít od původních osadníků jejich již zažitá místní názvy obcí i krajiny kolem a vytvořili se tedy názvy vlastní.

Tím by v celém kraji vznikla prakticky nová toponomastika, silně ovlivněna kolonizačním německým vlivem, který je v kraji patrný prakticky do dnes. Zajímá nás tedy, jak je skutečně stará původní německá nomenklatura v tomto kraji, která je zároveň předmětem našeho bádání.¹⁷⁰

Nejdůležitější je tedy, jako reakci na tento podnět vzít v úvahu vsi na přítocích řeky Jihlávky z levého břehu. Ačkoliv zde nacházíme názvy polních tratí (polní trať je označení pozemkového celku, který často mívá vlastní pomístní jméno - německy Flurname) povětšinou německé, přece svými českými jmény, které na ně byly přeneseny od vodních toků, dokazují s částečnou určitostí, že jako osady německé vznikly až po době, kdy kraj osídlili Slované.

Německé názvy tedy mohly být v této oblasti původní a žádný místní slovanský název nahrazovat nemusely. Bylo to ale způsobeno s největší pravděpodobností tím, že kraj nebyl ještě natolik obydlen a proto se místní obyvatelstvo omezovalo hlavně na pojmenovávání vodních toků a pomístní jména úhoru a lesních oblastí nebylo nutné zavádět, alespoň ne do takové míry, která by se dále zachovala.

Nejednalo se ovšem pouze o pojmenování vodních toků, ale například i o kopce a další vyvýšená místa v kraji, která si jistě vysloužila svá vlastní pojmenování, již pro svojí unikátnost a nepřehlédnutelnost v koncepci celé krajiny. Nejvyšší vrch oblasti u obce Smrčné (699m n. m) se jmenuje Roháč¹⁷¹, přičemž pro něj nacházíme německý ekvivalent (Rohatsch). Jak jsme již o všem o Smrčné zjistili, jedná se o původní českou obec, je tedy pojmenování vrchu s velkou pravděpodobností sekundární záležitostí a německý název je pak převzatý nebo odvozený od názvu slovanského.¹⁷²

---

¹⁷⁰ SCHWAB 1919, 7 - 11

¹⁷¹ PÁTEK 1901, 3

¹⁷² DOBIÁŠ 1931, 75

Protože je poměrně nelogické si myslet, že by nově příchozí němečtí obyvatelé dávali polním tratím názvy české, je i pro tyto názvy, kterých najdeme na jihlavském ostrově celou řadu, původ v jazyce slovanském, které byly pouze vytlačeny novými názvy německými, podobně jako v dalších částech Českých zemí.¹⁷³

Ovšem nelze tvrdit, že je to ve všech případech takto jednoduché, i když musíme opět vzít v úvahu fakt, že jména, která spíše svým utvářením, než jistou etymologií svědčí o svém slovanském původu. Zde ovšem německý původ naráží na poměrně značnou překážku. Kdyby byly názvy skutečně původu německého, nemohly by být názvy pro většinu obyvatel před rokem 1945, jak píše Dobiáš, tak strašně nesrozumitelné. Vidíme tedy, že i pro samotnou populaci německou, nebyly německé názvy tak známé a přirozené, jak by se každému nezaujatému laikovi mohlo na první pohled zdát.¹⁷⁴

Po výkladu původu obcí a osad v jihlavském jazykovém ostrově je nutné se ještě zamyslet nad původem samotné Jihlavy¹⁷⁵, kterou Dobiáš i Altrichter pokládají po všech úvahách a zjištěních původem rovněž za slovanskou, ovšem jedná se o Starou Jihlavu, tedy o oblast farní osady sv. Jana a ne o nově zbudovanou část Horního města, která vznikla až v době kolonizační a je spojena s tamějším nárůstem obyvatelstva především z řad horníků a dalších obyvatel, kteří přišli do kraje v souvislosti s dobýváním stříbra a zlata ve 14. století.¹⁷⁶ O samotné Jihlavě nacházíme celou řadu pramenů a pověstí, které se vztahují k údajnému založení města. Vybral jsem jednu z těch, které komentovali sami historici, kterým se zde podařilo nalézt celou řadu pravdivých informací.

3.9.6. Pověst o založení Jihlavy

Pověstí o založení města Jihlavy je celá řada, oficiální ovšem, jak píše A. Altrichter je pouze jedna. Je to dle jeho slov taková, kterou zná nejen literatura, ale i lid samotný. Samozřejmě je řeč o lidu z počátku třicátých let 20. století, o dnešní znalosti této pověsti v kraji bohužel nevím.

Pokusím se jí vyložit ve zkrácené verzi, kterou částečně vykládá A. Altrichter i Dobiáš ve svých pracích. Podle této pověsti byl celý jihlavský kraj pokryt rozsáhlým hustým lesem. V jednom z těchto lesů, žil prý kdysi dávno hrnčíř, kterému se ovšem dílo nevedlo

---

¹⁷³ DOBIÁŠ 1931, 75

¹⁷⁴ Tamtéž, 76

¹⁷⁵ <https://www.mistopisy.cz/pruvodce>, vyhledáno 1. 4. 2019

¹⁷⁶ DOBIÁŠ 1931, 76

a všechny výrobky mu v peci praskaly. Kupec, z Vídně, který krajem projížděl a v lese zabloudil, přijel až k domku tohoto hrnčíře, který se ho na noc ujal a pověděl mu o svých trápeních, zběhlý a protřelý kupec tušil v neúspěchu hrnčíře příčinu v rudném obsahu zpracovávané hlíny.

Vzal proto několik úlomků z nepovedených výrobků do Vídně svému bratrovi, který se vyznal v hutnickém řemesle, ten skutečně později potvrdil, že se jedná o stříbrnou rudu.¹⁷⁷ Společně s bratrem se vrátili do kraje, usadili se zde, odkoupili od hrnčíře jeho chatrč a pozemek, svolali horníky a zahájili spolu s nimi dolování, pro potřebu nově založené osady založili kostel sv. Jana Křtitele a takto vznikla na levém břehu říčky Jihlávky Stará Jihlava.^{178, 179}

Je jasné, že tato samotná pověst o založení města, nebyla nikdy datována. Teprve velmi pozdě bylo k jejímu počátku přiřazeno datum 799, které převzal později radní města Jihlavy Bernard Sturm (německý písař města Jihlavy) a později i samotný Václav Hájek z Libočan, který rovněž popisuje založení města Moravany, kteří byli spojeni s německými kupci a horníky. Samotní zakladatelé byli i dle jeho výkladu Slované, ale založení města prý proběhlo za přispěním Němců a tím se začal i prosazovat německý ráz ve městě a přilehlé krajině. Připustil zároveň spekulaci, že tito Němci byli původem starogermánského původu, z kmenů Kvádů a Markomanů. Ovšem všechny tyto prvky, které se dostaly do výkladu místních dějin, až pozdním výkladem jsou z dnešního pohledu historiků zcela bezcenné.¹⁸⁰

V pověsti, která je zcela jistě beletristického rázu ovšem nacházíme hned několik pravdivých údajů, například, že původní místo, kde dnes stojí Jihlava, bylo v dobách dávných silně zarostlé rozsáhlými lesy. Druhým zjištěním, které z pověsti vyplývá, je další důležitý fakt, že hustší zalidnění tohoto kraje pramenilo z následku objevení zdejších stříbrných nalezišť. A poslední možná poměrně lehce přehlédnutelná skutečnost, že původní jihlavské osada stála v místech dosud existujícího kostela sv. Jana Křtitele.

Všechny tyto lidově předávané skutečnosti jsou v naprosté shodě se všemi výsledky, které byly rozborem místních jmen a osídlení získány. Máme tedy, byť jen beletristicky psaný a předávaný důkaz, který naše často velmi dobře podepřené domněnky podporuje.

---

¹⁷⁷ <http://www.zjihlavy.cz>, vyhledáno 7. 3. 2019

¹⁷⁸ DOBIÁŠ 1931, 89

¹⁷⁹ <https://www.jihlava.cz/>, vyhledáno 6. 3. 2019

¹⁸⁰ <https://www.mistopisy.cz/pruvodce>, vyhledáno 1. 4. 2019

Poslední skutečností, kterou bych v souvislosti s původem zdejšího osídlení zmínil, je národnost, kterou přikládá samotná pověst původním obyvatelům Jihlavska.¹⁸¹

Na první pohled se v pověsti nenachází žádná zmínka o původu nebo národnosti hrnčíře, či jeho sousedů – musíme připustit, že v kraji nežil sám, protože by potom jeho povolání nedávalo žádný smysl.¹⁸²

V německých kruzích byl tedy jednoznačný názor, že byl původu německého a vykládat v pověsti jeho národnost by bylo krajně zbytečné, když víme, že obyvatelé Jihlavy byli do roku 1945 skoro výhradně Němci. Přihlédneme-li ovšem k celé pověsti trochu blíže, zjistíme, že je plná skutečností, které jsou v souladu s naším dosavadním uvažováním a tedy, že slovanské osídlení předcházelo osídlení německému. I tak triviální příběh této pověsti, nám ukazuje dvě roviny obyvatel, domorodou, kterou v našem případě zastupuje nešťastný hrnčíř a druhou přistěhovaleckou, kterou zde zastupují kupec a jeho všeznalý bratr z Vídně.

Stoupenci německé otázky mohou namítat, že původní obyvatelstvo Jihlavska bylo německé a že se v tomto případě jednalo pouze o výměnu obyvatel, hospodáře a řemeslníky za horníky a že dosavadní populace Němců byla touto vlnou nově příchozích obyvatel pouze posílena. Proti tomuto tvrzení je ovšem přesně čist jihlavskou pověst samotnou, která říká: „*Videňští bratři koupili od hrnčíře chatrč a usadili se zde sami.*“¹⁸³ V této větě je nutné vidět symbol výměny, nikoliv posílení německého obyvatelstva.

3.9.7. Závěr o německém osídlení ostrůvku jihlavského

Poslední spekulací, kterou jsme uzavřeli komentář, s nejrozšířenější pověstí o založení města bych rád kapitolu o původu obyvatelstva na území jihlavského jazykové ostrova uzavřel. Pokusil jsem se ji vylíčit co možná nejpřesněji, a i když musím připustit, že mi často český a tedy slovanský výklad byl milejší a podvědomě bych se ho asi snažil preferovat, zůstal jsem věrný metodě faktů a nesnažil se žádnou teorií o původu místních jmen tendenčně prosazovat na úkor druhé.¹⁸⁴

Z hlediska práce je kapitola o vymezení a původu osídlení ostrůvku velmi důležitá a samotné události, popisované v další části, týkající se dvacátých let 20. století by neměly

---

¹⁸¹ DOBIÁŠ 1931, 89

¹⁸² <https://www.jihlava.cz/>, vyhledáno 6. 3. 2019

¹⁸³ DOBIÁŠ 1931, 89

¹⁸⁴ ALTRICHTER 1973, 205

většího významu bez tohoto vymezení a bez vědomosti o původních osadnících, kteří do kraje přišli a usadili se.¹⁸⁵ Národní hnutí, které propuklo převážně v 19. století, potřebovalo pro svou agitaci často podobně orientované důkazy a výzkumy, které historici prováděli o původu osídlení jihlavského jazykového ostrova.

Všechny národnostně orientované události, které se během první republiky udály, mají své ukotvení v hluboké historii, kterou jsem se zde pokusil nastínit. Národní nacionalismus po roce 1848 značně sílil a Češi i Němci používali všechny dostupné prostředky, jak svou integritu v rámci státu udržet, případně rozšířit. Z tohoto hlediska jsou výzkumy prováděné na prahu dvacátých let velmi důležité a bylo nutné je do celkového konceptu práce zařadit.

Na základě širšího úvodu o původu rozporů mezi českými a německými obyvateli, které se začaly radikalizovat převážně v 19. století a popisu původního osídlení kraje můžeme přistoupit k samotnému popisu událostí, které ve dvacátých letech následovaly na konci první světové války. Tato doba naprosto změnila a pomíchala dosavadní vztahy všech, kteří jihlavský jazykový ostrov obývali.

Navážu zde tedy na události, které s sebou přinesla první světová válka a pokusím se exkurzem do období mezi oběma válkami nastínit události v kraji a jejich regionální přesah nebo důsledky na politiku celé republiky.¹⁸⁶ Doba začátků Československa, nebyla jen obdobím budování a uvědomování, ale zároveň obdobím nacionální radikalizace a odtrhnutí všech německých obyvatel, kteří se nechali zlákat všenněmeckou propagandou, kterou s sebou přinesla hospodářská krize a Hitlerem násilně prosazovaná národnostní nadřazenost rasy, jež se měla stát jedinou vládnoucí rasou v Evropě a později i na celém světě.

4. Dvacátá léta dvacátého století

4.1. Jihlavský jazykový ostrov na prahu nové doby

Politickému vývoji československé republiky a národnostní otázce v době před druhou světovou válkou byla věnována již celá řada publikací, které rozebírají poměry v rámci celého Československa nebo větších částí republiky. Je ovšem velmi důležité zaměřit se

---

¹⁸⁵ DOBIÁŠ 1931, 1 - 91

¹⁸⁶ URBAN 1994, 664

na poměry, které panovaly v jednotlivých regionech. Jihlavský jazykový ostrov patří v této době k předním politickým okresům, kde německo-české vztahy silně ovlivňovaly celý kulturní i sociální život tamějších obyvatel. Nacionalismus, převážně ten německý se zde projevoval velmi zásadně. Události, které se zde přihodily, byly významné nejen pro město a blízké okolí, ale zároveň ovlivňovaly i ostatní německé obyvatele v jiných krajích napříč celou republikou.¹⁸⁷

Jihlavský jazykový ostrov, který dělila historická zemská hranice, měl v době první republiky rozlohu okolo 400km² a celkem 78 obcí, z toho část moravskou tvořilo 23 vesnic s centrem v obci Stonařov.

Českou část potom tvořilo 26 obcí okresu Havlíčkova Brodu s centrem ve Štokách, které jsou do dnes pomyslným tamějším centrem.¹⁸⁸ Jihlavský kraj se v průběhu staletí a politických změn několikrát zmenšil a zvětšil, udržoval si sice v podstatě původní hranice, ale často docházelo ke slučování případně rozlučování obcí, které poté do této oblasti patřily, což měnilo i poměr populace v kraji.

Od roku 1880 do roku 1910 počet Němců, kteří v oblasti žili, mírně stagnoval, zatímco počet obyvatel české národnosti výrazně stoupl. Neplatí to ovšem o době středověku, kdy byla situace naprosto opačná. Místní německá komunita byla o původu osídlení pevně přesvědčená a až do 20. století. Na základě těchto domněnek a zažitých historických mezníků se konaly pravidelné oslavy, které vzpomínaly na údajné založení města Němci v roce 1000. Ovšem jak jsme již zjistili v první kapitole, byla jejich hrdost založena na mylných informacích, které pozdější propaganda používala pouze pro nacionalistické agitace v kraji, které měly upevnit německou národní uvědomělost.¹⁸⁹

Německy osídlený venkov byl ovšem i nadále silně spjatý s historickým smýšlením o osídlení oblasti, proto venkované velmi lpěli na tradicích, krojích a zvycích, hovořili vlastním dialektem a snažili se izolovat proti českým obyvatelům, kteří naproti tomu prosazovali zvyky slovanské a české. Tento způsob izolace byl pro přežití jejich komunity velmi důležitý, bez takto semknutého venkova by se neudrželo ani německé zázemí ve městech a potkal by je i zde podobný osud jako v Hodoníně či Prostějově, kde se německá menšina za čas zcela začlenila mezi české obyvatele.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ ŠIMKA 1988, 196

¹⁸⁸ Tamtéž, 197

¹⁸⁹ BRUGEL, Johann Wolfgang — Češi a Němci 1918 – 1938, 15

¹⁹⁰ DOBIÁŠ 1931, 13

Jihlavské okolí ovšem nikdy nebylo zcela německé, vždy se tu našlo silné zastoupení i českých obyvatel, ovšem i přesto můžeme mohutnější české tendence ve městě sledovat až v druhé polovině 19. století, kdy se dočítáme o prvních jihlavských národních buditelích, kterým byl například pedagog Matěj Kneisl, lékař Leopold Fritz a knihkupec Antonín Musil, kteří se velmi zasadili o místní národní tendence a prosazování českých práv a historických uznání.¹⁹¹

Velmi zajímavou skutečností je, že do sedmdesátých let 19. století neexistoval v kraji žádný německý protičeský programový nacionalismus, situace se ovšem velmi změnila s tendencí místních buditelů, vzrůstající konkurencí českých řemeslníků, kterých v kraji přibývalo a obecným nárůstem českého obyvatelstva v oblasti. Češi postupně začali zakládat vlastní spolky a sdružení, prvním z nich byla v roce 1871 Jihlavská beseda, v roce 1882 se podařilo prosadit otevření první české školy a v roce 1897 začaly vycházet Jihlavské listy, které posilovaly českou otázku mezi místními obyvateli.¹⁹²

Německá komunita se zpočátku pokoušela proti nově příchozí vlně Čechů izolovat, později ovšem přešla k metodě poněmčování a snažila se obyvatele ovlivnit vlastními zvyky a tradicemi. Mnozí němečtí zaměstnavatelé podmiňovali například přijetí do práce nástupem dětí českých lidí, do německých škol. To ovšem vyvolávalo velké nepokoje a národnostní konflikty, protože většina českých obyvatel se zařazení jejich dětí do německých škol kategoricky nesouhlasila.¹⁹³

Německé obyvatele naproti tomu velmi popouzeři všechny kulturní akce, které pořádali čeští novousedlíci. Nejvíce jim vadily hromadné a masové sešlosti, jako například sokolská cvičení a slavení Matice školské, považovali všechny tyto události za projevy protiněmecké a ostře se vůči nim ohrazovali. Velmi často při nich docházelo k hádkám a několikrát dokonce došlo i k fyzickým útokům na české obyvatele, které muselo řešit četnictvo a policie.

4.2. Počátky dvacátých let

Dvacátá léta 20. století byla tedy na Jihlavsku ve znamení silných sociálních a národnostních nepokojů, které vznikaly na obou stranách národnostních celků. Jejich

---

¹⁹¹ ŠIMKA 1988, 197

¹⁹² HOFFMANN František — Historický kalendář Jihlavy, Městský a okresní archiv Jihlava, 28 -31

¹⁹³ KOUTNÁ 2000, 201

snahy a akce často podněcovaly druhou stranu k odvetným akcím, na které opět reagovala druhá strana dalšími provokacemi.¹⁹⁴

Podobných národnostních enkláv, jako byl jihlavský jazykový ostrov, byla na území Československa celá řada. V důsledku rozpadu monarchie a politicko-sociálních změn, které s sebou přinesla první světová válka, vzniklo několik oblastí, kde převažovalo německé obyvatelstvo nad obyvatelstvem českým. Vedle souvislých pohraničních pásů mezi tyto oblasti patřily i tzv. jazykové ostrůvky jako byl svitavský, brněnský atp.¹⁹⁵

Vztahy na jihlavském jazykovém ostrově v průběhu dvacátých let byly přesným odrazem vztahů německých a českých obyvatel celého soudobého Československa, přesto zde soužití národnostních skupin vykazovalo řadu specifických rysů a anomálií.

Po velmi složitých událostech, které provázely vznik republiky se situace na Jihlavsku výrazně stabilizovala, německé veřejné mínění bylo uklidněno, na což měly velký vliv i nové volby, které v Jihlavě vyhrála Německá sociální demokracie v čele s M. Oberrennerem, který byl dlouholetým předsedou této strany.¹⁹⁶ Kromě politické moci se Němci snažili udržet si své další pozice ve veřejné správě a jiných institucích, které měli v držení ještě před vznikem Československa. Čeští obyvatelé se této snaze snažili zabránit, přesto byla německá převaha v kraji i v dalších letech, po vzniku republiky stále zřejmá.

Světová válka, která viditelně zhoršila vztahy mezi českými a německými obyvateli jihlavského jazykového ostrova byla soudobým katalyzátorem již značně napjatých vztahů a rozdílů, které se mezi oběma skupinami na základě války značně prohloubily. Nicméně velká nouze a bída posledních let válečného období přivedla Němce k poznání, že za to Češi, kteří byli dle veřejného i politického mínění jednou z příčinou válečných neúspěchů, nejspíš nemohou. Veřejné mínění o českých obyvatelích kraje se tehdy na čas uklidnilo, příčinou byly skutečně špatné hospodářské nedostatky země, které dopadly bezvýhradně na všechny obyvatele monarchie a vyvolaly mezi nimi jistý pocit sounáležitosti a soudržnosti, do té doby v podstatě nevídaný.

Ihned po převratu v roce 1918 se iniciativy chopil v Jihlavě český Národní výbor, který za podpory obyvatel politicky ovládl celou oblast a snažil se prosazovat pouze české záměry a záležitosti, z počátku v kraji neměl rozhodně jednoduchou úlohu.¹⁹⁷

---

¹⁹⁴ KOUTNÁ 2000, 202

¹⁹⁵ ŠIMKA 1988, 197

¹⁹⁶ PALÁNOVÁ 2000, 123

¹⁹⁷ SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 1659/1918

Nově vzniklou republiku totiž odmítala uznat německá městská rada Jihlavy a většina německých obyvatel, na základě toho byl o pár dnů později suspendován starosta města V. Inderka, kterého nahradil český obyvatel dr. Hovorka, který se postavil do čela městské rady a začal kraj ovlivňovat svým silným českým nacionálním přístupem.¹⁹⁸

Německá komunita se dlouho nechtěla smířit s novou realitou. Místní obyvatelé si založili Německou národní radu a začali velmi aktivně usilovat, aby bylo Jihlavsko připojeno k německému Rakousku, na základě prosazování těchto požadavků vyvinuli poměrně širokou politickou kampaň, kterou se snažili získat podporu u ostatních německých obyvatel republiky, ale i mezi obyvateli vedlejších států.¹⁹⁹ Necelé dva roky po vzniku republiky Češi v Jihlavě získali na úkor německých obyvatel několik německých školních budov, u kterých došlo k české delimitaci a národnostnímu vymezení, tento fakt vyvolal z německé strany silné protesty. Na zmíněné změny navázali Češi, kteří se za přispění vojáků a legionářů v květnu roku 1920 dopustili výtržností, při kterých strhávali německé nápisy a před Besedou pobořili pomník Josefa II., byla to z velké části reakce na události z pohraničí, kde se Němci s velkým úsilím snažili o připojení oblastí do područí Rakouska.²⁰⁰

Němečtí nacionálně smýšlející obyvatelé na to odpověděli ozbrojeným protestem při slavnosti slunovratu v roce 1920, kdy padli dva čeští vojáci, a několik desítek osob bylo zraněno. Tento incident neměl pouze regionální dopad. Přesah tragické události byl značný a zajímala se o něj i zahraniční média. O samotném slunovratu bude v této kapitole ještě hovořeno.

Nejvíce ovšem místní německou komunitu popuzoval fakt, že ani po vítězství ve volbách nezískala jejich strana úřad starosty, ale že byl naopak pod záminkou sloučení města se samostatnou částí předměstí Dřevěných Mlýnů jmenován nový vládní komisař J. Výborný, který se později velmi snažil o počestění městské správy, kterou do té doby vedli ve větší míře pouze Němci.²⁰¹

Účinným nástrojem pro výměnu zastupitelů mu byly jazykové zkoušky, každý vládní zaměstnanec měl totiž ovládat zároveň český i německý jazyk.²⁰² Na české straně to bylo samozřejmostí, na německé však ne. Na základě těchto jazykových zkoušek tedy nějaký

---

¹⁹⁸ PÍSKOVÁ/ Kolektiv autorů 2009, 520

¹⁹⁹ ŠIMKA 1988, 198

²⁰⁰ Tamtéž, 199

²⁰¹ SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 1660/1918

²⁰² CHALOUPKA Lukáš — Činnost politických stran v Jihlavě, období I. československé republiky, 22

čas obsadili většinu důležitých funkcí čeští obyvatelé, kteří němčinu ovládali ještě z dob monarchie, a nebyla pro ně větším problémem.²⁰³

Němečtí obyvatelé jihlavského ostrova dlouho nepovažovali Československou republiku za svůj stát, političtí představitelé s tím ze začátku dělali ovšem velmi pramálo, přestože bylo řešení vzájemných vztahů tak důležité pro další úspěšné fungování celé republiky. Jedním z protipólů těchto vztahů se stal proletariát, který přestal vidět na základě zkušeností se světovou válku nepřítele v lidu, který se jen drobně odlišoval, hrozbou pro něj byl kapitalismus, který byl prý důvodem, pro který válka vypukla. Podle Leninovského chápání světa nebylo v žádné pracující společnosti místo pro jakýkoliv národnostní útisk.

Tyto a další skutečnosti tedy začaly místní rozdělené obyvatele částečně stmelovat.²⁰⁴ V Jihlavě byl názor velmi podobný, revoluční dělnictvo silně odsuzovalo místní nacionalismus, který neprosplval fungující společnosti a byl z pohledu marxistického učení zcela nesmyslný. Společné úsilí německých a českých sociálních demokratů na Jihlavsku, které se potvrdilo rovněž v roce 1920 při prosincové stávce a bylo odrazem volebního úspěchu, při kterém se sociální strany staly nejsilnějšími stranami v české vládě.

4.3. Iredentistické hnutí na Jihlavsku

Jak již bylo řečeno, ihned v prvních měsících roku 1919 začaly v Jihlavě narůstat výtržnosti pramenící z řad českého obyvatelstva, které byly namířeny proti německým symbolům a dalším upomínkám na zaniklou monarchii. Tyto akce měly často na svědomí vojáci nově vzniklé jihlavské posádky, kteří byli proti Němcům silně vysazeni. I přes různá nařízení a tresty se výtržnosti stupňovaly a opakovaly, zejména v druhé polovině ledna roku 1919 zaznamenala tamější četnická stanice velký nárůst podobných incidentů, které vyvrcholily 29. ledna roku 1919.²⁰⁵ Odpoledne táhli městem vojáci, kteří se předtím účelně sešli u budovy kasáren a cestou městem se k nim přidávali i další občané z řad civilního obyvatelstva. Jejich cílem byly firmy německých obyvatel, u kterých strhávali vývěsní štíty, poškozovali výlohy a ničili německé cedule s názvy ulic.²⁰⁶

---

²⁰³ <http://www.iglauer-sprachinsel.de/>, vyhledáno 5. 2. 2019

²⁰⁴ PÍSKOVÁ/ Kolektiv autorů 2009, 521

²⁰⁵ Tamtéž, 522

²⁰⁶ PALÁNOVÁ 2000, 117

Další skupina výtržníků obsadila místní německý kinematograf, kde po majiteli požadovali, aby uváděl pouze česká představení.²⁰⁷ Rozbili zde veškeré skleněné německé nápisy a o něco později odešli do dalšího německého kina Elite, kde se dopustili stejného jednání a rozbíjení německých cedulí a nápisů. Poté se vydali do německého divadla, kde přerušili představení a rozbili vše, co bylo napsáno německy.²⁰⁸

Místní policie a četnictvo bylo proti těmto výtržnostem bezradné, vládní komisař požádal telefonicky posádkové velitelství, odkud většina vojenských výtržníků pocházela, o okamžité potrestání všech aktérů a souběžně s tím vyzval všechny německé obchodníky a podnikatele, aby odstranili ze svých živností veškeré německé nápisy a označení, které by mohly popouzet k dalším výtržnostem.²⁰⁹

Když ani druhý den nepokoje a ničení neskončilo, byla požádána další nejbližší vojenská posádka a o pomoc a ta následně učinila řádění a demolování ve městě přítrž.

Následující dny se nesly v poměrně klidném duchu, v Jihlavě byla uspořádána povinná přednáška pro vojsko, které se z velké části stalo aktérem nepokojů, kterou vedl dr. Ludvik Chlum. Ten vojáky mimo jiné důrazně vyzval, aby se zdrželi veškerého násilí vůči německým obyvatelům, v souvislost s blížící se mírovou konferencí a nabádal je k národní hrdosti a odsoudil všechny akty násilí na civilním obyvatelstvu.²¹⁰

Ovšem i přes veškerá opatření k podobným incidentům, častěji vyprovokovaných civilním obyvatelstvem docházelo i ve zbytku jihlavského jazykového ostrova a dalších většinou příhraničních částech republiky. Československá vláda se snažila incidentům předcházet a především dbala na zamezení styků mezi německou emigrací a Němci, kteří zůstali po rozpadu monarchie občany nově vzniklé republiky.

Českému četnictvu se několikrát dokonce podařilo překazit protistátní korespondenci, kterou do republiky často přiváželi němečtí občané, kteří měli v úmyslu podněcovat nenávisť k nové republice a popouzet ostatní německé občany.

Dne 5. dubna roku 1919 zatkla policie Martina Telstbuchera, který vezl letáky s názvem *die Iglauer Sprachinsel soll deutch bleiben* a brožuru *Die Iglauer Sprachinsel-Deutch*, které byly adresovány přímo německé jihlavské radě. Tyto letáky a brožura obsahovaly mapu jihlavského ostrova a agitační text, který mluvil o připojení této oblasti k Rakousku. Texty byly podepsány Německou národní radou, což potvrzovalo těsné

---

²⁰⁷ SOkA Jihlava, MS, pres. reg. č. 1132/1919

²⁰⁸ SOkA Jihlava, MS, pres. reg. č. 1132/1919

²⁰⁹ PALÁNOVÁ 2000, 118

²¹⁰ PÍSKOVÁ 2009, 521

styky tamějších Němců s přívrženci ve Vídni. Kromě něj byl rovněž zadržen bývalý německý zemský politik Franz Köpernik z Čížova, který byl přistižen při podněcování obyvatelstva proti republikovému zřízení.²¹¹

Československá vláda měla v této době značnou obavu z vojenských nepřátelských akcí na území republiky, na základě kterého ministerstvo obrany varovalo před očekávaným napadením hranic hned na několika místech a to v okolí Znojma a Trutnova. Vládní komisař v Jihlavě na celou situaci zareagoval velmi razantně, vydáním nařízením, které obyvatele vybízelo odevzdat všechny střelné zbraně do 48 hodin a to bez výjimek.²¹²

Velká pozornost byla v okolí Jihlavy rovněž věnována volbám do rakouského národního shromáždění, které se konaly 19. března roku 1919, zúčastnit se jich měli rovněž i Němci ze všech oblastí Československa. Tyto volby byly ovšem v Československu zakázány a úřady dostaly směrnice, aby daly příkaz k zabránění voleb a dalším agitačním akcím do rakouského parlamentu, které podněcovalo německé obyvatele k proti republikovým akcím.²¹³ Činnost německých nacionalistů v oblasti byla totiž v této době velmi silná, jejich plány na připojení k Rakousku, byly stále velmi živé a představitelé těchto názorů se v Jihlavě shromažďovali především v Německé radě a dalších spolcích, kde probírali možnosti nového územního rozložení kraje.

Tyto spolky kromě jiného vyvíjely velmi silnou politickou a sociální činnost, pořádaly pravidelné schůze a vydávaly letáky a brožury, kterými se pokoušely ovlivnit veřejné, ale i zahraniční mínění o chápání Němců na území ČSR. Vliv podobných organizací a spolků byl v tehdejší době velmi značný. Obyvatelé Jihlavska, které bylo většinou obydleno zemědělci a dělníky, kteří neměli příliš velký sociální a národní rozhled, bylo tedy velmi snadné jejich smýšlení a nálady ovlivnit několika většími akcemi a pravidelným vydáváním textů, které jejich nerozhodná stanoviska na otázku odtržení od republiky značně radikalizovala.²¹⁴

V kraji byly velmi aktivní i další německé spolky, mezi přední nacionalisticky zaměřené patřil tělovýchovný spolek Turnverein, který sdružoval většinou mladé německé chlapce a kromě tělovýchovné činnosti, připravoval mládež i k vojenské službě a dovednostem. Jejich činnost ovšem české úřady nemohly zakázat, protože se na závadnosti jejich činnosti nedalo dokázat nic protistátně motivovaného. V další velmi

---

²¹¹ SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 1146/1919

²¹² PALÁNOVÁ 2000, 118

²¹³ <http://www.iglauer-sprachinsel.de/>, vyhledáno 15. 4. 2019

²¹⁴ PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů 2009, 522

ožehavé místní otázce školství se velmi angažoval místní školský spolek Schulverein, který často zbrojil proti nepoměru českých a německých škol v oblasti ostrova, rozdíl v počtu škol ovšem nebyl nijak markantní, české školy byly často naplněny i nad rámec vlastní kapacity, kdežto v německých školách počet dětí, na počátku dvacátých let značně stagnoval.²¹⁵

Musíme ovšem konstatovat, že po roce 1919 docházelo spíše ke stabilizaci státního a politického systému v zemi a tedy i k částečnému odlivu německých nacionálních tendencí, které ovšem v místních obyvatelích jen podřimovaly a čekaly na vhodnější dobu a podporu, kdy budou moci proti československé vládě znovu veřejně vystupovat.²¹⁶ Německé národní uvědomění posilovalo i díky nestabilitě československých vlád, kterých se za dobu trvání republiky vystřídalo na československé politické scéně skoro dvě desítky. Neschopnost udržení delší dobu stabilní vlády podněcovala všechny Němce k názorům, o české neschopnosti, řídit si vlastní republiku sami a používali to jako argumenty k opuštění tohoto násilně vytvořeného územního celku, kterému vládnou Češi, kteří se nedokáží shodnout ani mezi sebou. V celorepublikovém ohledu měl tento fakt rovněž značný dopad.

Všeslovanská idea, která motivovala i samotný vznik republiky, se na základě této skutečnosti zdála silně fádňit a rozbroje a neshody mezi všemi slovanskými zástupci nové republiky působily jako argumenty pro všechny odpůrce nového Československa.

4.4. Německá převaha ve státních institucích po první světové válce

Po uzavření mírové smlouvy s Rakouskem v roce 1919 nastal definitivní konec všech plánů nacionalisticky smýšlejících Němců na území ČSR. Byla prosazena autorita nového státu a zůstalo pouze otázkou času, kdy se částečně německé úřednictvo na Jihlavsku bude proměňovat dle nových podmínek československé vlády.²¹⁷ Přestože v samotné Jihlavě byla situace poměrně rychle vyřešena v okolních obcích jihlavského ostrova, se situace měnila jen velmi pomalu. I pouhé změny ve vedení obcí, byly mnohdy provedeny až na žádosti samotných občanů, již nechtěli v čele obcí německé obyvatele, kteří často neuměli česky a měli negativní smýšlení o novém státním zřízení.²¹⁸

---

²¹⁵ <http://www.iglauer-sprachinsel.de/>, vyhledáno 15. 3. 2019

²¹⁶ PALÁNOVÁ 2000, 119

²¹⁷ Tamtéž, 120

²¹⁸ Tamtéž, 121

Velmi známý případ nastal v obci Dřevěné Mlýny. Tato obec byla ve dvacátých letech vzdálena jen pár kilometrů od Jihlavy, ale již od 14. století zde dominovalo osídlení českým obyvatelstvem. Dopis, který v květnu roku 1919 obdrželo státní hejtmanství, od tamějších obyvatel, mluvil nejen o Dřevěných Mlýnech²¹⁹, ale popisoval i situaci v dalších přilehlých obcích, kde se situace po převratu nijak nezlepšila, a naopak zde došlo ještě ke zhoršení národních a sociálních poměrů.²²⁰

V roce 1919 byl poměr v obci asi 75% českých obyvatel, ke zbytku částečně německého a židovského obyvatelstva. Místní obyvatelé byli z většiny dělnického původu a v dopise byla sepsána stížnost, která informuje, že v obci je stále ještě německý starosta, který úřaduje ve svém domě pouze německy a v souvislosti se změnami nebyl ještě do obecního výboru přijat jediný český dělník nebo jiný obyvatel, který by mohl zasahovat do politického dění v obci a okolí.²²¹

V souvislosti s dopisem zemská správa zakročila, obecní zastupitelstvo bylo rozpuštěno a vládním komisařem v obci byl zvolen Ludvík Chlum, který byl kromě vládního komisaře v Jihlavě jediný takto zvolený hodnostář s touto funkcí v celém kraji.

V dalších obcích jihlavského jazykového ostrova nebylo prosazování změny představitelů tamějšího zastupitelstva tak snadné. V obcích totiž působili starostové, kteří svojí činnost vykonávali již léta, a často se stávalo, že i část českých obyvatel prosazovala ponechání úřadu v německých rukou. Z dnešního pohledu je takové jednání, asi jen velmi těžce pochopitelné, musíme ovšem vzít v úvahu, že celá řada Němců žila v nové republice šťastně a ani za doby monarchie, ani později nerozlišovali mezi obyvateli německými a českými. Pokud byl tedy starostou takto uvědomělý člověk, který měl důvěru místních obyvatel, byla jeho národnost v podstatě jedinou zápornou vlastností a trvalo tedy delší čas, než veřejné mínění a změny prosadily volbu novou.²²²

Ovšem velmi často byla situace zcela opačná a obyvatelé nechtěli čekat, až složitý byrokratický státní aparát provede změny ve vedení jejich obce, například Národní jednota v obci Stonařov zaslala stížnost až na ministerstvo vnitra, které žádala, aby místní okresní hejtmanství vzalo pod ochranu českou minoritu v obci a zavedlo pořádek. V obci bylo totiž zastupitelstvo tvořeno čtrnácti německými zástupci a Češi, zde na základě této

---

²¹⁹ <https://www.pravnilabyrint.cz/>, vyhledáno 15. 4. 2019

²²⁰ PALÁNOVÁ 2000, 120

²²¹ SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 5655/1919

²²² KENELOVÁ, Herma — Bergesdorf, 34

převahy německých obyvatel, měli pouze čtyři hlasy, z tohoto důvodu tak neměli při hlasování v podstatě žádný vliv na změny v obci.

Dle slov stížnosti je starosta obce i jeho tajemník silný nepřítel Čechů a neumí ani jediné slovo v českém jazyce, s místními Němci prý organizují protistátní schůze, kde pobuřují a štvou proti republice i ostatní neutrální obyvatele obce.

Úřaduje se prý výhradně v němčině a všechny vyhlášky a nařízení jsou rovněž v německém jazyce, naproti tomu všechny české nápisy a vyhlášky jsou ihned německými obyvateli strhávány a ničeny. Dříví z obecních lesů je prodáváno jen Němcům a české bohoslužby jsou prý zapuzovány a omezovány.²²³ Podobné texty a udání, nebyly v této době nijak neobvyklé. Čeští obyvatelé si často od vzniku republiky slibovali naprosté vymizení německého vlivu v úřadech a veřejných institucích, které se sice prosazovalo, ale v celé řadě obcí trvaly tyto změny velmi dlouho.²²⁴

V samotné Jihlavě, i přes poměrně značné změny, zůstávali na úřednických místech povětšinou Němci, stejně tak zde byla stále jednacím jazykem více méně němčina, s čímž sice Češi nesouhlasili, ale z monarchie byli na německý úřední jazyk zvyklí a tak protesty probíhaly jen marginálně bez větších emocí, což je celkem pochopitelný fakt, který působí zvláště pouze při celkovém pohledu na soudobé problémy republiky. Většina obyvatel jihlavského kraje byla znalá obou jazyků a proto formální hovory a písemnosti na úřadech v jednom nebo druhém jazyce nepředstavovaly pro většinu Čechů větší problémy.²²⁵

Později ovšem proti těmto skutečnostem vystoupila Národní rada, která přednesla stížnost vládnímu komisaři Františku Hovůrkovi. O věci se proto na základě toho začalo velmi silně diskutovat a místní Jihlavské listy se této problematice věnovaly v podstatě v každém dalším vydání, tlak na místní německé úřednictvo se tedy začal značně zvyšovat, proběhly některé zásadní změny, které na vyšší místa dosadily prověřené české zaměstnance, často bez potřebných zkušeností.²²⁶

V rámci obsazování úřednických míst českým obyvatelstvem se postupovalo s menšími obtížemi ovšem i nadále. Výměny trvaly dlouho a byly provázeny průtahy a nesouhlasem z řad Němců. K velkému úspěchu došlo v této době na okresním

---

²²³ SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 5812/1919

²²⁴ PALÁNOVÁ 2000, 120

²²⁵ URBAN 1994, 667

²²⁶ PALÁNOVÁ 2000, 123

hejtmanství, odkud byl přeložen hejtman Karel Ludwig k zemské politické správě do Brna a na jeho místo byl dosazen bývalý tajemník František Chmelník.²²⁷

Stejně jako v 16. a 19. století, bylo i po vzniku samotného Československa velmi ožehavé téma místních Čechů a Němců již několikrát zmiňované školství, po dlouhé době nerovnosti mezi českými a německými školami vznikly předpoklady, že by se poměry v této otázce mohly silně změnit ve prospěch české otázky.

Situace ihned po převratu ovšem nedovolovala provádět razantní změny ihned a proto bylo nutné vyčkat na vhodné podmínky pro částečnou reformu. Již počátkem roku 1919 ovšem nastal silný příval žáků do českých škol, který byl dán převážně možností svobodné volby. Na tento příval dětí reagovalo místní zastupitelstvo již zmíněnou českou delimitací několika škol, která měla za následek nepokoje a protesty z řad Němců.

Většina žáků, kteří po uzákonění svobodné volby, žádali o přestoupení z německých škol tak učinila právě již těsně po začátku roku 1919. Jako prvotní opatření tehdy byla chlapecká česká škola rozdělena na dvě zcela nové a za nedlouho potom se rozděbila i škola dívčí. Prosazování českého školství se v kraji setkalo se silnou nelibostí z řad německých obyvatel, kteří se s novými reformami cítili značně znevýhodněni. Celé německé školství v této době přišlo o celou řadu výhod, které byly nově přesunuty ve prospěch českého školství, do té doby značně opomíjeného.²²⁸

Vznikem ČSR se také splnily delší dobu prosazované tužby místních obyvatel, kteří již od počátku 19. století usilovali o založení české střední školy v Jihlavě. Na základě požadavků již v půlce června roku 1919, bylo ministerstvem školství rozhodnuto, že v Jihlavě bude založeno ryze české reálné gymnasium, kam se již první rok po otevření přihlásilo 190 žáků, pro které byly otevřeny čtyři samostatné třídy, zatímco ve zbylých sedmi německých třídách gymnázia bylo pouze 90 žáků.²²⁹ Český ústav, který prozatím neměl svojí vlastní budovu, byl po velmi dlouhých sporech umístěn v přízemí německého gymnázia, kde tedy koexistoval spolu s německou vzdělávací institucí. Rozdělení budovy, tehdy vyvolalo silnou vlnu nevole. Němečtí obyvatelé očekávali zrušení německého gymnázia nebo sloučení pod českou správu a vedení. Nic takového se ovšem nikdy nestalo a tak byly obavy obyvatel zcela zbytečné.²³⁰

---

²²⁷ Jihlavské listy, 26. 9. 1919, č. 37, 2

²²⁸ SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 1212/1919

²²⁹ SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 1212/1919

²³⁰ PALÁNOVÁ 2000, 124

4.4.1. Obecní volby v roce 1919

Kromě školství, které působilo v kraji značné sociální rozrušení s přestávkami již od 16. století, byla velmi diskutovaným tématem i místní regionální politika, která sice neměla v celkovém hledisku republikových politických změn větší význam, ale pro místní německé etnikum byla jakýmsi pojítkem s Rakouskem a ostatními Němci na území republiky.²³¹

Již rok po vzniku samostatného ČSR se v etnicky rozdělených oblastech staly obecní volby nejdiskutovanějším tématem, které ovlivnilo chod tamějšího života. Po odstoupení zastupitelstva v Jihlavě byl jmenován vládní komisař, společně s ním o velmi závažných věcech ve městě rozhodovala nově jmenovaná správní komise, která byla zastoupena oběma národnostmi. Tento vládou řízený stav trval až do 16. června roku 1919, kdy se v Československu konaly obecní volby.²³²

V jihlavském jazykovém ostrově na ně bylo kromě politického pohledu, nahlíženo také z pohledu národnostního, neboť volby měly rozhodovat o zastoupení českých obyvatel v zastupitelstvech pro další období. Ve 46 obcích se volby konaly v řádném termínu. Jen v Jihlavě, Dřevěných Mlýnech a Hruškových Dvorech byly na žádost vládního komisaře odloženy.²³³

Po ročním vládním komisariátu se i v samotné Jihlavě konaly 28. září 1919 první popřevratové obecní volby. Volební lístky, které se do dnešní době dochovaly, ukazují, že převaha tamějšího německého obyvatelstva byla převrtná. Německé strany získaly 8 005 hlasů a české pouze 4 375.²³⁴

Zástupci českých stran sice v Jihlavě porážku očekávali, nicméně nepočítali s tak drtivým vítězstvím německých stran. Česká strana na základě tohoto negativního výsledku podala stížnost a dosáhla toho, že vládní komisariát se v Jihlavě udržel ještě celý další rok, tedy až do vypsání nových řádných voleb. Původní výsledky byly na rozhodnutí vlády a zemské správy v Brně zrušeny a nové volby byly vypsány až na 26. září roku 1920, které sice rovněž přinesly úspěch Němcům, kteří získali 7 954 hlasů, ale Češi si značně polepšili a získali 6 589 hlasů. Úspěch to byl pro Čechy značný, jelikož

---

²³¹ PALÁNOVÁ 2000, 124

²³² PÍSKOVÁ/ Kolektiv autorů 2009, 523

²³³ PALÁNOVÁ 2000, 121

²³⁴ SOKA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 1213/1919

obdrželi téměř polovinu všech dostupných mandátů, a tak se česká situace v kraji značně obrátila.²³⁵

Výsledky nových voleb se ovšem setkaly se silnou kritikou německých obyvatel v Jihlavě, kteří požadovali uznání voleb předchozích, které byly na českou žádost zrušeny a rozdělení mandátů dle výsledků, protože současná politická situace a změny v český prospěch v Jihlavě jsou prý pro Němce silně nespravedlivé a nepřijatelné.²³⁶

4.4.2. Slavnost slunovratu v roce 1920

V souvislosti s nespokojeností obyvatel s výsledkem voleb a dalších příkořích, kterých se čeští obyvatelé údajně na Němcích dopustili, došlo v Jihlavě v roce 1920 k velmi závažnému incidentu, který je dodnes v historii znám jako „Krvavý slunovrat“. U příležitosti těchto oslav 23. června v roce 1920, kdy němečtí obyvatelé pořádali slavnost slunovratu (Sonnwendfeier).²³⁷ Tato slavnost byla vždy doprovázena zapalování velkých táborových ohňů, u kterých se scházeli místní němečtí obyvatelé. Stejně tak tomu bylo i v tomto roce, kdy se velká skupina obyvatel německé národnosti sešla poblíž třebíčské silnice (silnice, která směřuje od východu Jihlavy, směrem k Třebíči). Přední iniciátoři a řečníci přítomni na slavnosti byli Hans Krczal, který vykonával funkci sekretáře Německé rady a lékárník Vincenc Inderka. Oba na shromáždění promluvili a podnítli německé obyvatele v jejich zášti vůči Čechům a Československu. Po skončení oslav, proslovů a dohoření ohňů se dav vydal za zpěvu zakázaných písní „Wach am Rhein“ a „Heil dir im Siegerkranz“ zpět do města.^{238, 239}

Němci, kteří procházeli městem, ničili české tabulky a nápisy a cestou také začaly potyčky s českými obyvateli, kteří svůj majetek bránili. Situace se postupně zhoršovala a do průvodu davu se postupně přidávali i Němci, kteří přítomni oslavám vůbec nebyli²⁴⁰

Na náměstí v Jihlavě byl dav vyzván několika příslušníky vojenské posádky, aby skončili s provokacemi, zakázaným zpěvem a rozešli se do svých domovů, k vojákům se následně přidala i skupinka českých obyvatel, kteří vojáky v jejich počínání podporovali, nastala hádka, která vyústila až ve střelbu. Přivolaní četníci aktivně nezasáhli, protože

---

²³⁵ SOkA Jihlava, Výsledky voleb do obecního zastupitelstva 26. 9. 1920

²³⁶ PÍSKOVÁ/ Kolektiv autorů 2009, 518 - 523

²³⁷ <http://www.region-vysocina.cz>, vyhledáno 15. 3. 2019

²³⁸ SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 533/1919

²³⁹ KARAFIÁT 2016, 19

²⁴⁰ <http://www.jihlavske-listy.cz/>, vyhledáno 15. 3. 2019

dav silně převyšoval jejich možnosti, až později zasáhla přivolaná vojenská pohotovost, která na pokyn velitele vyprázdnila náměstí. Obětmi výstřelů se stali dva čeští vojáci B. Dvořáček od pěšího pluku č. 31 a M. Savko od pěšího pluku č. 26, kteří byli na místě mrtví.²⁴¹ Dalšími oběťmi bylo jedenáct raněných vojáků a civilistů, kteří byli odvezeni do místní nemocnice.²⁴²

Druhý den ráno, byli požádáni členové Sokola, aby převzali doprovodnou policejní službu. Již v devět hodin ráno byl ve městě v souvislosti s tím vyhlášen výjimečný stav. Němečtí policisté se při vykonávané službě převlékli do civilu, aby je rozhořčený český dav nenapadal, protože nespokojenost českých obyvatel se stále zvyšovala. Došlo k vyrabování Ripplovy tiskárny na předměstí, která byla označena jako původce všeho protičeského, dále dav rozbil výlohu u kavárny Simander, která patřila německému obchodníkovi a podnikateli a nespokojenosti provázela řada dalších drobných incidentů a potyček mezi Čechy a příslušníky německé národnosti.

Došlo i na další fyzické útoky, odpoledne byli na náměstí zbiti tři Němci, kteří údajně provolávali slávu včerejšímu útoku na české vojáky a obyvatele. Později před radnicí města vyrostla šibenice a iniciátoři požadovali vydání dvou uvězněných podezřelých Inderky a Krczala, kteří měli údajně střílet do českých obyvatel a iniciovat celé shromáždění a nenávistný charakter celých oslav.

Na šibenici před radnicí poměrně nekompromisně zareagoval nový velitel místní posádky, který nechal vyklidit náměstí, šibenici zbourat a provedl ještě celou řadu dalších opatření, aby nastolil ve městě klid a pořádek, protože většina německých obyvatel se bála po setmění vycházet ze svých domovů, aby se nestali terčem pomsty českých obyvatel.²⁴³

Po pohřbu obou padlých, který se konal 26. června, se místní obyvatelé rozhodli napsat otevřený dopis předsedovi vlády Vlastimilu Tusárovi, aby celou věc vláda kvalifikovala jako odpovědnost německého obyvatelstva a učinila patřičné kroky v potírání podobných incidentů proti českým obyvatelům. Obviněný proti bývalému starostovi Inderkovi a Krczalovi bylo vedeno u Zemského soudu v Brně. Oba si od soudu odnesli pouze velmi mírné tresty za pobuřování a vyvolání všeobecných nepokojů.²⁴⁴

---

²⁴¹ PALÁNOVÁ 2000, 121

²⁴² PÍSKOVÁ/ Kolektiv autorů 2009, 520

²⁴³ Tamtéž, 518 - 523

²⁴⁴ PALÁNOVÁ 2000, 122

Do Jihlavy byla následně vyslána vyšetřující parlamentní komise. Následné vyšetřování komisařů však vyšlo poměrně naprázdno, protože obě strany celý incident zkreslovaly ve svůj prospěch, a tak se nepodařilo prokázat, jak se události přesně seběhly a kdo nese větší míru odpovědnosti na tragickém masakru.²⁴⁵

Další měsíce plynuly ve velmi rozrušeném duchu, kdy často docházelo k menším incidentům mezi oběma skupinami obyvatel, kteří vedle sebe žili ve značné nevraživosti, a stačila vždy maličkost, která dokázala rozpoutat velmi závažné následky. V této značně rozrušené době došlo k volbě nového starosty v Jihlavě, která se konala počátkem prosince roku 1920. O úřad se ucházeli dva němečtí obyvatelé, sociální demokrat Raimund Aschmann a Othmar Oberrenner. Česká Národní rada se rozhodla podporovat a volit Oberrennera, protože byl znám pro svojí národnostní toleranci vůči Čechům. V Jihlavských listech je komentář této situace, který zní: „ *My toto rozhodnutí pokládáme za nejrozumnější, ač není, a tím se netajíme, nijak ideální.*“²⁴⁶

Rok 1920 byl tedy rokem, ve kterém vyvrcholily národnostní poválečné nespokojenosti Němců, kteří se přes noc stali občany Československa. Události slunovratu byly naštěstí jediné krvavé střety, které se na území jihlavského jazykového ostrova v tomto čase udály, ale jednoznačně potvrdily rozdíly a nesympatie obou národnostních táborů, které byly nuceni žít v těsné blízkosti vedle sebe. Později dochází ke značnému zklidnění, které bylo dáno především tím, že se rozhodující síly německého obyvatelstva smířily se svou existencí v nově vzniklé republice. Jejich vnímání i smíření, bylo jistě ovlivněno jistotami, které jim mohl československý stát poskytnout, na rozdíl od jiných států soudobé Evropy.²⁴⁷

Mimo samotnou Jihlavu, docházelo k častým nepokojům i v dalších obcích jihlavského jazykového ostrova, kde se často stávalo, že jedna nebo druhá skupina obyvatel vyprovokovala incident, ve kterém napadla slovně nebo fyzicky zástupce druhé národnosti. Místní bezpečnostní aparáty, kterými byly četnické stanice, monitorovaly situaci velmi podrobně. V jejich záznamech jsou často vedeny přesné časy setkání podezřelých osob i možné úvahy o tématu rozmluvy, hlášení, ve kterých jsou jmenování sledovaní nebo minimálně často pozorování dokumentují velmi nejistou doby prvních roků republiky v místě, kde německé etnikum silně převyšovalo české obyvatele.²⁴⁸

---

²⁴⁵ <http://www.iglauer-sprachinsel.de/>, vyhledáno 19. 3. 2019

²⁴⁶ Jihlavské listy 10. 12. 1920, 2

²⁴⁷ PALÁNOVÁ 2000, 122

²⁴⁸ Tamtéž, 123

V celé řadě hlášení můžeme pozorovat tendence místních četníků, kteří kraj i obyvatele dobře znali a mohli tak poměrně snadno vysledovat podezřelé chování nebo přímo protistátní záměry.²⁴⁹ Hlášení četnických stanic se postupem času mění, nejdříve jsou sledováni obyvatelé, kteří mají údajné vazby na Rakousko a Vídeň, později se vznikem SdP a dalších nacionálních německých stran se zájem obrací právě na propagátory a představitele těchto stran. Přelomovým rokem je rok 1933 a později rok 1938, které jasně vykazují změnu v postupu práce bezpečnostních a státních složek.²⁵⁰

4.4.3. Události po roce 1920

Situace na Jihlavsku se po volbě nového německého starosty začala mírně stabilizovat. Němci se především snažili, aby si udrželi svá práva a úřady, které měli v dobách ještě před vznikem ČSR. I přes velkou snahu československých obyvatel zůstávala převaha Němců, zejména ve veřejných institucích i po delší době trvání republiky stále zřejmá.²⁵¹ Příliv českých úřednických pracovních sil do kraje probíhal velmi zvolna, a proto zůstávala většina státních úředníků stále německého původu, což bylo k velké nelibosti českého obyvatelstva, které na nepoměry často poukazovalo. Problém s osazováním úřadů se stal velmi diskutovaný, i když řešení a výměna německých úředníků nebyli zcela jednoduchými.

Terčem české nespokojenosti, byla kromě úřadů také místní státní tabáková továrna v Jihlavě. Podle zprávy, četnické stanice, zde do událostí spojených s oslavou slunovratu v roce 1920 pracovalo 14 úředníků (z toho pouze 8 Čechů a 6 Němců), 20 dílovedoucích, kteří byli všichni Němci a 1 045 dělníků, ze kterých bylo pouze 45 osob české národnosti. Po zakročení československé vlády bylo v počátku roku 1921 přijato asi 200 českých dělníků, kteří poměr zaměstnanců ve fabrice značně vyvážili.²⁵²

O nespokojenosti s německou přítomností se dočítáme z dalšího presidiálního spisu, který líčí situaci v jihlavské nemocnici, která byla sice velmi dobře vybavená a technicky odpovídala tehdejším evropským trendům, avšak každý český pacient se raději poohlédl po lékařské péči jinde, protože podstatná část nemocničního personálu byla německého původu a kvalita ošetření a přístupu k českým pacientům měla velice špatnou pověst.

---

²⁴⁹ Okresní archiv Havlíčkův Brod — Presidiální spisy 1920 – 1940, kartón č. 21, 234

²⁵⁰ SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 6109/1921

²⁵¹ KOUTNÁ 2000, 217

²⁵² SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 6110/1921

Dalo by se říci, že se jednalo pouze o tendenční pomluvy proti Němcům, ale pravdou je, že o podobné situaci v nemocnici se dočítáme z více na sebe nezávislých pramenů.²⁵³

Obvinění proti nekvalitně prováděnému ošetřování pacientů dokonce prošetřovala městská rada, která do nemocnice poslala komisy a později označila všechna obvinění za vymyšlená, což sice naše domněnky o skutečné situaci v nemocnici vyvrací, ale pravdou je, že němečtí obyvatelé navštěvovali nemocnici v této době hojně a žádné stížnosti proti kvalitě péče a podobně jsem nenalezl, z toho tedy usuzuji, že nekvalitní péče, poskytovaná českým obyvatelům, se mohla částečně zakládat na pravdě.²⁵⁴

Kromě kvality služeb, které poskytovali němečtí obyvatelé, byla silná vlna kritiky rovněž namířena proti jednostrannému používání němčiny na úřadech a dalších institucích.²⁵⁵

Příkladem byla osoba hlavního revidenta, který působil na hlavním nádraží v Jihlavě, jenž sice česky uměl, ale v práci na stanici mluvil pouze německy, což cestující a především ti, kteří dobře německy neuměli, velmi popouzelo, protože tak mluvili všichni zaměstnanci a vlakové nádraží tak spíše připomínalo nádraží někde u Mnichova.²⁵⁶ Budova nádraží, která prošla v padesátých letech rekonstrukcí i dnes působí značně germanistický dojem, mělo tehdy značný regionální význam, protože železniční doprava byla v kraji, v této době velmi silně využívaným dopravním spojením.²⁵⁷

Stejná situace jako na nádraží, byla na berním úřadě, poštovním úřadě a řadě dalších institucích. Kromě Jihlavy najdeme zmínku i o dalších nádražích například v obci Šlapanov, Dobronín a Havlíčkův Brod, kde byli rovněž místní přednostové německé národnosti a jejich jednání bylo často trnem v oku cestujícím českým obyvatelům, kteří kategoricky vystupovali proti obsazování takových pozic německými obyvateli.²⁵⁸

V jihlavském jazykovém ostrově byl německý vliv silně patrný i na počátku dvacátých let, kromě úřednictva na radnici v Jihlavě a již výše popsanych institucích, ke kterým například patřil i místní městský archiv, který vedl německý občan Franz Wurzinger, jenž kromě vedoucí pozice také provázel v muzeu, kde vykládal zásadně v německém jazyce. Toto muzeum vedl dr. Anton Altrichter, který se kromě muzejní činnosti věnoval i bádání

---

²⁵³ SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1416/1923

²⁵⁴ SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1414/1923

²⁵⁵ PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů 2009, 528

²⁵⁶ PALÁNOVÁ 2000, 123

²⁵⁷ Jihlavské listy 11. 3. 1921, 3

²⁵⁸ PALÁNOVÁ 2000, 123

v oblasti původního osídlení jihlavského ostrova a byl rovněž Němec. Jejich vztah k republice nebyl nijak negativní, ale české obyvatel zkrátka popouzela pouhá přítomnost německých obyvatel na stěžejních úřadech v kraji.

Městkou knihovnu vedl v tomto čase Hanz Krczal, který si odpykal čtyři měsíce za podíl na událostech krvavého slunovratu v roce 1920. Jeho pozice velmi popouzela české obyvatel, kteří s jeho působením na této pozici v souvislosti s trestem za události při oslavách slunovratu, výrazně nesouhlasili.²⁵⁹

Kromě úřadů a dalších funkcí, byla silnou oporou německých tendencí v kraji, spolková činnost. Spolky jako takové byly značnou doménou německých obyvatel již před první světovou válkou. Jejich pozice a úloha se po vzniku Československa značně změnila, kromě vlastní činnosti začalo vykazovat silný nacionální charakter, který členy i ostatní obyvatel ovlivňoval k všenněmeckému pohledu na uspořádání republiky a později celé Evropy.

Mezi přední organizace patřil jistě Deutscher Kulturverband, který vznikl u příležitosti kulturního sjezdu 28. září v roce 1919, přejmenováním pověstného Schulvereinu. Pozice spolku byla již od samého počátku velmi zásadní a místní bezpečnostní složky ji měly na prvních místech v evidenci podporovatelů německé národní myšlenky.²⁶⁰

Kromě DK byl v kraji silně rozšířený spolek Arbeitsgemeinschaft für Heimatkunde in der Iglauer Sprachinsel, který se rovněž velmi angažoval v popouzení německých obyvatel v rámci národního uvědomění a touhy po sjednocení. Všechny tyto spolky vedly místní četnické stanice v evidenci a pravidelně sledovaly jejich činnost, jejich prací se kromě dohledu na pořádaných akcí, staly i pravidelné kontroly vydávaných dokumentů a směrnic, které bylo nutné prověřit, nenachází-li se v nich část s negativním textem, který by podněcoval k nesnášenlivosti vůči ostatním skupinám obyvatel kraje nebo republiky.²⁶¹

Kromě kulturních a sociálních spolků měly v kraji tradici i spolky tělovýchovné, přední z nich byl již zmíněný Deutscher Turnverein, který do svých řad lákal především mládež a prosazoval u ní nacionální fanatismus a vazby na Rakousko a Německo. V kraji existovala celá řada spolků, které vedly místní bezpečnostní složky v patrnosti, pro podezření protistátní činnosti, například: Německý učitelský spolek F. A. Diesterweg,

---

²⁵⁹ PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů 2009, 523

²⁶⁰ SOkA Jihlava, Spolky Jihlava, Deutscher Kulturverband, 333

²⁶¹ PALÁNOVÁ 2000, 124

Německý dům, Německý spolek pro Jihlavu a okolí, etc. Jejich činnost nebyla ovšem natolik zavádějící a nacionalistické tendence se zde nikdy více neprojevovaly.²⁶²

Naopak velmi významným spolkem působícím v jihlavském ostrově byl Deutscher Volksrat für die Iglauer Sprachinsel (tzv. Německá národní rada), která se velmi zasazovala v národnostních otázkách Němců na území republiky. Kromě politických záležitostí se věnovala i sociálním a ekonomickým problémům německých občanů, které důsledně hájila až na úrovni československé vlády, kam často s různými připomínkami intervenovala.

České zájmy v jihlavském jazykovém ostrově hájila rovněž široká řada spolků, které měly různé zaměření, jako například: Obchodní a živnostenský spolek, Český archiv, Společnost pro vlastivědu, etc. Předním z nich bylo Sdružení československého lidu pro Jihlavu, Štoky a okolí, které bylo založeno 28. října roku 1921, aby prosazovalo zájmy Čechů na národnostně smíšeném území kolem Jihlavy.²⁶³

Stejně jako německé spolky se sdružení snažilo prosazovat národnostní uvědomění, hospodářský a ekonomický růst kraje s výjimkou politických a stranických zájmů, kterým se sdružení s pochopitelných důvodů vyhýbalo.²⁶⁴ Stejně prosazovalo i zájmy nižšího školství, kterému se věnovalo společně s Národní jednotou pošumavskou, jež rovněž silně prosazovala zájmy menšinového školství, které bylo zmíněno ze začátku této kapitoly.²⁶⁵

Podobně jako ve zbytku republiky byl i zde na Jihlavsku velmi aktivní tělovýchovný spolek Sokol, který působil trochu jako český protipól německým Turnerům. Pro zdejší české obyvatele byly pořádány slety významnou kulturní i společenskou událostí, které podobně jako legionářské akce podporovaly českou menšinu na území jihlavského ostrova a utužovaly místní Čechy v národnostním uvědomění.²⁶⁶

I když většina národnostních střetů počátkem dvacátých let ustala, k provokacím docházelo poměrně často, většinou byli iniciátoři německí obyvatelé, kteří se ani po delším čase nedokázali smířit s novou republikou. V samotné Jihlavě se od událostí krvavého slunovratu větší incidenty neopakovaly, protože městská rada všechny

---

²⁶² PALÁNOVÁ 2000, 124

²⁶³ SOkA Jihlava, Spolky, 1 - 3

²⁶⁴ Jihlavské listy 24. 3. 1923, č. 48, 3

²⁶⁵ Jihlavské listy 27. 3. 1921, č. 55, 3

²⁶⁶ PALÁNOVÁ 2000, 124

plánované akce velmi přísně zkoumala a zakazovala všechny, které by mohly podnítit podobné nepokoje jako při incidentu spojeném s oslavami slunovratu.^{267, 268}

Pro nespokojené německé obyvatele tedy nezbylo příliš prostoru, jak vyjádřit nesouhlas s československou vládou a tak se projevovali jen nepatrně například nevyvěšováním státních vlajek na školní nebo veřejné budovy při oslavách výročí vzniku státu nebo jinými maličkostmi, které byly spíše úsměvného charakteru, podobně jako české sabotáže oslav Prvního máje v době komunistické diktatury.

Národnostní provokace, o kterých se lze dočíst, probíhaly spíše v obcích v okolí Jihlavy, kde převažovala německá populace, jako při oslavách stavění máje, při kterých v roce 1920 v obci Štoky pověsili němečtí obyvatelé na máj německé prapory a insignie, v německé Vyskytné byla máj ozdobena rakouským orlem a v Petrovicích obrazem Františka Josefa I. Ve Šlapanově kdosi umístil na máj figurínu ženského těla, které na sobě mělo připevněnou cedulku s nápisem ČSR. Symbol ženského těla měl symbolizovat slabost a nepevnost.²⁶⁹

Podobné provokace ze stran Němců byly v jihlavském jazykovém ostrově poměrně běžné. Místní čeští obyvatelé je často brali s humorem a nevěnovali jim větší pozornost, Československo jim dalo pocit národního uvědomění, které sami tak dlouho hledali. Je tedy potřeba vzít v úvahu, že někteří Češi mohli s obyvateli německé národnosti soucítit a chápat jejich pocit ukřivdění a touhy po vlastním státě a právech.²⁷⁰

Další událost, která měla silný ohlas i v soudobém tisku se udála v německé obci Stonařov, dle informací o sčítání lidu z roku 1921 zde žilo 1 275 obyvatel, z toho 882 Němců, 387 Čechů a v obecním zastupitelstvu byly rovnoměrně 4 Němci a 4 Češi. Obec byla v dokumentech okresního úřadu charakterizována jako zaostalá a národnostně velmi nespolehlivá, většina místních Němců prý souvisle veřejně kritizuje Československo a stále prosazuje nacionalistické zájmy německého lidu.²⁷¹

V noci 25. a 26. dubna roku 1921 byly přes noc poničeny a zlomeny dvě nedávno zasazené lípy, které byly umístěny v průčelí místní radnice. V souvislosti s tímto incidentem byl místnímu obecnímu úřadu zaslán dopis, ve kterém byli za pachatele označeni němečtí obyvatelé a rada obce jako neschopná instituce ohlídat majetek

---

²⁶⁷ PALÁNOVÁ 2000, 124

²⁶⁸ KARAFIÁT 2016, 20

²⁶⁹ PALÁNOVÁ 2000, 125

²⁷⁰ Jihlavské listy 10. 6. 1921, č. 23, 3

²⁷¹ SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1513/1921

a pořádek v obci. V závěru dopisu jí bylo pohroženo, jestli se situace v obci nezlepší, že bude úřad rozpuštěn a dosazen český vládní komisař, který v obci obnoví pořádek a pokoj.²⁷²

Zdánlivě nedůležitý incident s polámáním dvou líp ukázal, jak křehký byl v této době národnostní konsensus na území jihlavského jazykového ostrova, který se na první pohled zdál již usmířen a v hlubším vnímání, zde byly stále patrné nespokojenosti obou národnostních skupin.²⁷³ Poničení národního stromu je i z dnešního pohledu incidentem, který jasně narážel na samotné Československo. Incident, u kterého se nikdy nepodařilo najít pachatele, byl kromě značného zastoupení v tisku silně diskutován i mezi místními obyvateli, kteří v něm viděli jasný útok na ně samotné.

Můžeme se tedy sami zamyslet nad tím, z jakého popudu byl spáchán, o protistátním charakteru útoku, nemůže být ovšem pochyb. Z rozboru situace v oblasti jasně vychází skutečnost, že stromy byly poničeny pachatelem, který na nich chtěl demonstrovat slabost a zdolatelnost Československa, jak jinak než na úkor německých zisků. Kraj jihlavského jazykového ostrova, který dnes působí konzistentně a nevykazuje národnostní rozdíly, se v této době značně změnil. Nová republika, která měla situaci zklidnit a upevnit, v mnoha případech zapůsobila přesně opačně a zradikalizovala obyvatele a skupiny v nenávisti a nesmíření s rozpadem monarchie.²⁷⁴

Stejně jako v obci Stonařov, najdeme podobně nenávistné incidenty napříč celým jihlavským jazykovým ostrovem. Události, které byly vždy prošetřeny, ale pachatel se nikdy nenašel, značně připomínají události těsně před podepsáním Mnichovské dohody, kdy byly bezpečnostní složky zcela zahlceny incidenty z řad Freikorpsu a jiných skupin operujících na území republiky, že celá řada násilností a útoků nebyla nikdy zcela prošetřena. Zde sice nehovoříme o zahlcení bezpečnostních aparátů, ale v rámci kraje, kde převládala německá populace, se podobně jednalo o nemožnost incidenty dopodrobna vyšetřit, protože pachatel se vždy ztratil někde v zahradách, kde pomohlo falešné svědectví souseda nebo kamaráda.²⁷⁵

4.4.4. Ustanovení vládního komisaře v Jihlavě

---

²⁷² PALÁNOVÁ 2000, 124

²⁷³ Jihlavské listy 27. 4. 1921, č. 15, 3

²⁷⁴ URBAN 1994, 668

²⁷⁵ PALÁNOVÁ 2000, 124

Kromě těchto incidentů byla stále velmi palčivá skutečnost, že celá řada úřadů a pozic v Jihlavě a okolí byla stále ještě obsazena německými obyvateli. Z důvodů popsanych na začátku této kapitoly vyplývá, že obsazování úřednických míst českým obyvatelstvem bylo velmi složité. Probíhalo v podstatě v průběhu celých dvacátých let a muselo se potýkat s velkými problémy i překážkami, ačkoliv nebylo místnímu obyvatelstvu vůbec lhostejné a při každé větší schůzi se o něm vášnivě diskutovalo. Přední funkcionáři českých stran, kteří se prosazovali před rokem 1918, byli v této době rozptýleni do různých stran, které prosazovaly podobné změny a reformy, ale jejich společný vliv se tím utlumil.²⁷⁶

Což je skutečnost i v dnešní době značně opomíjená, vezme-li v potaz úsilí všech českých politiků, před první světovou válkou a úsilí rozdrobené do stranických programů po vyhlášení Československa, máme zde dvě zcela rozdílné věci. Politika v době první republiky připomíná silně fragmentované jeviště politických eskapád a neuvážeností. Moc, kterou získala celá řada stran, se začala směřovat spíše do prosazování vlastních tezí a zisků, než na hájení zájmů republiky jako celku. Toho značně využívali právě Němci v podobných enklávách, jakým byl jihlavský jazykový ostrov, a těžili z něj převážně v období voleb, ve kterých se německé strany dokázaly semknout a udržet si tak politický kredit i za cenu ztráty některých voličů.²⁷⁷

V Jihlavě se česká komunita se vytvořila kolem prvního českého náměstka Josefa Výborného, který působil na radnici v Jihlavě. On sám byl velmi nacionalisticky změřený a zároveň se angažoval ve vedení mnoha místních českých spolků, později byl okresním úřadem charakterizován jako člověk, který si jde vždy za svým a snaží se prosazovat české zájmy. Dokonce se prý nechal slyšet, že bude prvním českým starostou Jihlavy, kterou chtěl počestit na úkor německé převahy. Rozšiřoval své voliče, za kterými pravidelně docházel a agitoval je pro podobné způsoby myšlení, jaké zastával on sám.²⁷⁸

Příznivci Josefa Výborného v obci Dřevěné Mlýny začali velmi vehementně usilovat o připojení obce k Jihlavě, kde by se tak vyrovnaly síly německých a českých voličů. Iničiátoři se kromě jiných argumentů opírali také o fakt, že se o možném připojení jednalo ještě před válkou a žádost byla německým zastupitelstvem tehdy schválena. Situace v obci se ovšem za pár let velmi změnila, dříve jasná převaha německého obyvatelstva

---

²⁷⁶ PALÁNOVÁ 2000, 125

²⁷⁷ PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů 2009, 525

²⁷⁸ SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 6877/1925

již nebyla tak značná, ze sčítání lid z roku 1921 vyplývá, že zde žilo 1 948 českých obyvatel a 544 Němců. Tento příliv českých obyvatel do Jihlavy by značně vyrovnal poměr voličských sil a postavení místních českých politických stran.²⁷⁹

Kromě těchto politických výhod měly být po sloučení obou obcí rozpuštěny obě obecní zastupitelstva, které měla být nahrazena přechodným orgánem státního komisaře, který by řídil obec do ustanovení nového řádného zastupitelstva.²⁸⁰

V roce 1923, kdy se o skutečném spojení začalo jednat, obec Dřevěné Mlýny toto sloučení odmítla. Spekuluje se nad tím, že pro důvody ekonomické, neboť Jihlava byla tehdy prý silně zadlužena a tak obec, která byla bez dluhů, nechtěla přejít po správu většího města, které by jí nemohlo nabídnout žádné modernizování a výstavbu infrastruktury, nebo inženýrských sítí (jako vodovodu a kanalizace), z důvodu vlastní ekonomické tísně.²⁸¹ V druhé polovině roku se Josef Výborný silně angažoval v prosazení nového jednání o sjednocení obou obcí a intervenoval prý až u ministerského předsedy Antonína Švehly.²⁸²

Kromě těchto intervencí, probíhala celá řada veřejných schůzí, především v Jihlavě, kde se vášnivě debatovalo o spojení obou obcí. V souvislosti se všemi aspekty a intervencemi povolilo počátkem listopadu roku 1923 československé ministerstvo vnitra sloučení Dřevěných Mlýnů a Jihlavy. Krátce po spojení obcí byla rozpuštěna obě obecní zastupitelstva, která byla nahrazena úřadem státního komisaře. Do této funkce byl 15. prosince 1923 jmenován Josef Výborný, který byl pro svou houževnatost a pracovitost v české otázce označen jako ideální adept na vykonávání této funkce.²⁸³

Němci, kterým celé spojení přineslo značně nepříjemnou pozici ve vedení a ovlivňování města, označili sjednocení za protizákonné a o situaci napsal Mährischer Grenzbote delší článek, kde poukazoval na rozpory v právním hledisku celé události.²⁸⁴

Po nástupu Josefa Výborného se začala situace v rámci státních a veřejných institucí značně proměňovat. Státní komisař začal prosazovat zásadní změny ve vedení institucí, které byly do té doby obsazeny převážně německým obyvatelstvem. Pozornost

---

²⁷⁹ PALÁNOVÁ 2000, 124

²⁸⁰ PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů 2009, 525

²⁸¹ PALÁNOVÁ 2000, 124

²⁸² Jihlavské listy 6. 10. 1923, č. 40, 3

²⁸³ SVĚRÁK, Vlastimil/PÍSKOVÁ, Renata/DVOŘÁK, Petr/JELÍNEK, Jiří — Nikdy zcela neodešli, Jihlavští Němci, 62

²⁸⁴ Jihlavské listy 17. 11. 1923, č. 46, 2

se soustředila především na již zmíněné železniční zaměstnance, kteří byli ve směs jen německého původu.

Tito zaměstnanci byli překládáni z Jihlavy a okolí do nepříliš vzdálené sudetské oblasti. Nahradili je čeští obyvatelé, kteří sem přicházeli ve spolupráci s ředitelstvím státních drah a dalších institucí, které tuto výměnu pracovníků podporovaly. V dalších institucích, které přímo spadaly pod vedení vládního komisaře, se postupovalo velmi energicky a razantně. Pro výpověď stačilo, když zaměstnanec nedokázal prokázat dostatečnou znalost českého jazyka. Další důvody byly často velmi malicherné, ale postačily, aby byl německý pracovník z pozice propuštěn.²⁸⁵

V těchto časech opustili své pozice i často silně kritizovaní funkcionáři, jakým byl například vrchní magistrátní rada Artur Knezek, který kromě této funkce zastával ještě pozici ve vedení Německé rady²⁸⁶ nebo dosavadní primář v jihlavské nemocnici MUDr. Nietsch, který osobně podal žádost vládnímu komisaři, aby mohl odejít do předčasné penze. Na jeho místo nastoupil brněnský lékař MUDr. Vítězslav Horn, který do té doby působil v městské nemocnici v Brně. Situace v nemocnici se tak srovnala a další stížnosti o poskytované péči již nepřesáhly standardní normu a zdálo se, že jihlavská nemocnice bude konečně poskytovat péči bez rozdílů národnosti a příslušnosti.²⁸⁷

V tehdejším tisku se obě tyto demise setkaly s velkým pozitivním ohlasem, Jihlavské listy kritizovaly zpátečnictví bývalého primáře, který byl prý proti všem novým metodám a zejména operativní léčbě, která se v tehdejší medicíně silně rozšiřovala a měla příznivce na fakultních vysokých školách i v zahraničí.²⁸⁸

Všechny tyto kroky byly silně kritizovány německým obyvatelstvem, které neslo velmi negativně propouštění Němců ze všech institucí, které byly v německých rukou dlouhou řadu let. Především poukazovali na propouštění německých zaměstnanců z pošt, kteří pouze neprošli jazykovým testem, na základě kterého byli přeloženi jinam. Kritika nového režimu v Jihlavě se silně rozproudila prostřednictvím listu Mährischer Grenzbote²⁸⁹, jenž o všech změnách dopodrobna informoval německé obyvatele a popouzel tak jejich nespokojenost s novými podmínkami ve městě a okolí.²⁹⁰

---

²⁸⁵ PALÁNOVÁ 2000, 125

²⁸⁶ Jihlavské listy 16. 2. 1924, č. 7, 2

²⁸⁷ PALÁNOVÁ 2000, 125

²⁸⁸ Jihlavské listy 19. 7. 1924, č. 29, 1

²⁸⁹ Mährischer Grenzbote 1923/1924

²⁹⁰ SVĚRÁK/PÍSKOVÁ/DVOŘÁK/JELÍNEK 2011, 62

V druhé polovině roku 1924 začaly stížnosti proti Josefu výbornému značně narůstat, v květnu téhož roku předložila jihlavská německá sociální demokracie rezoluci, která směřovala zemskou politickou správu do Brna, pod názvem „Pryč s diktaturou státního komisaře“. Ve stížnosti se objevily důkazy o nerozumném propouštění schopných zaměstnanců, kteří byli často nahrazováni neschopnými protekčními přáteli z okruhu podporovatelů státního komisaře Josefa Výborného. Kromě propouštění pisatelé hovořili o zhoršené ekonomické situaci města, které se prý díky působení státního komisaře značně zhoršuje. V závěru rezoluce byla jasná výzva, která požadovala okamžité odvolání Výborného a vypsání nových voleb.²⁹¹

V souvislosti s protesty a obecnou nelibostí, která pramenila především z řad německých obyvatel, bylo na začátku roku 1925 jasné, že je úřad státního komisaře neudržitelný a jeho dočasné působení bude přerušeno vypsáním nových voleb. Výsledkem této dvouleté éry bylo značné počeštění všech úrovní městské správy, kam byli v průběhu uplynulých dvou let dosazeni převážně jen obyvatelé českého původu. Z těchto důvodů proti Výbornému, na konci jeho období stály v podstatě všechny německé strany a spolky, které kvůli jeho působení přišly o své původní pozice a vlivy ve městě a okolí.²⁹²

4.4.5. Obecní volby v roce 1925

Dne 22. března roku 1925 byly na základě toho vypsány nové řádné volby, do kterých se přihlásilo neuvěřitelných 22 uchazečů. Tento počet nemá v celých dějinách ČSR obdoby, značný počet uchazečů vyplýval právě z angažovanosti celé řady spolků a sdružení, které měly v rámci regionální politiky značnou podporu místních obyvatel. Jednotlivé politické strany a spolky dosazovaly své kandidáty opět bez většího taktického rozmyšlení o spojení s dalšími skupinami, jednalo se tedy ve směr o kandidáty, kteří neměli větší šanci na úspěch, i přesto je ovšem velmi zajímavé jaký počet uchazečů se nakonec do voleb skutečně přihlásil.²⁹³

Celým volbám předcházela mohutná a energická volební agitace, jak na straně německých, tak na straně českých uchazečů. Všechny české strany nakonec utvořily jakési uskupení, které mělo prosazovat obecnou českou otázku v Jihlavě, naproti tomu

---

²⁹¹ Jihlavské listy 17. 5. 1924, č. 20, 1

²⁹² SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1472/1924

²⁹³ PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů 2009, 526

stejně se zachovaly i strany německé, které utvořily podobné uskupení. Mimo tyto skupiny zůstaly pouze KSČ, židovská volební skupina a DNSAP (němečtí nacionalisté). Jejich jednání bylo zcela logické, pokud došlo ke spojení českých stran, musely na to stejnou měrou zareagovat i strany německé. Sjednocení jakési národní fronty, které proběhlo pár týdnů před volbami, tedy nakonec připomínalo politickou situaci z období monarchie a znamenalo jakýsi obrat v regionální politice v kraji.²⁹⁴

I když předvolební čas v Jihlavě probíhal ve značně revolučním a bouřlivém duchu, samotný den voleb proběhl poměrně klidně, výsledky byly překvapivé, oproti volbám v roce 1920 české strany získaly neuvěřitelný počet hlasů, naproti tomu strany německé ztratily skoro 15%. Tento rozdíl byl natolik vysoký, že na německé straně ihned započaly spekulace o regulérnosti voleb.²⁹⁵

Německé noviny psaly o bezpochybném zfalšování výsledků, kterým si Češi pojistili vedoucí pozice v institucích nabytých při správě vládním komisařem. Kvůli těmto protestům se potvrzení výsledků voleb stále oddalovalo, což velmi nahrávalo všem, kteří byli s dobou vlády Výborného spokojeni, a další trvání jeho úřadu pouze prodlužovalo dobu trvání jejich vlastních výhod, které od Výborného na základě jeho pravomocí získali. Z tohoto důvodu stáhla německá sociální demokracie a KSČ své protesty a společně s českou sociální demokracií utvořili socialistický blok. Na základě tohoto odstoupení byly později volby potvrzeny a 4. července se konala volba starosty, kterou vyhrál sociální demokrat JUDr. Rudolf Veverka, který byl první řádným českým starostou Jihlavy.²⁹⁶

Německé ohlasy k této volbě byly spíše pozitivní, například noviny Mährischer Grenzbote napsaly poměrně pochvalný článek o novém starostovi, který bude mít ovšem velmi těžkou pozici a připustily podporu všech německých obyvatel v případě, že se nebude nijak opakovat protiněmecká vláda státního komisaře Výborného.^{297, 298}

V nově vzniklé obecní radě bylo tedy zastoupeno osm Čechů a pět Němců, což tvořilo pro českou stranu většinu a slibovalo to následné zlepšení české otázky ve městě i celém okolí. I když hned z prvního prohlášení starosty bylo jasně patrné, že situace z dob vlády vládního komisaře se opakovat nebude, část prohlášení mluví o navrácení označení

---

²⁹⁴ PALÁNOVÁ 2000, 126

²⁹⁵ <http://www.zjihlavy.cz>, vyhledáno 17. 3. 2019

²⁹⁶ <https://www.jihlava.cz/>, vyhledáno 21. 3. 2019

²⁹⁷ Mährischer Grenzbote 7. 11. 1925, č. 132, 3

²⁹⁸ PALÁNOVÁ 2000, 127

německých názvů ulic do Jihlavy, další potom o zohlednění německých podniků při dodávkách pro město a obec, které byly do té doby z těchto pozic vyřazeny vyhláškou o městských dodávkách.²⁹⁹

Volbou nového starosty a obecní rady se tedy uklidnila politická situace, která byla kvůli jasnému protěžování českých obyvatel velmi napjatá. Rokem 1925 proto částečně končí doba tahanic, která přinášela vlnu nevolí a nespravedlností, na které německá populace v Jihlavě neustále upozorňovala. Situace počátkem druhé poloviny 20. let tedy slibovala klidný a mírový průběh. Vezme-li v úvahu všechny tyto situace a události na jihlavském jazykovém ostrově, máme zde skutečný obraz obecných vztahů Němců a Čechů na území Československa v této neklidné době.

Krajina jihlavského jazykového ostrova, byla enklávou, ve které můžeme regionálně sledovat vývoj vztahů, které jsou zároveň předobrazem vztahů na celém zbytku území republiky. Jak jsem již psal v počátku práce, je regionální historie, zvláště pak historie podobných rozdílných územních a národnostních celků, velmi důležitá k utvoření skutečného povědomí o politické a sociální situaci první republiky.³⁰⁰

5. Česko-německé vztahy ve 2. polovině 20. let

Pro vývoj česko-německých vztahů počátkem dvacátých let byly důležité snahy sudetoněmeckých aktivistů, které na území ČSR podporovala většina německého obyvatelstva. Již v říjnu 1926 byl vytvořen kabinet Josefa Švehly³⁰¹, ve kterém měly zastoupení dvě německé strany, byla to strana agrárníků v čele s Franzem Spinou a strana německých křesťanských demokratů, které vedl zkušený politik Mayr-Hartig.

Tento krok Švehlovy vlády nebyl namířený ani tak na urovnání vztahů s Němci, ale spíše tendencí k vyřazení sociálních demokratů z koalice. Přesto měl tento fakt na vývoj německo - českého vyrovnání dalekosáhlý význam, který urovnal nesrovnalosti v působnosti Němců ve vysoké československé politice, která byla dlouhý čas ve značném politickém ústraní.³⁰²

---

²⁹⁹ PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů 2009, 528

³⁰⁰ DEJMEK Jindřich — Československo Dějiny státu, 123

³⁰¹ <https://www.vlada.cz/>, vyhledáno 5. 4. 2019

³⁰² PALÁNOVÁ 2000, 126

Na rozdíl od dalších stran, odmítaly Deutsche Nationalpartei (DNP) a Deutsche national-sozialistische Arbeitpartei (DNSAP) uskutečňující negativistickou politiku, jakkoliv spolupracovat DNP prosazovala začlenění Československa do Německa, kam dle jejich slov od pradávna patřilo, naproti tomu DNSAP uvažovala jinak, německý podíl na vládě neodmítala tak razantně jako DNP, pouze poukazovala na to, že obě strany vstoupily do vlády bez patřičných záruk, které by jednou mělo částečně znamenat autonomní řešení německé otázky na území Československa.³⁰³

V Jihlavě v roce 1925 zvítězila česká strana sociální demokracie, včele s JUDr. R. Veverkou, který se velmi snažil tamější situaci napjatých vztahů uklidňovat mnohočetnými vstřícnými kroky k německému obyvatelstvu a prosazováním nerozdílnosti ve vnímání obou skupin obyvatel Jihlavy a okolí.

Situace byla i přes zmíněná opatření velmi napjatá, němečtí obyvatelé stále přicházeli se stížnostmi a výhradami k vedení místní samosprávy a poukazovali na šikanu z řad českých úředníků, kteří se dle stížností chovali k německým obyvatelům velmi neochotně a nepřátelsky.

Již v témže roce byla na základě vyšetřování rozpuštěna místní organizace Iglauer Sprachinsel, která byla obviněna z protistátní a nenávistné činnosti. Na základě zrušení, byli její členové podrobena rozsáhlým výslechům a vyšetřování.

Po rozpuštění organizace zůstaly na území jihlavského jazykového ostrova velmi činné další kulturní a politické spolky jako: Deutscher Kulturverband, Deutschvölkische Turverein Friezen nebo Deutscher Turnverein Iglau³⁰⁴, poslední dva spolky se měly dle svého založení věnovat sporu a tělesné zdatnosti mládeže, ale na základě zjištění četnického vyšetřování, se zde prosazovaly německé radikální snahy a tak byly vyhodnoceny jako politicky nespolehlivé.³⁰⁵

V jihlavském jazykovém ostrově zůstávala i po četných politických změnách velmi činná politická strana Deutsche Heimatpartei (DHP). Tato strana pořádala časté schůze v sále jihlavského pivovaru, na těchto schůzích se dle hlášení bezpečnostních složek často diskutovalo o protistátních záměrech, které byly směřovány k odtrhnutí části Jihlavska k Německu. Podobně jako v listopadu roku 1919³⁰⁶ byla tendence vyvolána značnou převahou německých obyvatel v kraji, který dle jejich slov historicky patřil

---

³⁰³ DEJMEK 2018, 189

³⁰⁴ PALÁNOVÁ 2000, 127

³⁰⁵ Tamtéž, 123

³⁰⁶ https://jihlavsky.denik.cz/zpravy_region, vyhledáno 6. 4. 2019

k Rakousku a Československo ho získalo neprávem, bez jakýchkoliv zákonných důvodů, zdejší Němci byli československou vládou vykořisťováni.³⁰⁷

Německé strany ovšem ani po velkých intervencích u československé vlády nedosáhly toho, o čem tehdy snila většina Němců na Jihlavsku. Strany se spokojily s dílčími výsledky jako s navýšením rozpočtu pro německé školy a dalším ekonomickým vyrovnáním vůči německým institucím. Naproti tomu byla naprosto s loajalitou přijata reforma z roku 1926, která upravovala jazykové podmínky pro členy zemských a obecních zastupitelstev a byla pro německy hovořící obyvatele velmi problematická.

Celkový vývoj vztahů na Jihlavsku první poloviny dvacátých let dvacátého století lze ovšem hodnotit jako pozitivní, převážně se podařilo urovnat část negativních emocí, které byly spojeny se vznikem republiky v roce 1918. V politice se začali objevovat noví politici a politické strany, které nebyly zatíženy emocemi předchozí generace bývalých monarchistických politických uskupení.

Tyto a další skutečnosti přispěly k stabilizaci vztahů mezi Němci a Čechy, u kterých byla stále cítit značná nevraživost, a jejich rozdílné národní uvědomění bylo často zdrojem napětí, které ovlivňovalo každodenní život v kraji. V globálním pozorování politiky v oblasti celého Československa byla tedy situace v jihlavském jazykovém ostrově regionálním odrazem vývoje všeobecných národnostních vztahů, které byly příznačné pro počátky státu, který se musel naučit řešit problémy a souznění všech národnostních skupin na svém území.

5.1 Události po roce 1929

Politické postoje německého obyvatelstva na území jihlavského jazykového ostrova, se začaly na konci dvacátých let značně obracet. V roce 1928, kdy Československo slavilo deset let svého vzniku, se poprvé oslav zúčastnily i německé spolky ze širokého okolí Jihlavy, které do té doby akci bojkotovaly a nikdy se jich neúčastnily.³⁰⁸ Mezi lidmi bylo v tento čas cítit jisté uvolnění a stav, který přinesl vznik republiky, se měl postupně začít měnit.

Krátký čas uvolnění ovšem netrval příliš dlouho, byl narušen obecními volbami, které se konaly v květnu roku 1929, při kterých došlo k neurčitým podvodným volebním machinacím, které vyústily v neúspěch všech německých stran. Na území jihlavského

---

³⁰⁷ SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 6923/1926

³⁰⁸ ŠIMKA 1988, 200

jazykového ostrova Nacionální německá strana DNSAP získala pouze 897 hlasů (12,3%) a Deutsche National Partei pouze 576 hlasů, tedy necelých 8%.³⁰⁹

Německé strany tím tak získaly argumentaci pro vedení jejich politiky, která byla vůči Československu stále méně smířlivá, proto byly obě zmíněné strany, jež začaly vyznačovat silný příklon k nacismu, v roce 1933 zcela rozpuštěny. V souvislosti s tímto rozpuštěním, byly u představitelů stran R. Schora, V. Sedlaka, L. Götha a Pollaka provedeny domovní prohlídky. U dvou z nich, jak vyplývá z policejního spisu, prý četníci našli obrazy císaře Viléma a Hitlera a několik agitačních letáků, které vyzývaly české Němce k návratu do vlasti jejich velkého německého národa. Tento úředně vedený zákrok ovšem nemohl zamezit formování nové vlny německého nacionalismu, který kromě jiného získal silné impulzy po Hitlerově převzetí moci.³¹⁰

Postoje ostatních německých stran, které působily v ČSR, se stavěly k nacismu nejprve velmi odmítavě, například předseda strany německých křesťanských demokratů Erwin Zajíček na četných schůzích odsuzoval hitlerismus i fašismus, který byl dle jeho slov nedůstojný německému národu a tradici. Nesouhlas s Hitlerovou politikou projevil i německý agrárník J. Wagner z Lechovic, který se proti nacismu silně vyhranil a označil ho za nelidský a nekorespondenční s politikou německého národa.

Některé německé strany zvolily vyčkávací taktiku a stanovisko k nově se formující politice ve vedlejší Německu prozatím neprojevovaly. Jejich postoj byl z počátku logický, protože nacismus se v Německu teprve upevňoval a mohlo se tedy kdykoliv stát, že by jejich podpora vrhla negativní pohled československé vlády na vlastní vedení politického programu. Některé další německé organizace jako byla například BdL organizována v Landständische Jungmannschft, jej však později přijímaly s velkými sympatiemi a spatřovaly v něm východisko pro nevládnou situaci sudetských a jihlavských Němců v náručí Československa.³¹¹

5.1.1 Hospodářská krize

Toto relativně klidné soužití Čechů a Němců na Jihlavsku ve třicátých letech značně narušila hospodářská krize, která přišla do Československa poměrně opožděně, což se stalo pro následný vývoj politické situace historicky osudné, podle odhadů bylo v době

---

³⁰⁹ PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů 2009, 531

³¹⁰ ŠIMKA 1988, 201

³¹¹ PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů 2009, 532

jejího vrcholu v Československu bez práce asi 1 300 000 lidí. V souvislosti s dopadem krize nespokojenost německých obyvatel výrazně narůstala, bylo to především dáno nestejným poměrem nezaměstnanosti v okresech, kde převažovalo německé obyvatelstvo, byl i vyšší poměr nezaměstnanosti. Tento fakt byl způsoben tím, že převážná část výroby průmyslových a spotřebních součástí byla umístěna v oblasti Sudet, které byly osídleny převážně německou komunitou. Na základě toho zdejší kraje pocítily krizi daleko silněji než části se zemědělskou produkcí.³¹²

Na Jihlavsku byl tehdy spotřební průmysl v naprosté převaze. Velmi silně zde prosperoval průmysl pletářský, soukenický a kožařský. V souvislosti s tím se proto krize v kraji projevila velmi intenzivně. Většina závodů na čas úplně zavřela nebo značně omezila provoz i platy pro dělníky.³¹³

Nejhorší se zdála být situace na přelomu let 1932 a 1933, kdy bylo v kraji evidováno na 2 200 nezaměstnaných osob. Soužití Němců a Čechů bylo tedy velmi ohroženo. Nerovnosti vyplývaly již ze zmíněného průmyslového zaměření sudetské části republiky. Dalším faktorem byla skutečnost, že sousední Německo vrchol hospodářské krize pocítilo dříve a bylo tedy v nápravě a ožívování ekonomiky značně před Československem.

Oba tyto aspekty značně přispěly k radikalizaci názorů německého obyvatelstva. Dříve méně probírané spojení Československa s Německem, se v této době stalo velmi diskutovaným tématem, především u představitelů německé DNSAP, která měla na Jihlavsku velmi silné zastoupení a celou řadu příznivců. Po vzoru německých stran založila strana spolek Volkssport, který měl být primárně zaměřen na tělovýchovné aktivity, ale jednalo se spíše o obdobu německé SA, která v Německu působila v roli ozbrojené složky strany. Členové Volkssportu sice nebyli stranou přímo vyzbrojeni, ale byli cvičeni ve vojenské přípravě a dovednostech.³¹⁴

V roce 1932 došlo k značným politickým změnám³¹⁵, strana se začala silně přibližovat k tendencím říšské NSDAP, která se na celou stranu v ČSR dívala jako na svojí rozšířenou a podřízenou součást, která měla bezvýhradně plnit její záměry a prosazovat stejné zájmy. Tyto profašistické tendence se na Jihlavsku staly záminkou pro zákrok bezpečnostních složek, které 29. 2. 1932 na základě obvinění o protistátní činnosti rozpustili spolek Volkssport, který byl přímo vedený stranou DNSAP.

---

³¹² PALÁNOVÁ 2002, 123

³¹³ VODIČKA, Milan — Den kdy došly prachy, 56

³¹⁴ PALÁNOVÁ 2002, 128

³¹⁵ PÍSKOVÁ/ Kolektiv autorů 2009, 533

V této poměrně široké kauze, která byla vrcholem procesu proti stranám DNSAP a DNP, se došlo k závěrům, které měly za následek 3. 10. 1932 rozpuštění obou zmíněných stran. Jihlavský předák Deutsche Heimatpartei Veno Sedlák se od pražské centrály, distancoval s tím, že tamější strana zůstává stále stranou pouze jihlavskou. Vyjádření jihlavské četnické pátrací stanice zahrnovalo vyrozumění, že tak pouze snaží bránit tamější členy proti pronásledování a nejistotě setrvání na pracovních pozicích.³¹⁶

5.1.2. Sudetendeutsche Heimatfront

Na základě rozpuštění těchto aktivistických stran, vznikla tendence vytvořit novou sudetoněmeckou stranu. Tohoto úkolu se ujal K. Henlein, který již 1. října 1933 podal výzvu k založení Sudetendeutsche Heimatfront (SHF). Již u samotného založení strana hlásala, že nepůjde klasickou cestou politických stran, ale zasadí se o sjednocení všech německých obyvatel na území ČSR.³¹⁷

V samotné Jihlavě zahájila strana svou agitaci v listopadu 1933, kterou podněcoval místní novinář Albin Franz. Ještě téhož měsíce měla strana okolo 300 nových členů, kteří započali v kraji se silnou agitační kampaní.

Zahajovací schůze, které byl přítomný i sám K. Henlein se ovšem konala až 18. 10. 1934 v jihlavské místnosti tzv. Sängerrhallu. Přítomni byly členové místní turnerské organizace a zástupci tamější agrární mládeže Landständische Jungmannschaft, ovšem i dle hlášení četnických stanice, bývalí příslušníci strany DNSAP a DNP, kteří po zrušení vlastních stran, hledali nové politické zázemí a uplatnění.

Na schůzi proběhly volby, na základě kterých se MUDr. Ervin Hansmann stal předsedou místní organizace, jeho sekretářem byl zvolen Dr. Alfred Kottek. V podstatě ihned po svém ukotvení v rámci okresní politiky se strana začala zaměřovat na dělnickou třídu obyvatelstva, která byla v kraji zastoupena velmi značným počtem lidí. Téma dělnictva bylo rovněž pravidelně diskutováno na stranických schůzích, které probíhaly v celém okrese jihlavského jazykového ostrova.³¹⁸

Na základě mocenského růstu strany, již na začátku roku 1934, začaly místní noviny Mährischer Grenzbote vést útočnou kampaň proti sociální demokracii, která byla DNSAP kritizována za laxní přístup v řešení otázky Němců na území Československa, kampaň

---

³¹⁶ PALÁNOVÁ 2002, 129

³¹⁷ BRUGEL 2006, 35

³¹⁸ PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů 2009, 533

měla za následek silný nárůst přívrženců strany, který byl v kraji koncem roku okolo 83% z místních, převážně dělnických vrstev.

Ostatní německé strany čelily v této době silnému tlaku, který SHF uplatňovala na tendence sjednocení všech občanů. Na četných schůzích v kraji probíhaly agitace, které často vedl sám sekretář Dr. Alfred Kottek, proti členům a zastáncům stran německé sociální demokracie, křesťanských sociálů, ale například i proti tamější velmi silné agrární straně.³¹⁹

Na jedné z veřejných schůzích, která proběhla 7. 4. 1935 v hostinci ve Stonařově³²⁰, nabádal všechny členy místních křesťanských sociálů, aby zanechali stranické činnosti a připojili se společně ke straně SHF, která sjednotí všechny Němce v celém Československu. Souběžně s veřejnými schůzemi probíhaly další akce podporované letáky a agitačními plakáty, které často ostatní německé strany zesměšňovaly, nebo jim přímo vyhrožovaly fyzickou likvidací, pokud se nepřipojí k jednotné politice SHF.

Na Jihlavsku byla stále největším rivalem Henleinova hnutí agrární strana, která dlouhá léta patřila na území jihlavského jazykového ostrova mezi nejsilnější a nejstabilnější strany. Svou vedoucí pozici si udržela i proto, že venkovské obyvatelstvo kolem Jihlavy, které se živilo převážně zemědělstvím, nebylo hospodářskou krizí tolik postiženo, jako obyvatelstvo průmyslového pohraničí, a tak bylo Henleinově demagogii a politické agitaci méně přístupné.³²¹

Z tohoto důvodu proběhla mezi BdL a SHF 19. února 1935 dohoda, v níž se SHF zavázala, že nebude provádět agitační akce na venkově a ani jinak nebude vystupovat proti agrární straně, kterou by tak připravovala o voliče i místní podporu. Ovšem tuto dohodu SHF porušila hned 24. března 1935, kdy proběhly agitační a volební schůze i na venkově kolem Jihlavy. Ovšem v této době již zaznívaly ze samotné strany agrárníků tendence o spojení s Henleinovou stranou, která každým dnem sílila a přidávali se k ní i prozatím nerozhodnutí obyvatelé, které přesvědčila masová podpora ostatních i sliby o budoucnosti německého národa.³²²

Již počátkem dubna 1935 se v Jihlavě konaly okresní dny BdL za účasti delegátů z celé okolní oblasti jazykového ostrova. Hlavním tématem bylo kromě jiného sloučení agrárníků se stranou SHF, které mělo proběhnout ve velmi blízké době. Ve své řeči místní

---

³¹⁹ PALÁNOVÁ 2002, 130

³²⁰ Okresní archiv Havlíčkův Brod — Presidiální spisy, kartón č. 23, 167

³²¹ PALÁNOVÁ 2002, 130

³²² SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. – zvláštní fascikly (řada I-III), č. 9544/1935

předseda strany H. Wagner mluvil o nutnosti sjednocení německé fronty a připustil, že strana BdL je připravena kandidovat do nadcházejících voleb po boku společně se SHF.^{323 324}

Do těchto voleb již šla SHF s novým názvem Sudetendeutsche Partei (SdP), která v Jihlavě získala 68,7% z celkového počtu německých hlasů. V českých zemích pak 66,1% a stala se tak nejsilnější politickou stranou v zemi. O poznání horší výsledky strana dosáhla ve vesnicích jihlavského jazykového ostrova, kde pro ni hlasovalo pouze 56,6% německých obyvatel, ovšem i tak morálně porazila další německé strany, které se voleb účastnily.

Pozice agrární strany na Jihlavsku se sice značně oslabily, ale i přesto se jí podařilo získat 18,7% všech německých hlasů, což potvrdilo částečnou nedůvěru zemědělských obyvatel v kraji v novou stranu SdP, která čím dál častěji přicházela s nenávisťnými a útočnými výroky proti vybraným skupinám obyvatel. Křesťanští a sociální demokraté společně s komunisty ztratili značnou část hlasů ve prospěch SdP a jejich politická moc byla tak značně oslabena. Naproti tomu u českých stran v kraji nedošlo k větším změnám. Bylo to dáno převážně tím, že čeští obyvatelé vsadili na jistotu původních a prověřených politických stran, které byly voleny pravidelně, a získaly si většinovou důvěru.³²⁵

5.1.3. Politický vývoj v oblasti jazykového ostrova po roce 1935

Nové volby v kraji způsobily značné politické změny, SdP se stala nejsilnější stranou ve volebním okrsku a předběhla strany s dlouholetou tradicí. Ačkoliv se tento úspěch zdál bezmezný, vliv ostatních stran to pouze oslabilo, ale jejich vliv byl i nadále patrný, SdP se v letech 1936 – 1937³²⁶ zaměřila především na vliv i na ostatní německé obyvatele v Československu, kteří ovšem nebyli jejími přímými podporovateli. Ve zbytku roku 1935 se strana pokoušela prosadit v celé oblasti jazykového ostrova různými agitačními akcemi, které měly podporovat členy SdP, kteří kvůli krizi ztratili zaměstnání. Zmínka o jedné takové z nich pochází z prosince roku 1935, kdy členové SdP jezdili po Jihlavském kraji a z fondů příspěvků strany agitovali nerozhodnuté obyvatelstvo k podpoře jejich partaje.³²⁷

---

³²³ SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. – zvláštní fascikly (řada I-III), č. 9542/1935

³²⁴ PALÁNOVÁ 2002, 131

³²⁵ Tamtéž, 132

³²⁶ Tamtéž, 132

³²⁷ PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů 2009, 538

Výsledek akce však skončil neslavně, okresní úřad v Jihlavě celou agitační sbírku zabavil, označil jí jako nezákonnou a celý zisk věnoval na konto okresní péče o mládež, aby prostředky rozdělila. Velká pozornost byla v rámci SdP věnována dělníkům. Často bylo diskutováno o jejich aktuálních problémech a v souvislosti s nimi i o hospodářské krizi. Úspěchy, které strana v kraji očekávala, se ovšem nedostavily, protože dělníci stále ještě straně příliš nedůvěřovali. Kromě dělníků se strana zajímala i o místní rolníky a zemědělce, kterých bylo na Moravě stále ještě více než 50%, kteří volili stranu BdL a věřili svým politickým předákům, již měli důvěru, že je vyvedou z hospodářské krize.³²⁸

Další pronikání vlivu strany na venkov a do okolí Jihlavy byl poměrně snadný, napomáhal tomu fakt, že německy orientovaný nacionalismus měl v kraji poměrně hluboké kořeny, působila tu například organizace Landständische Jungmannschaft, ve které panovaly silné politické vazby na nově vznikající říšskou nacistickou politiku.

SdP v roce 1936 převzala iniciativu a začala ovlivňovat většinu událostí, které se v kraji organizovaly. Na venkově v okolí Jihlavy tyto akce řídil R. Siegl, spolu se zemědělským tajemníkem F. Hajdou, kteří začali působit na místní rolníky a pomalu je překlánět od BdL na stranu Sudetendeutsche Partei.³²⁹

Kromě politických agitací se strana v kraji pokoušela získat i tamější německé spolky jako byly Bund der Deutschen a velmi populární Deutscher Kulturverband. Zejména na ovládnutí druhého měla strana velký zájem, protože se v kraji těšil značné důvěře a tradici. Úplně ovládnout se jim spolek ovšem nikdy nepodařilo. Ve volbách v roce 1936 nebyli do výboru zvoleni dva místní vyhranění nacionalisté, dosavadní předseda Emanuel Sladek a náčelník turnerů Raimund Siegl, kteří se ve spolku netěšili zvláště velké popularitě, na základě jejich extrémistickým názorům na vedení politiky vůči ostatním národům a menšinám. Ovšem spolek Bund der Deutschen strana definitivně ovládla zvolením předsedy Karla Musialka, který byl silným přívržencem SdP.³³⁰

Mezi nejpopulárnější akce spolku patřilo uspořádání sbírky Sudetendeutsche Volkshilfe, kterou spolek DKV uspořádal 21. března roku 1937. Oslavy se zúčastnilo asi 300 osob a akce byla prezentována jako ukázka sounáležitosti mezi Němci. V samotné Jihlavě bylo vybráno skoro 23 000 korun a v oblasti celého ostrova pak dalších 36 000,

---

³²⁸ SOkA Jihlava, přes. reg. – zvláštní fascikly (řada I-III), č. 9562/1936

³²⁹ PALÁNOVÁ 2002, 131 - 132

³³⁰ SOkA Jihlava, fond SdP č. 11353/1937

které putovaly na pomoc lidem v nouzi, samozřejmě za náležitých agitačních a tiskových zpropagování.³³¹

Strana SdP postupně začala svoje metody agitace radikalizovat s cílem získat větší vliv na místní Němce, kromě jiného se soustředila na metody, ve kterých kritizovala aktivistické strany, kterým bylo často vyčítáno, že jsou málo německé nebo byly označovány přímo jako strany zrádců německého národa. Kromě agrární strany spatřovala strana SdP velkého konkurenta v sociální demokracii, která byla v kraji silně zakořeněna a pořádala v oblasti velkou řadu populárních akcí, jakou byla například Schůze lidu na téma „Cesta česko-německého porozumění“, které se zúčastnil sám poslanec W. Jaksch, jenž při své řeči vyzdvihl práci celé československé sociální demokracie, kterou nerozlišoval na německou a českou větev.³³²

Na Jihlavsku panovalo kromě politického soupeření ještě soupeření tisku, Jihlavské listy velmi tvrdě prosazovaly československá práva proti stále více patrnému německému rozmachu v kraji, který naopak silně hájily noviny Mährischer Grenzbote. Oba tisky se velmi pečlivě zabývaly všemi národnostními problémy, které se v kraji vyskytly.

Velké problémy se v této době objevily například v rámci školství, jež procházelo značnými změnami. České školství se stále rozšiřovalo a snažilo se jít s dobou a západním trendem, naproti tomu německé školství začalo v oblasti mírně stagnovat, což mělo za následek, že české školy se začaly zakládat i ve městech a obcích, kde převažovala německá populace, jako tomu bylo například v obci Vyskytná.

5.1.4. Vliv strany SdP v kraji Jihlavsko

Vezmeme-li v úvahu všechny tyto dílčí úspěchy strany v regionu jihlavského jazykového ostrova, musíme ovšem chápat počínání strany úspěšně jen do určité míry. Samotná popularita byla na území ostrova spíše nárazová, neboť počátkem roku 1938, kdy naopak jinde v Československu posilovala, zde se její úspěchy zastavily a v kraji spíše upadala.

Výpisem ze statistiky počtů členů v jihlavském jazykovém ostrově zjišťujeme, že koncem roku 1936³³³ měla strana v celém jihlavském jazykovém ostrově 1 891 členů, do roku 1937 se počet zvýšil jen velmi zvolna na 1 950 členů, v prosinci stejného roku

---

³³¹ PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů 2009, 539

³³² SOkA Jihlava, přes. reg. – zvláštní fascikly (řada I-III), č. 9569/1936

³³³ PALÁNOVÁ 2002, 134

statistiky uvádí počet 2 012. Znamenalo to tedy, že od konce roku 1936 do roku 1938 se počet členů v kraji zvedl o pouhých 6,4%, přičemž od září do prosince se dokonce počet ještě snižoval, z 2 030 na 2 012 členů.³³⁴

Dalším velmi důležitým aspektem v oblasti politického života v kraji se staly obecní volby, které se v Jihlavě konaly naposledy v roce 1929. Čeští obyvatelé ovšem na možné vypsání nových voleb pohlíželi se značnou nedůvěrou, protože cítili všechny změny, kterými kraj po dobu hospodářské krize prošel. Daleko více zde byly slyšet revoluční a nacionální názory, proto zde panovala obava, aby Němci nevyužili svého vlivu a nestali se tak vítězi a tím i pány jihlavské radnici.^{335, 336}

V kraji dokonce nacházíme nařízení pro české podniky, které se měly snažit získat české voliče z řad venkovského obyvatelstva, například pořádáním veřejných akcí, které by zaručily příliv obyvatel. V místní továrně na tabák tak vzrostl počet dělníků na 300 osob, u dráhy pak rovněž na 300 lidí. Tyto kroky měly zajistit alespoň částečné vyrovnání obyvatel českého a německého tábora v kraji.

Současné s těmito opatřeními však sama česká strana poukazovala na problémy na radnici, které se zdály být již v tomto stavu neudržitelné. Z 24 zvolených českých zástupců, zde zůstala pouze necelá polovina, přičemž vedoucí sociálně demokratická strana stihla ze svých 11 radních vyměnit 8 a dala obci za celé působení již tři starosty. Poslední starosta, kterým se stal Pavel Havránek, mohl kandidovat pouze proto, že na kandidátce přeskočil 30 svých stranických kolegů.³³⁷

V souvislosti s tím byly obecní volby v Jihlavě vypsány již na 14. listopadu 1937. Když přišla zpráva, že se volby odkládají a jsou zakázány všechny politické schůze, zvedla se v kraji značná vlna odporu, která toto rozhodnutí kritizovala. Volby se tedy na základě zemského nařízení přesunuly na příští rok, který byl na události ještě zajímavější a byl již skutečně pod tlakem bezprostředního ohrožení republiky.³³⁸

---

³³⁴ SOkA Jihlava, fond SdP č. 11279/1937

³³⁵ SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, přes. reg. č. 8258/1936

³³⁶ PALÁNOVÁ 2002, 134

³³⁷ Tamtéž, 135

³³⁸ SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg., spisy vládního komisaře a starosty, č. 2409/1935

6. Přelomový rok 1938

Na počátku roku 1938 byly již protičeskoslovenské tendence nacistického Německa jasně patrné, avšak ani tak, většina Čechů nepředpokládala, že tento rok bude pro jejich milovanou a budovanou republiku, rokem likvidačním. Stejně jako většina republiky, tak ani v jihlavském jazykovém ostrově nebyla hrozba vojenské intervence tolik diskutovaná a patrná, i když mezi lidmi byla cítit jistá napjatost a rozrušenost, kterou s sebou každá zpráva o změnách na poli evropské politiky přinesla.

Hned 1. ledna 1938 se v novoročním článku, které otiskly noviny, předseda agrární strany R. Beran vyslovil pro vstup SdP a HSLS do československé vlády. Jejich tendence jsou dle jeho slov loajální k Československu a nejsou nijak v rozporu s Ústavou republiky. Tento výstup silně pozvedl sebevědomí SdP, který proto následně přetiskl i jihlavský *Mährischer Grenzboten*. Součástí článku byla rovněž anketa, která se dotazovala obyvatel „Co přejí k 20. výročí ČSR“, tato personifikační anketa se dočkala vysokého ohlasu a odpovědi na otázku byly velmi pestré – jedna z nich například přála Československu vlastní moře nebo lepší sousedy.³³⁹ Tyto na první pohled Cimrmanovské odpovědi probudily v lidech silný pocit národního uvědomění, které v těchto těžkých dnech tolik potřebovali.

Současně s dalšími tendencemi v kraji pokračovala silná kampaň SdP proti aktivistickým stranám. Máme zde například doklad o schůzi, která se konala 17. února 1938 v obci Otín, kde místní člen BdL velmi kriticky mluvil o aktivistické politice, která dle jeho slov stála proti sjednocení všech německých obyvatel. Jako jediné východisko viděl v přijetí navrhovaného zákona o ochraně národností, kterou navrhovala strana SdP. Jeho projev byl natolik úspěšný, že většina rolníků, kteří byli dosavadní členové BdL přestoupili ihned po schůzi do řad SdP, takže místní buňka agrární strany přestala následkem toho existovat.³⁴⁰

Orientace strany SdP na rolníky a pracovníky v zemědělství byla v kraji charakteristická již v předchozích obdobích, kdy se strana snažila získat co nejvíce tamějších obyvatel do svých řad. Bylo to převážně dáno sociálně-ekonomickou strukturou jihlavského jazykového ostrova, kde kromě průmyslové výroby zemědělství jasně převažovalo. Kromě strany agrární měla v kraji, jak již bylo několikrát vysloveno

---

³³⁹ *Mährischer Grenzboten*, 4. 1. 1938, č. 2, 1

³⁴⁰ PALÁNOVÁ 2002, 136

velké zastoupení i německá křesťansko-sociální, dále pak i konzervativní německá živnostenská strana.

Tyto strany v kraji i v novém roce 1938 pořádaly různé akce a pravidelné schůze, kde se často samotní členové přeli o možnosti sloučení se stranou SdP. Dne 12. ledna 1938 se ve Šlapanově konala schůze tamější buňky křesťanských sociálů, kde předseda strany F. Piskorz požadoval přijímání spolehlivých Němců do státních služeb, které bylo československou vládou a samosprávou silně potlačováno.³⁴¹

Ovšem značné nacionalistické tendence pronikaly stále více i do těchto kruhů stran aktivistických, například ve spolku katolických tovaryšů, který měl v kraji silnou tradici, již počátkem roku nebyl potvrzen dlouholetý předseda K. Vařečka, který byl českého původu a tak byla jeho kandidatura v souvislosti s tendenčními vlivy SdP v tomto spolku, zrušena.

Hitlerův projev z 20. února 1938, který byl apelem na všechny Němce žijící mimo říši, získal v kraji jihlavského jazykového ostrova silnou odezvu, stal se kromě jiného také tématem další veřejné schůze strany, kde byl několikrát čten nahlas a jeho části byly parafrázovány, aby ještě cíleněji dopadly na německé obyvatelstvo v okolí Jihlavy.³⁴²

Předzvěstí pro další události v kraji se stala zpráva, kterou vydala 28. února četnická stanice z obce Stonařov. Ta se týkala nadšených reakcí místního obyvatelstva, které se dozvědělo o zvolení stonařovského rodáka Dr. Arthura Seyss-Inquarta rakouským ministrem vnitra. Místní obecní úřad mu zaslal velmi upřímný gratulační dopis, ve kterém mu srdečně přál ke zvolení do funkce. Dle hlášení četnické stanice vlastnil Dr. Seyss-Inquart v obci domek čp. 5 a trávil zde každé léto několik týdnů v kruhu své rodiny a nejbližších přátel. Místními obyvateli byl velmi oblíbený pro své prosté vystupování a nestranné chování.³⁴³

Další velmi závažná událost proběhla 11. března, kdy německá armáda překročila hranice a obsadila bez jakéhokoliv odporu Rakousko, které za jediný den připojila k německé říši. V samotné Jihlavě a okolí tato událost silně zapůsobila na místní české obyvatele, kteří podlehli depresi o dalším vývoji událostí a budoucnosti republiky, naopak místní Němce připojení Rakouska silně povzbudilo a vrhli se ještě pevněji do nacistické agitace a propagace německého sjednocení.³⁴⁴

---

³⁴¹ PALÁNOVÁ 2002, 134

³⁴² OLIVOVÁ Věra — Československé dějiny 1914 – 1939, 43

³⁴³ SOKA Jihlava, přes. reg. – zvláštní fascikly (řada I-III), č. 9597/1938 a 9598/1938

³⁴⁴ PALÁNOVÁ 2002, 134

6.1 Anšlus Rakouska a události bezprostředně po něm

Připojením Rakouska k Německu se kromě jiného změnilo i postavení Henleinovy strany. Ta úspěšný anšlus považovala částečně i za svůj úspěch a začala ho silně vyzdvihovat na svých agitačních akcích. Již 17. března Henlein vydal prohlášení, které oslovovalo všechny Němce, kteří doposud nebyli členy SdP, aby se připojili do řád národní fronty.³⁴⁵

Tato výzva slavila značný úspěch, 22. března z vlády vystoupila strana BdL, ještě tentýž den jí následovala i strana živnostenská (Deutsche Gewerbeartei) a 24. března i strana křesťanských sociálů. Všechny tyto strany formálně přestoupily do SdP, což fakticky znamenalo konec německého aktivismu. Jedinou stranou, která zůstala ve spolupráci s československou vládou, byla německá sociální demokracie, která byla ovšem silně oslabena vnitřními rozpory a tendenční Henleinovou propagací.³⁴⁶

Místní noviny Mährischer Grenzbote přinesly o této události poměrně obsírnou zprávu, která oslavovala přestup BdL a DG do Sudetendeutsche Partei a obsahovala i silný projev radosti nad sjednocením všech Němců v oblasti jihlavského jazykového ostrova, kde doposud panovala silná politická rozdrobenost, která byla prý jen ke škodě německého národa.³⁴⁷

Další akcí, kterou SdP podnikla pro získání místních obyvatel, byla velká členská schůze rolníků uspořádána 27. března, která se konala ve velkém sále hotelu Jihlavský dvůr za hojně účasti asi 800 osob. Většina zúčastněných pocházela z okolí Jihlavy a jednalo se o bývalé členy agrární a křesťanské strany. Hovořilo se převážně o hospodářských problémech, které komentoval rolník Jan Heuschneider ze Šlapanova, jenž zdůraznil jednotu rolnického obyvatelstva, ve které neexistují žádné třídní rozdíly. Tento marxistický aspekt schůze byl přijat se širokým ohlasem, i když místní zástupci SdP reagovali negativně a zdůraznili nadřazenost německé rasy a Německa.^{348, 349}

Dalším řečníkem byl krajský předseda SdP JUDr. Alfred Kottek, který ve své řeči silně oslavoval splynutí BdL se stranou SdP a zdůraznil fakt, že tímto krokem bylo ukončeno sjednocení všech Němců na území Československa. Politický předák strany Josef Duschek na konci schůze prohlásil, že bude telegraficky oznámeno Henleinovi, že

---

³⁴⁵ PALÁNOVÁ 2002, 135

³⁴⁶ Tamtéž, 136

³⁴⁷ Mährischer Grenzbote 24. 3. 1938, č. 36, 1

³⁴⁸ SOkA Jihlava, fond SdP č. 12345/1938

³⁴⁹ PALÁNOVÁ 2002, 136

jihlavský jazykový ostrov stojí silně za ním a stranou. Informaci o tomto telefonátu se mi dohledat nepodařilo, ale je velmi pravděpodobné, že proběhl, aby potvrdil sounáležitost jihlavských Němců s věcí SdP.³⁵⁰

6.1.1. Vznik nových místních skupin SdP

Z oblasti jihlavského ostrova máme o podobných schůzích, které následovaly po březnových událostech celou řadu. Většina z nich byla striktně orientována na přeskupení straníků, kteří hromadně opouštěli BdL ve prospěch Sudetoněmecké strany. Schůze byly často velmi plamenného charakteru. Sjednocení německé fronty, podporované z Rakouska a Německa se zdálo bezmezné, zůstávalo jen velmi málo obyvatel německé národnosti, kteří nucené agitaci a výhrůžkám dokázali čelit. Jihlavský jazykový ostrov se pomalu ale jistě stával silnou buňkou SdP s celou řadou dalších organizací, které Henleina a SdP podporovaly. Další větší podobná schůze se konala v Sasově 6. dubna, kde bývalý místní předseda BdL jednal o založení tamější buňky SdP. Hlášení z četnické stanice v Bartoušově, která probíhala o den dříve, tedy 5. dubna popisuje schůzi, která se konala v bydlišti starosty, jako velmi energickou a plamennou. Všichni bývalí členové BdL zde vstoupili do SdP. Stanice dále hlásí, že místní organizace doposud nebyla založena, ale lze to v souvislosti s velkou agitační akcí z 27. března, v blízké době očekávat.³⁵¹

Četnická stanice z vesnice Šlapanov podala 24. dubna podobnou zprávu o konané schůzi strany SdP na území jejího obvodu. Dne 23. dubna ve 20:00 hodin prý uspořádala politická strana SdP v hostinci u F. Holubáře ve Šlapanově důvěrnou schůzi. Tuto schůzi svolal Josef Dvořák rolník ze Šlapanova, který podle protokolu prohlásil, že schůze je svolána dle pokynů z ústředí v Jihlavě, které též vydalo směrnice k pořádání schůze.³⁵²

Podobným způsobem vznikaly v okolí Jihlavy nové místní skupiny buněk SdP, zakládaných většinou bývalými členy agrární strany. V měsících března a dubna zaznamenala strana v oblasti značný nárůst v celkovém počtu členů. Na krajské schůzi SdP konané 18. dubna v Dobšicích u Znojma, krajský vedoucí Dr. Alfred Kottek vydal stanovisko, které jednotlivým buňkám strany vyhrožovalo, že v každém místě státu musí příznivci SdP dosáhnout minimálně čtvrtiny z místní populace. Tyto nucené tabulkové

---

³⁵⁰ SOkA Jihlava, přes. reg. – zvláštní fascikly (řada I-III), č. 9596/1938

³⁵¹ Okresní archiv Havlíčkův Brod — Presidiální spisy, kartón č. 23, 145

³⁵² Okresní archiv Havlíčkův Brod — Presidiální spisy, kartón č. 23, 179

směrnice plnili všichni zapálení předáci s velkou chutí. Kde nepomohla agitační politika, tam pomohly výhružky a hrozby.³⁵³

V jihlavském okrese prý počet členů stoupl jen za březen z 11 965 na 19 719, k tomu bylo v celém okrese zřízeno 10 zcela nových místních organizací se samostatnou správou. Dalším velkým úspěchem strany v oblasti bylo převzetí většiny místních organizací bývalých aktivistických stran, což růst počtu členů rovněž velmi urychlilo. Často do strany vstupovaly celé skupiny a organizace, které se tak rozhodly na základě agitačního a masového rozvoje strany SdP v kraji.³⁵⁴

Všechny tyto popsane události a změny v podstatě znamenaly, že již v průběhu měsíce dubna došlo k úplnému sloučení Agrární strany a Německé živnostenské strany se stranou SdP. Posledním počinem DG byla schůze konaná 1. dubna, kde bylo přijato zásadní usnesení, že místní skupina strany se v tento den rozpouští a všichni členové hromadně přestoupí do strany SdP. Takové sloučení místních buněk nebylo nijak ojedinělé a stávalo se i v jiných místech republiky, kde bylo větší zastoupení německé populace.

S přestupy a začleňováním do nové strany přišly ovšem i některé malé problémy, například v Jihlavě bývalý členové BdL prohlásili, že nebudou platit žádné příspěvky do kasy SdP a pokud bude v obecních volbách kandidátka pouze SdP, tak neodevzdají platné volební lístky. Strana Sudetendeutsche Partei měla sice velmi širokou podporu, ale její vláda v kraji byla stále ještě velmi nestálá. Někteří předáci pouze přešli z jedné strany do druhé a tak se kromě programu a diskutovaných věcí na schůzích tolik nezměnilo. Proto byly občas zaznamenány menší rebelie, anebo nespokojenosti od obyvatel, kteří se pokoušeli v nové straně získat vyšší postavení a rovněž výhody pramenící s větší politické moci.

Další problém nastal s pohřebním fondem Živnostenské strany, ve kterém bylo okolo 20 000 korun. Nová buňka SdP ho chtěla zabavit ve svůj prospěch, ovšem v souvislosti s tím z něj vyloučit Čechy a Židy, kteří do něj v minulých letech také přispívali. Bývalý předseda strany tedy prohlásil, že jeho strana sice přestoupila, ale fond zůstane ve prospěch všech bývalých členů a nebude podléhat správě SdP.³⁵⁵

Pro Sudetendeutsche Partei bylo na jihlavském jazykovém ostrově stále drobným problémem začleňování bývalých členů Křesťanské sociální strany, kteří do strany SdP

---

³⁵³ PALÁNOVÁ 2002, 136

³⁵⁴ Tamtéž, 137

³⁵⁵ SOkA Jihlava, fond SdP č. 11407/1938

vstupovali i po sjednocení ve velmi mizivém a zanedbatelném počtu, důvodem byla naprosto odlišná politická představa vedení a přístupu k obyvatelům, kteří byli rozlišováni, již podle národnosti nebo vyznání.

Sjednocovací politika se tedy zdála ve zdejších kraji, až na tyto drobné potíže velmi úspěšná. Údaje uvádějí, že na počátku roku 1938 měla organizace SdP na jihlavském jazykovém ostrově více než 1 200 členů a již 18. května se počet zvedl na 1 700. Z toho 240 osob z bývalé Živnostenské strany a od agrárníků a křesťanských sociálů dohromady okolo 200 osob.³⁵⁶

V dubnu roku 1938, kdy se konal Karlovarský sjezd, kde Henlein pověřený Hitlerem formuloval tzv. karlovarské požadavky, se situace v prioritách strany začala měnit. Dne 26. dubna na veřejné schůzi ve Štokách okresní vedoucí SdP Dr. Brummer potvrdil karlovarské požadavky a přítomní členové je rovněž přijali s vřelým souhlasem.³⁵⁷

Politika SdP, která se do této doby zaměřovala především na sjednocení všech Němců na území ČSR, se touto událostí značně změnila, její cíle začaly fungovat v silném protičeskoslovenském duchu.

Oslavy 1. máje roku 1938 pořádala strana v Jihlavě za účasti asi 1 500 osob. Poprvé zde členové použili nacistický pozdrav, který byl prováděn zdvihnutím pravé ruky a zvoláním „Heil Hitler“ a veřejně zde bylo prohlášeno, že SdP se přiznává k nacionálně socialistickému světovému názoru. Kromě toho byla značně a účelně kritizována Německá sociální demokracie, která prý podporuje nepřátelskou československou vládu, a její členové prý nejsou řádnými Němci.³⁵⁸

Československá vláda v souvislosti s požadavky Henleinovy strany stanovila na 12. června nové obecní volby. Ovšem později své rozhodnutí přehodnotila a 20. května byla vyhlášena částečná mobilizace.^{359, 360}

6.1.2. Události po mobilizaci v roce 1938

Události bezprostředně po vyhlášení mobilizace v roce 1938 na území jihlavského jazykové ostrova, se přesně v pramenech nezachovaly nebo spíše nebyly zaznamenány. Z německého Šindorfu se dochovalo pouze krátké četnické hlášení, které mluví

---

³⁵⁶ SOkA Jihlava, fond SdP č. 11407/1938

³⁵⁷ PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů 2009, 542

³⁵⁸ SOkA Jihlava, fond SdP č. 11407/1938

³⁵⁹ PALÁNOVÁ 2002, 137

³⁶⁰ Tamtéž, 138

o mírném nárůstu srovnání obyvatel, převážně německé národnosti, mezi kterým probíhaly velmi horkokrevné debaty o probíhajících událostech. Všichni předáci strany SdP byli, jak se později ukázalo na sjezdu strany, konané v Jihlavě, odkud se vrátili až třetí den po vyhlášení mobilizace.³⁶¹

Mobilizace, která posílila ducha českých obyvatel celé republiky, byla zvláště vřele přijata v okolí Jihlavy, kde čeští obyvatelé již přestávali věřit ve změnu k lepšímu a viděli v nárůstu moci SdP a mocenského rozvoje Německa konec republiky. Kromě samotné mobilizace vlastní armády, spatřovali Češi oporu ve spojeneckých smlouvách, které garantovaly podporu a pomoc Československu v případě vysoké nouze, nebo přímého vojenského ohrožení. Naproti tomu reakce německých obyvatel na sílu a odhodlání s jakou mobilizace proběhla, byla velmi rozpačitá, jak vyplývá z několika údajů z hlášení bezpečnostních složek.

Několik takových hlášení z Jihlavy, Štok a Německého Brodu svědčí o skutečnosti, že mobilizace vyvolala mezi členy SdP silný respekt a to převážně u samotných předáků strany. O tom mimochodem svědčí i oběžník vydaný Henleinem pro oblast jazykového ostrova z 21. května, který velmi úpěnlivě nabádal všechny členy, aby nevyvolávali žádné střety a neporušovali disciplínu. Tento fakt je tedy dokladem, že vedení strany se velmi obávalo zákroku a proto se snažilo stáhnout v těchto dnech spíše do ústraní a vyhnout se tak přímým zákrokům proti celé straně. Podobné oběžníky se rozšířily i v dalších oblastech republiky, přičemž měly převážně uklidnit členy SdP, aby svými neopatrnými a neuváženými akcemi nepoškodili zájmy celé strany.

Tyto velmi napjaté dny, byly určené pro konání nových obecních voleb, které jak již bylo zmíněno, proběhly v Jihlavě naposledy v roce 1929. Opět o jejich vypsání velmi usilovala strana SdP, která nepochybovala o vítězství na jihlavské radnici. Odmítla dokonce nabídku českých stran, které nabízely 17 mandátů, ovšem bez konání voleb, SdP byla tedy silně přesvědčena o naprostém vítězství v Jihlavě i okolí. Podobně vypovídá i policejní zpráva, která sice v kraji hodnotí sloučení s BdL a křesťanskými sociály jako nepřilíš významné, protože ani jedna ze stran neměla přímo v Jihlavě silnější zastoupení, přesto však vliv strany v okolí i samotném městě silně narostl.³⁶²

V druhé polovině května se na území jihlavského jazykového ostrova konala celá řada volebních schůzí, aby se zde při nich ucelila kandidátka této strany. Na obyvatele byl

---

³⁶¹ Okresní archiv Havlíčkův Brod — Presidiální spisy, kartón č. 22, 1087

³⁶² PALÁNOVÁ 2002, 138

vyvíjen silný nátlak a byla požadována bezmezná podpora předáků v regionálních buňkách, jako například v obci Stonařov, kde jihlavský vůdce SdP MUDr. Hansmann ve svém projevu jasně označil všechny Němce, kteří nepodporují SdP za zrádce říše. Kromě Čechů a Židů se tedy začali bát i někteří Němci, kteří do té doby stranu silně kritizovali a dokonce proti ní veřejně vystupovali.³⁶³

Další velmi významná schůze se konala 10. června v jihlavském hotelu, kterou zahajoval MUDr. Hansmann. Ten jako první oslovil a pozdravil přítomného poslance K. H. Franka, nacistickým pozdravem „Sieg Heil“, který dav nadšeně provolával vůdci. Body schůze se týkaly obecné loajality místních německých obyvatel ke straně SdP a jejich bezmeznému následování Henleina i za nepříznivých podmínek, které mohou vlivem politických změn nastat.³⁶⁴ Dalším bodem bylo skandalizování napadání Němců, kteří nosili bílé punčochy, českým obyvatelstvem. České útoky byly na schůzi jednohlasně odsouzeny, Hansmann rovněž pronesl řeč, kde deklaroval podporu všem Němcům na území republiky a vyjádřil podporu od jejich krajanů.

Dalším řečníkem byl okresní vedoucí SdP F. Brummer, který ve své řeči kritizoval dlouhé váhání s vypsaním voleb, který prý Češi schválně protahují na úkor všech Němců v oblasti. Kromě toho děkoval, že Němci mohli být svědky tak slavné události, jakým bylo sloučení dvou států a to bez jakéhokoliv krveprolití.³⁶⁵

Ze všech řečníků byl nejagresivnější K. H. Frank, který se nechal slyšet, že v dějinách lidstva nebyly ještě nikdy volby, které by měly takový politický význam jako právě tyto. Celý svět se prý dívá na výsledek, který oznámí stav, jak se drží všichni utiskovaní Němci v Československu. Rovněž apeloval na všechny v sále, aby snášeli statečně, kdyby následující události ponížili Němce sebevíc, aby neklesli na duchu a obětovali všechno pro národní nacionalismus.³⁶⁶

Podle hlídkujících četníků jeho projev ukončilo až hlasité zvolání nacistického pozdravu, který měl být několikrát doplněn i o pokřik „Heil Hitler“ a trval prý několik minut. Kromě německé SdP, prováděly své volební akce na jihlavském jazykovém ostrůvku i české strany, které se na svou stranu snažily získat převážně židovské voliče. Hlavní boj stále panoval mezi Českou stranou sociálně demokratickou a mezi Národními socialisty. Obě zmíněné strany se ovšem dokázaly semknout v boji proti sjednocené

---

³⁶³ SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 9601/1938

³⁶⁴ KARAFIÁT 2016, 44

³⁶⁵ SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 9665/1938

³⁶⁶ PALÁNOVÁ 2002, 138

straně SdP. Vůči jejím členům docházelo dokonce k častým útokům, při kterých muselo zasahovat četnictvo nebo policie. Tyto útoky byly mezi německými obyvateli veřejně odsouzeny a požadovali nastolení pořádku a přísné potrestání všech obyvatel, kteří proti straníkům vystoupí.³⁶⁷

6.1.3. Volby v Jihlavě v roce 1938

Řádné volby proběhly poměrně v klidném duchu, české strany v Jihlavě získaly 25 mandátů, SdP pak 15 a zbytek získala komunistická strana. Pro Sudetendeutsche Partei byly výsledky voleb v Jihlavě velikým zklamáním, neboť získala pouhých 15 mandátů, což znamenalo pokles i oproti předchozím volebním obdobím, ve kterých strana získala 17 mandátů, jež jí i byly později nabízeny v rámci dohody s českými stranami.³⁶⁸

Vysvětlení, které se později o volbách rozšířilo, mluvilo převážně o židovských voličích, kteří prý přestože patřili k německé národnosti, dali raději svůj hlas českým stranám, které neprosazovaly antisemitskou politiku jako strana SdP. Pravidelná hlášení četnických stanic z oblasti ostrova mluví v této době o uklidnění situace, ke které přispěla převážně obraná opatření na hranicích a zprávy o velmi napjaté situaci v Podunají.³⁶⁹

Značná pozornost byla v jihlavském jazykovém ostrově věnována připravované turnerské slavnosti ve Vratislavi. Velká skupina německé mládeže požádala o vydání cestovních pasů do Německa. Bezpečnostní orgány se domnívaly, že se jedná o souvislost právě s touto připravovanou akcí. Rovněž se o ní velmi energicky hovořilo na 2. slavnosti jazykového ostrova, která se konala 7. srpna 1938.³⁷⁰

Kromě činnosti německých obyvatel máme i celou řadu zápisů o akcích, které provádělo na území ostrova i české obyvatelstvo. Již v květnu roku 1938 měla prý v samotné Jihlavě proběhnout podpisová akce s názvem „Věrní zůstaneme“, městská rada se rozhodla k akci připojit a tak jí na následném zasedání schválila. Slavnosti se zúčastnila většina Čechů z Jihlavy i širokého okolí. Byly zde probírány problémy republiky a zároveň byla vyzdvihnuta československá armáda a průmyslová soběstačnost, jakožto i spojenecké smlouvy, které měly republiku ochránit.³⁷¹

---

³⁶⁷ PALÁNOVÁ 2002, 139

³⁶⁸ Tamtéž, 140

³⁶⁹ Okresní archiv Havlíčkův Brod — Presidiální spisy, kartón č. 22, 654

³⁷⁰ SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 9601/1938

³⁷¹ PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů 2009, 543

6.1.4. Přijetí Britských nezávislých pozorovatelů

Události kolem mobilizace československé armády způsobily přijetí anglického návrhu, aby byla do ČSR vyslána komise nezávislých pozorovatelů, kteří měli zjišťovat příčiny případných incidentů. V červnu schválila vláda tento návrh a vyslání pozorovatelé byli přiděleni vojenskému atašé v Praze. Jejich hlavním posláním bylo zjišťování povahy incidentů, jestli je produkují čeští nebo němečtí obyvatelé.

Rozhodnutí o přijetí pozorovatelů oznámil zemský úřad 20. června 1938 oběžníkem, který vysvětloval povahu práce, kterou budou přidělenci vykonávat. Úkolem byl pověřen major britské armády Reginald Sutton-Prat a John Leslie Henderson, kteří ihned odjeli do československého pohraničí, kde monitorovali incidenty a podávali o nich zprávy britské vládě.

Jihlavské listy z 19. srpna informovaly, že major Sutton-Prat přijel do Jihlavy a ubytoval se v tamějším hotelu u Zlatého lva, jehož ředitelem byl anglicky mluvící člen SdP. Komise, kterou major Sutton-Prat vedl, prý zjišťovala hospodářské, politické, národnostní a sociální poměry, které v jihlavském jazykovém ostrůvku vládly.³⁷²

Pozorovatelé jednali s velkou skupinou českých i německých úředníků, kulturních funkcionářů a obyčejných dělníků. Dle informace jihlavských listů si většina Němců stěžovala na nepříznivé výsledky posledních voleb, které prý česká strana zfalšovala ve svůj prospěch, naproti tomu Češi silně kritizovali německé chování všech členů SdP, kteří se chovají negativně k státnímu zřízení.³⁷³

Po odjezdu těchto pozorovatelů proběhly na celém území ČSR srazy SdP, které strana organizovala již od začátku srpna, svědčí o tom zajištěné pokyny, které četnické okresní velitelství v Jihlavě odeslalo všem četnickým stanicím v jednotlivých obcích v jihlavském ostrově. V rámci těchto srazů měly být přezkoušeny všechny organizační aparáty strany, převážně dobudování tzv. Kameradschaftsordnung,³⁷⁴ protože situace v republice naznačovala, že brzy přijde doba, kdy bude po straně požadováno plnění závažných úkolů, které si žádají naprosto dokonalou součinnost všech buněk.³⁷⁵ Pozornost měla být kromě jiného věnována vybudování stabilní a rychlé zpravodajské služby, která měla být následně přezkoušena. Kromě toho se ve dnech 20. a 21. srpna měly udát náhlé srazy

---

³⁷² Jihlavské listy, 19. 8. 1938, č. 27, 2

³⁷³ PALÁNOVÁ 2002, 138

³⁷⁴ <http://www.iglaueer-sprachinsel.de/>, vyhledáno 18. 4. 2019

³⁷⁵ Tamtéž, 139

všech funkcionářů strany, které proběhly bez větších obtíží a straně se tak potvrdila velká zapálenost místních obyvatel pro jejich věc.³⁷⁶

Vyzkoušení stavu pohotovosti provedla strana SdP na území Ždírece, Měšina i zbytku jihlavského jazykového ostrova v noci na 20. května, kdy proběhlo secvičení celého organizačního aparátu strany, na které dohlížel místní učitel bez zaměstnání P. Mokry, jenž pracoval v sekretariátu strany na ústředí v Jihlavě. Na druhý den se v domě místního vůdce SdP F. Duschka konala velmi důvěrná schůze, na kterou byly pozváno pouze šest nejspolehlivějších členů této strany.³⁷⁷

Ve dnech kolem 21. srpna přišly na okresní velitelství v Jihlavě zprávy z německobrodské části jazykového ostrova, které pojednávaly o náhlých a častých srazech funkcionářů SdP, organizovaných v obcích Smrčná, Stonařov, Kostelci, Hybrálci, Herolticích a Čížově. O čem se na schůzích diskutovalo, se bohužel místním četníkům zjistit nepodařilo.

Další změnou bylo vytvoření tzv. Freiwilliger Schutzdienst (Dobrovolná ochranná služba), která měla oficiálně sloužit jako pořadatelská a pořádková služba při akcích SdP, zde v této době ještě zřízena nebyla, i když jí československá vláda povolila již 14. května téhož roku. V jihlavském ostrově bylo ovšem vybráno asi 120 nejspolehlivějších členů SdP a Turnvereinu, kteří měli podobné činnosti zastávat. Seznam těchto jmenovaných ovšem místní předák strany E. Sládek tajil. Později v srpnu byly buňky FS zřízeny v obcích Vyskytná, Kamenná, Šlapanov, Smrčné, Herolticích a Bedřichově, počty členů byly většinou určovány podle počtu místních obyvatel.

Ve dnech, kdy československá vláda přijala tzv. čtvrtý plán na řešení sudetoněmecké otázky, rozneslo se 7. září po jihlavském jazykovém ostrově, že byly přijaty všechny Henleinovy požadavky, že bude vyhlášeno stanné právo a že politické strany mají kromě jiného vyvolat odpor proti takovému nařízení vlády.³⁷⁸ Česká sociální demokracie v Jihlavě ihned svolala důvěrnou schůzi spolu s komunisty, německými sociálními demokraty, Sokoly, legionáři a zástupci Národní jednoty. Zástupci stran se shodly na tom, aby byla odeslána deputace k okresnímu hejtmanovi, ve které byla vyjádřena plná důvěra vůči československé vládě všech zmíněných organizací a stran a zároveň žádost, aby vláda nedopustila porušení integrity demokratického státu.

---

³⁷⁶ SOkA Jihlava, fond SdP č. 11437/1938

³⁷⁷ PALÁNOVÁ 2002, 139

³⁷⁸ Tamtéž, 141

Okresní hejtman v Brně, který žádost přijal, dále v dopise uvedl, že mu bylo oznámeno, že všichni zástupci těchto organizací a stran jsou ochotni ke všem obětem v zájmu zachování integrity a svobody ČSR, ale zároveň uvedl jejich obavu o vývoji politických zvrátů ve státě.³⁷⁹

6.2. Události před Mnichovskou dohodou

Ve dnech 12 – 13. září se henleinovci na základě Hitlerova protičeskoslovenském projevu na sjezdu NSDAP v Norimberku pokusili o puč. Tyto nepokoje byly za necelé dva dny potlačeny a vedoucí činitelé byli nuceni uprchnout do Německa. Již 16. září československá vláda SdP zakázala, pro její protistátní charakter. O dva dny později byly u hlavních představitelů SdP v Jihlavě, provedeny domovní prohlídky, které se uskutečnily již za nepřítomnosti předáků strany, kteří v souvislosti se situací v pohraničí utekli do Německa také. Mezi nimi byl MUDr. Hansmann, Dr. Brummer, J. Schramek ze Stonařova a celá řada dalších hlavních představitelů místní organizace,

S tímto útekem se dále do Německa odstěhovalo asi 60 rodin z jihlavského jazykového ostrova, které byly ovlivněny dopadem německé propagandy.³⁸⁰

Dne 21. září po kapitulaci vlády, adresovala většina jihlavských organizací telegramy prezidentu republiky, vládě a stálému výboru národního shromáždění, kde vyzývaly ostrému a nekompromisnímu postupu. Telegramy mimo jiné podepsali i členové Německé sociální demokracie. Od rána se konaly v Jihlavě velmi bouřlivé a rozsáhlé demonstrace na podporu republiky a generála Syrového. Vyhlášení všeobecné mobilizace se v Jihlavě a okolí setkala se silnou podporou. Jihlavské listy přinesly rozsáhlou zprávu, ve které psaly: „*MOBILIZACE! Jdeme! Do toho, už je to tady! Nezapomeňte na to, jaká pohana čekala na náš stát, nezapomeňte, co a proč máte hájit.*“³⁸¹

Po podepsání mnichovské dohody byla situace ve městě následující: „*Když 29. září 1938 odpoledne byla oznámena rozhodnutí mnichovské konference čtyř velmocí, nastal v řadách českého obyvatelstva velký smutek, stísněnost a roztrpčenost nad zkomoleným územím státu. Za to nálada německého obyvatelstva se obrátila úplně v opak a lze očekávat, až vojsko opustí kraj, že se opět projeví pravé hitlerovské smýšlení německého*

---

³⁷⁹ PALÁNOVÁ 2002, 141

³⁸⁰ BENEŠ/KURAL/Kolektiv autorů 2002, 106

³⁸¹ Jihlavské listy, 30. 9. 1938, č. 39, 2

*obyvatelstva, které svými sympatiemi ke třetí říši a jejímu představiteli se nikterak netají, čehož důkazem byly četné odznaky s hákovým křížem, nalezené při domovních prohlídkách. Nejasností poměrů nastala v obyvatelstvu nejistota.*³⁸²

Za této velmi sklíčené situace očekávalo české obyvatelstvo jihlavského jazykového ostrova další nepříznivý vývoj, zatímco se místní německé obyvatelstvo radovalo, že tato část republiky bude připojena k říši 10. října proto přinesl místní německé menšině na Jihlavsku a Štocku velké zklamání, neboť byl ukončen zábor československého pohraničí a jejich dlouhodobé naděje na okamžité připojení se rozplynuly.³⁸³

Jihlavskému ostrovu však připadal, jako největší německé oblasti ve zbytku republiky velmi důležitý úkol při provokacích a jiných akcích před polovinou března 1939, které by byly záminkou pro zábor zbytku ČSR, nacistickým Německem.³⁸⁴

Místní české obyvatele události spojené s Mnichovskou dohodou velmi sklíčily, v tisku a mezi lidmi se tato prohra, právem považovala za národní katastrofu, která znamenala konec integrity demokratického státu, který za dobu svého trvání prošel celou řadou problémů spojených s národnostními a ekonomickými problémy, ale dokázal se s nimi srovnat a ustát tlak německého státu, jenž si na části území Československa dělal historické a národnostní nároky.

Ztráta pohraničního území nebyla katastrofou pouze pro místní obyvatele, kteří byli nuceni emigrovat do vnitrozemí, ale zároveň pro celou republiku, pro niž oblast Sudet představovala nejen bezpečnou a chráněnou hranici proti nepříteli, ale i ekonomicky velmi významnou část země, kam byla soustředěna velká část průmyslové výroby.

Většina obyvatel republiky v celém roce 1938, nejvíce pak v zářijových dnech, projevila velkou statečnost a obětavost ke svému milovanému státu, který si Češi vybudovali, pečovali o něj a chtěli za něj bojovat, i za cenu ztráty vlastního života. Stejně tak se projevovali i čeští obyvatelé jihlavského jazykového ostrova, kteří mobilizovali s velkou chutí a odhodláním, postavit se silnějším nepříteli.³⁸⁵

Naproti tomu iredenta místních Němců, kteří se chtěli vymanit z područí nenáviděného státu, byla velmi malá a akce, které probíhaly pro podporu německé otázky v zářiových dnech, byly v podstatě bez-významné, bez většího dopadu

---

³⁸² SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 9607/1938

³⁸³ SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 9607/1938

³⁸⁴ PALÁNOVÁ 2002, 141

³⁸⁵ ŠIMKA 1988, 212

na celorepublikovou situaci, která se bez podpory západních spojenců musela vyvinout právě tak, jak se vyvinula.

Republika, která již dlouhou dobu před Mnichovskou dohodou cítila nebezpečí ze strany německého agresora, měla v polovině roku 1938 reálné možnosti obrany, která mohla být za podpory spojeneckých armád velmi efektivní. Nicméně není vinou obyvatel, že na základě západní zrady a jiných nepříznivých podmínek, byla nucena bez odporu kapitulovat.³⁸⁶

Z hlediska česko-německých vztahů byla Mnichovská zrada posledním pomyslným hřebíkem do rakve ve vztahu českých obyvatel k německému sousedovi, který znamenal na dlouhou dobu pakt zášti a nevraživosti v očích Čechů a Moravanů.³⁸⁷

Z dnešního pohledu se jen velmi těžko hodnotí události, které probíhaly po německé porážce v květnu roku 1945. V myslech a srdcích obyvatel, zůstaly křivdy a násilnosti z období nástupu nacistické okupace a jejich pomsta na civilním německém obyvatelstvu byla přirozenou reakcí na podobné zacházení, které s nimi samotnými v době okupace, praktikovali Němci a jejich státní bezpečnostní aparáty, které štvaly všechny, kteří chtěli proti okupantům bojovat a vzepřít se.³⁸⁸

V očích českého národa, nemohlo vzejít jiné trvalé východisko, než německý bezvýhradný odsun obyvatel z celé oblasti Československa. Němci byli jistě znovu připraveni národ nahlodávat a ničit zevnitř. Nikdy by se nesmířili se svou porážkou, podobně jako tomu bylo v roce 1918. Tento rok odstartoval přesně dvacet let neustálých německých sabotáží a snažení českých obyvatel, kteří usilovali o vybudování silného a nezávislého státu.

I když samotný proces, kterým bylo odsunu dosaženo, působí dnes velmi kontroverzně, tak z pohledu soudobého obyvatele republiky se nemohlo uskutečnit jiné řešení, které by národnostní otázku na území Československa jednou pro vždy vyřešilo a ponechalo vývoj republiku bez skrytého vnitřního nepřítele, jenž mohl znovu kdykoliv zradit.

Jihlavský jazykový ostrov se po událostech spojených podepsáním Mnichovské dohody, stal největším německým celkem na území republiky. České obyvatele tento čas zcela zlomil. Němci pomalu ale jistě zvítězili ve všech dlouhá léta diskutovaných

---

³⁸⁶ ŠIMKA 1988, 213

³⁸⁷ OLIVOVÁ 1991, 57

³⁸⁸ BENEŠ/KURAL/Kolektiv autorů 2002, 107

otázkách. Období druhé republiky, kterým se rozumí čas od 1. října 1938 do 14. března 1939 je dobou hořkosti a porážky, zmrzačená republika jen čekala na chvíli, kdy jí nepřítel utrhá poslední ránu, která bude mít za následek začlenění i zbytku republiky do náruče Německé říše.

6.1.1. Poslední měsíce roku 1938

Po zabrání všech oblastí, na které si Hitler a Německá říše dělala nároky, vznikla tzv. druhá republika, prezidentem se stal 30. listopadu Emil Hácha, který měl velmi složitou úlohu prostředníka mezi nacistickou vládou a českým obyvatelstvem, kteří se cítili být zrazeni západními spojenci i vlastními politickými představiteli. Republika, která přišla o více než 30% své rozlohy³⁸⁹, hraniční opevnění a velkou část průmyslových oblastí, musela navíc přijmout tisíce uprchlíků, kteří byli nuceni emigrovat z Němci zabraných oblastí do vnitrozemí. V této situaci tedy šly stranou všechny problémy a politické rozdíly českých stran a hnutí, Češi se společně semkli v jeden celek, který se snažil velmi kritickou situaci po Mnichovu vyřešit, alespoň tak, aby zabezpečil všechny své loajální obyvatele, kteří byli nuceni opustit své domovy a vydat se na dlouhou cestu do míst, které byly prozatím Československu ponechány.³⁹⁰

Tři poslední měsíce roku 1938 se na Jihlavsku projevovaly pozvolným upevňováním německého vlivu na vyšších pozicích, prosazování nacionálních pravidel a zákonů. Úspěchy německé armády, i částečná kapitulace české armády a vlády, vyvolala mezi místními Němci pocit síly a neporazitelnosti. Jejich chování se značně změnilo, i většina doposud nerozhodnutých obyvatel začala věřit v dokonalost německé rasy, které si dříve nebo později podmaní celý zbytek Evropy.³⁹¹ Češi naproti tomu ustoupili do ústraní a hnáni strachem o budoucnost vlastních existencí a rodin, v podstatě přenechali Jihlavsko německým obyvatelům, kteří často vyvolávali incidenty, které měly nastínit Čechy a ostatní nepřátele jako původce všech neshod a problémů, jež z vzájemného soužití vnikaly.³⁹²

V takovém duchu pokračovaly i další dny a týdny, které vyústily až v konečné zabránění i zbytku republiky 14. března roku 1939. Skončila tak jedna etapa Československa

---

³⁸⁹ GEBHARD, Jan/KUKLÍK, Jan — Druhá republika 1938-1939, 70

³⁹⁰ GEBHARD/KUKLÍK 2004, 80

³⁹¹ Tamtéž, 72

³⁹² ŠIMKA 1988, 213

a jihlavského jazykové ostrova, na kterou navázala etapa další, která měla trvat až do konce druhé světové války. Němci toto kolo vyhráli, všechny snahy českých obyvatel a vlády byly ztraceny, západ zanechal malou mladou republiku svému osudu a domníval se, že se Hitler spokojí pouze s tímto nepatrným soustem územních zisků. Tento kritický úsudek s sebou přinesl konec starých časů první poloviny 20. století a znamenal ztrátu všech lidských a morálních hodnot, podobně jako v období po skončení první světové války.

6.1.2. Historický pohled na jihlavský jazykový ostrov

Po přečtení většího počtu publikací, které se obdobím první republiky a následnou dobou trvání Protektorátu Čechy a Morava zabývají, jsem toho názoru, že i přes všechny problémy, kterými Československo procházelo, jsme byli státem velmi schopným a uceleným, s velkým lidským a průmyslovým potenciálem, který se bohužel nestačil dostatečně rozvinout, protože se na scéně objevila lidská zloba a nenávist, která málem přemohla všechny, kteří jí stáli v cestě. Tomáš Garrigue Masaryk si pro vývoj stabilního státu, přál alespoň 50 let nerušeného vývoje, dle jeho slov měla doba stačit na to, aby se z neuceleného územního celku, který řešil nespočet národnostních problémů, stal fungující a prosperující stát. Doba ovšem našemu prvnímu československému prezidentovi příliš nepřála a tak naše mladá a nezralá republika získala pouze již zmíněných dvacet let, které bohužel nestačily na to, aby jednotně bránila své hranice a dokázala se vymanit z vlivu německého státu, jenž čekal na každý projev slabosti a pochybení vůči nespokojeným německým obyvatelům, žijícím na území republiky.

Jihlavský jazykový ostrov byl do roku 1945 jednou z hlavních enkláv německého hnutí na území republiky, kde často vznikaly nespokojené a nepřátelské reakce proti Československu. Nicméně nelze tento stav z doby v roce 1938 zcela generalizovat. Období soužití německého a českého národa na zdejším území nebylo vždy obdobím národnostních rozdílů, v celé řadě historických pramenů si lze přečíst o poměrně poklidném soužití obou národů, které zde vedle sebe žily a pracovaly. Situace se začala radikálně měnit až v období 19. století, které s sebou přineslo proud národního nacionalismu a nenávisti, přičemž tu posléze dovršily události spojené s první světovou válkou a následným vznikem Československa.

Když dnes navštívíte zdejší kraj, povšimnete si pozůstatků německé architektury, sem tam narazíte na zašlý německý nápis, na hřbitově na zašlá německá jména na náhrobcích,

ale jinak již skoro nic nepřipomíná dobu, kdy zde žily dva tak rozdílné národy, které mezi sebou vedly nikdy nekončící spory o původním osídlení, o historickém vymezení jednoho nebo druhého státu a jiných pro nás dnes již banálních problémech.

To vše je zde již minulost, která by dnes neměla narušovat soudobé česko-německé vztahy, ale zároveň na ni nikdy nesmíme zapomenout, již z důvodu všech, kteří kvůli těmto rozbrojům a obraně našich českých práv a svobod přišli o život, jako byli mladí vojáci B. Dvořáček od jednatřicátého pěšího pluku a M. Savko od pluku šestadvacátého, kteří v Jihlavě v roce 1920 položili své životy v boji za republiku.³⁹³

---

³⁹³ PÍSKOVÁ/ Kolektiv autorů 2009, 520

Závěr

V závěru této práce bych rád zhodnotil jihlavský jazykový ostrov jako celek, který procházel v době historického vývoje rozličnými obdobími prosperity i úpadku. Soužití Čechů a Němců na území historické hranice Čech a Moravy nebylo vždy jednoduché a převážně v období první republiky, které jsem se zde pokusil vylíčit, procházelo velmi složitým obdobím. I když je dnes velmi složité nahlížet do minulosti tohoto rozličného národnostního území, přišlo mi, že zajímat se o podobná témata naší regionální historie je velmi zajímavé a přínosné pro uchopení a pochopení významu naší dnešní svobody, kterou po roce 1948 čekala další politická rána, která se vyrovná situaci v době okupace nacistickým Německem z let 1938 – 1945.

O oblast jihlavského jazykového ostrova jsem se zajímal již ve své bakalářské práci, kterou jsem pojal jako základní exkurz do událostí kolem přelomového roku 1938, jenž znamenal faktický konec první republiky a všech nadějí československého lidu o soužití s německou menšinou na svém území.

Ve své diplomové práci jsem se pokusil problematiku kraje v období první republiky rozšířit a prohloubit, vymezit původní osídlení zdejší oblasti, již od doby raného středověku, kdy do zdejšího kraje přišli první kolonisté, aby zde začali zvelebovat a kultivovat krajinu, která byla tvořena neprostupnými hvozdy a lesy. Prameny, které jsem ve studiu a psaní použil, vznikaly převážně v období dvacátých let minulého století, kdy byly názory o původu obyvatel zdejší oblasti značně zkresleny národnostními tendencemi a důvody. Porovnáním německých a českých pramenů jsem se pokusil docílit, co možná nejpřesnějšího výkladu problematiky osídlení jihlavského jazykového ostrova v době středověku a raného novověku.

Druhá, hlavní část mé práce je věnována období první republiky na území jihlavského jazykového ostrova, která rozšiřuje a prohlubuje mojí bakalářskou práci. Zde jsem se pokusil zhodnotit a shrnout všechny důležité mezníky a události, kterými kraj v této době prošel a které měly zásadní vliv na vývoj česko-německého soužití v okolí Jihlavy v letech trvání první republiky. Snažil jsem se vše posuzovat z nezájatého pohledu badatele, který nemá v úmyslu ospravedlňovat jednu nebo druhou stranu, ale chce situace vylíčit tak, jak se skutečně staly, bez jakéhokoliv citového zabarvení, které se často pohledem na některé události nabízelo.

Události z let 1918 – 1938, které jsou v mé práci popsány, nejsou rozhodně všechny, které formovaly zdejší kraj a obyvatele v něm, ale jsou alespoň základním výkladem o lidech, politických změnách a národnostních potížích, se kterými se zdejší bezpečnostní a samosprávné aparáty musely vyrovnat v době, kdy si Češi teprve zvykali na samostatnou republiku, jež byla plná národnostních menšin, kterým byla republiky proti srsti a chtěli se z ní z počátku vymanit a připojit k Rakousku.

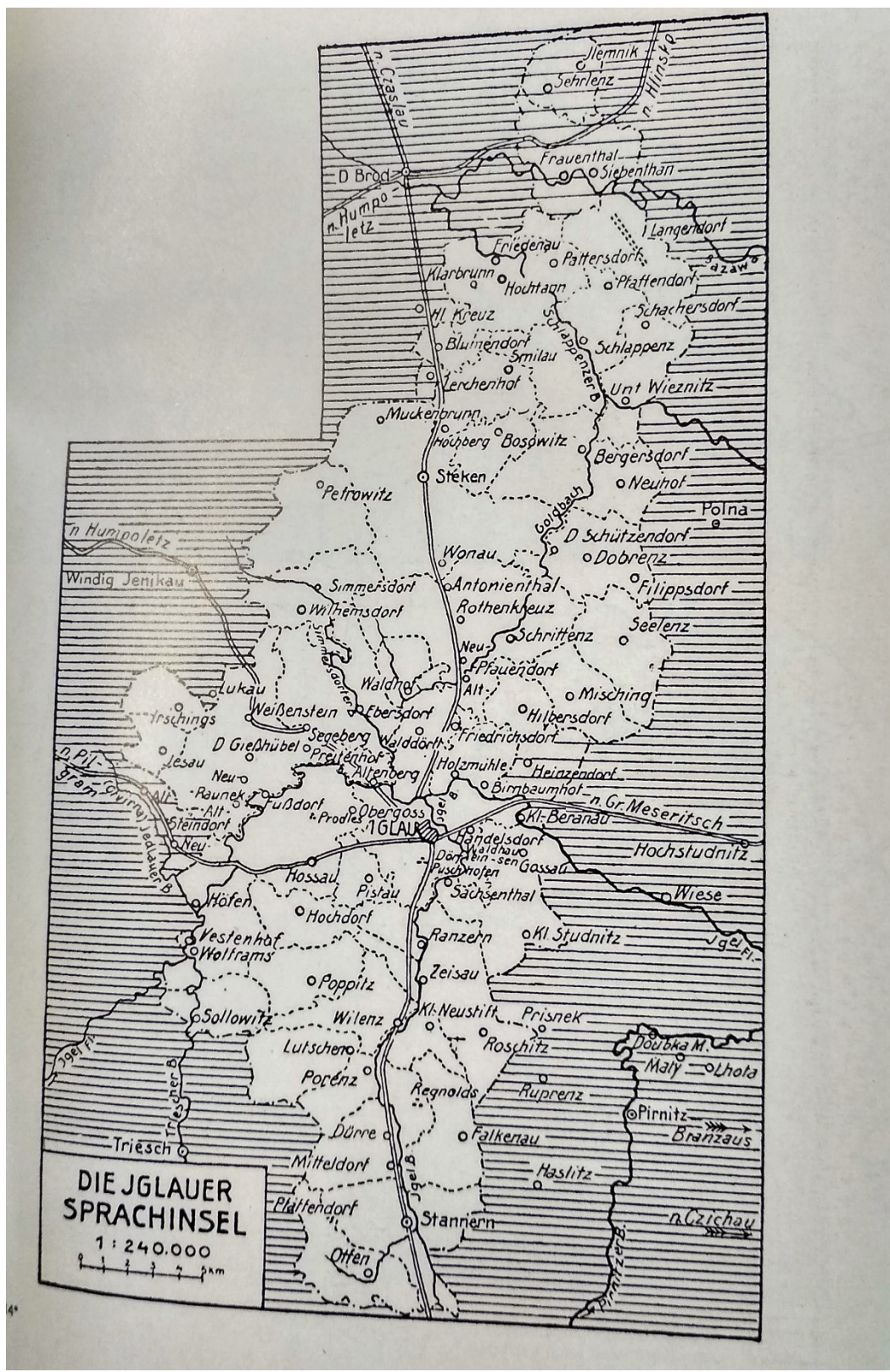
Na závěr musím konstatovat, že mně téma jihlavského jazykového ostrova velmi oslovilo, provází mně již několik let studia a kromě velkého počtu přečtených knih o místní problematice a vývoji, se mi kraj vryl do duše a vždy, když jsem ho za badatelskými účely navštívil, působil na mně jako místo, které velmi dobře znám.

Již dnes vím, že se do něj budu často vracet, abych si opět potvrdil, že všechna místa a vesnice, jež jsem zde navštívil, byly dějištěm důležitého období našich českých dějin, které bylo sice velice smutné a hořké, ale zároveň velmi důležité pro uchopení naší vlastní národní identity, kterou opět jako stát začínáme částečně postrádat.

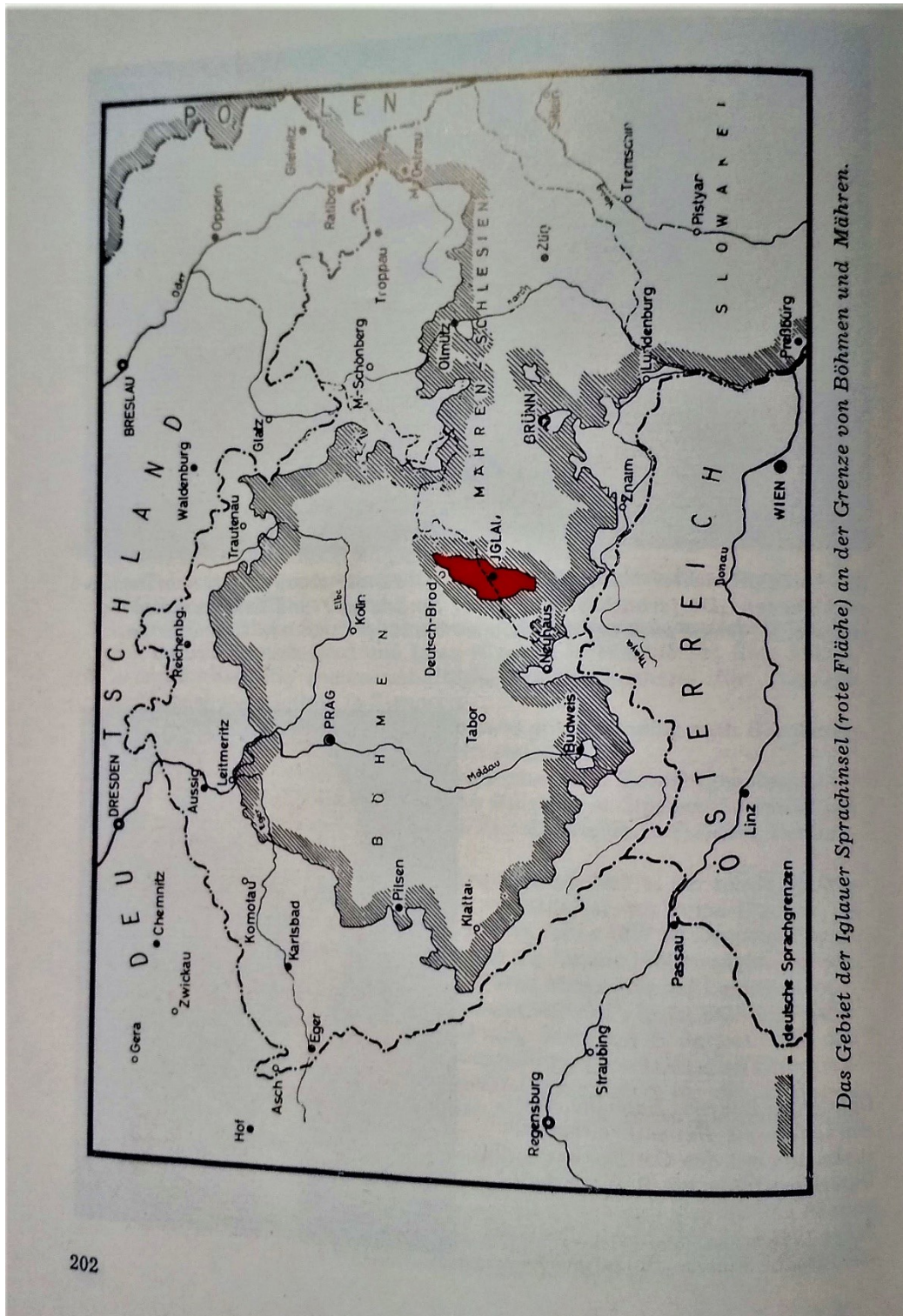
Přílohy

Seznam obrazové přílohy

1. **Anton Altrichter**, Dörferbuch der Iglauer Sprachinsel, 1973, mapa jihlavského jazykového ostrova, 203
2. **Anton Altrichter**, Dörferbuch der Iglauer Sprachinsel, 1973, mapa jihlavského jazykového ostrova, 202
3. **Alois Josef Pátek**, Vlastivěda Moravská – II. místopis, Jihlavský okres, 1901, mapa jihlavského soudního okresu, 249
4. **Petra Koutná**, K česko-německým vztahům v Jihlavě v letech 1914 – 1925, 2000, tabulka národnostního složení jihlavského jazykového ostrova v letech 1880 – 1930, 337
5. **Alena Palánová**, Českoněmecké vztahy na národnostně smíšeném území Jihlavska v letech 1925 – 1938/Vlastivědný sborník Vysočiny XIII., výsledky voleb so obecního zastupitelstva z 1. prosince 1929, 142
6. **Petra Koutná**, K česko-německým vztahům v Jihlavě v letech 1914 – 1925, 2000, mapa jihlavského soudního okresu, 338
7. **Moravští Němci**, jazykové ostrovy na území Československa, mapa německých jazykových ostrovů, <http://promoravia.blog.cz>, vyhledáno 29. 3. 2019

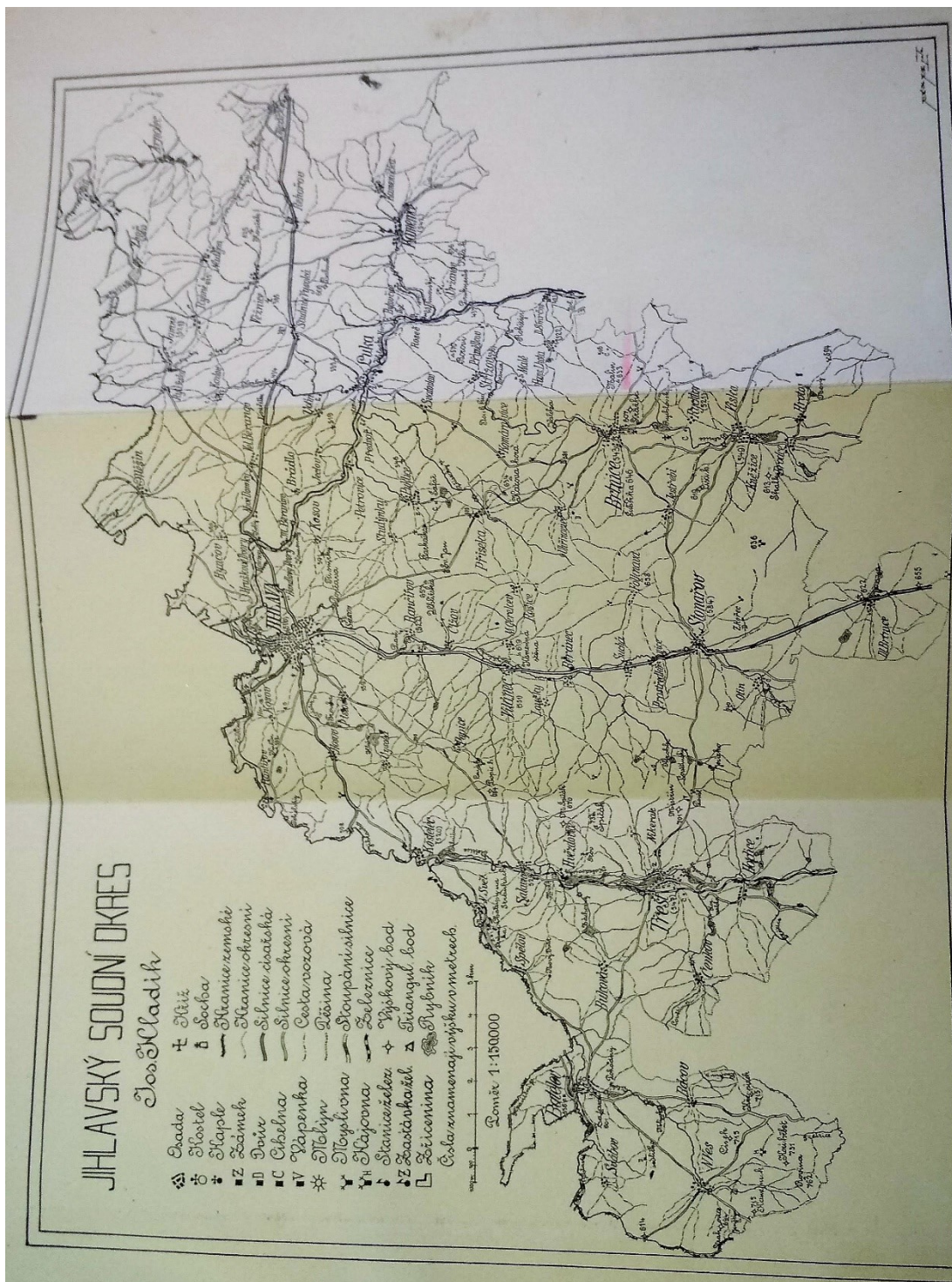

1. Anton Altrichter, Dörferbuch der Iglauer Sprachinsel, 1973, mapa jihlavského jazykového ostrova, 201

2. Anton Altrichter, Dörferbuch der Iglauer Sprachinsel, 1973, mapa jihlavského jazykového ostrova na mapě Československa, 202

3. Alois Josef Pátek, Vlastivěda Moravská – II. místopis, Jihlavský okres, 1901, mapa jihlavského soudního okresu, 249

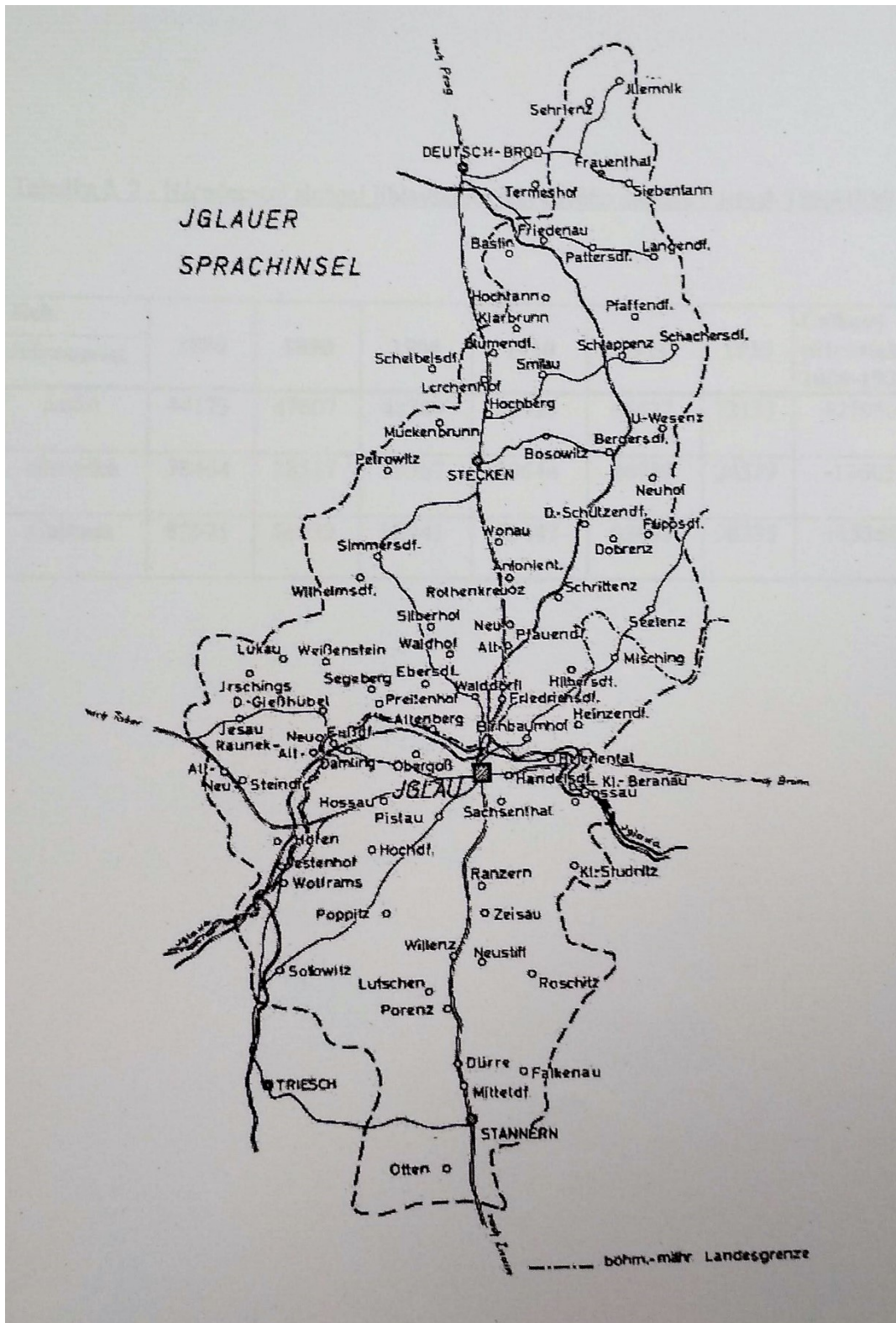
Tabulka č. 2 - Národnostní složení jihlavského jazykového ostrova v letech 1880-1930

Rok							
Národnost	1880	1890	1900	1910	1921	1930	Celkový přírůstek 1880-1930
česká	44173	47607	48389	53327	65427	72133	+27960
německá	38464	38517	39367	39644	26789	24559	-13605
Celkem	82975	86532	88441	93447	93697	98335	+15360

4. **Petra Koutná**, K česko-německým vztahům v Jihlavě v letech 1914 – 1925, 2000, tabulka národnostního složení jihlavského jazykového ostrova v letech 1880 – 1930, 337

Kandidátky	počet hlasů	počet mandátů
Čs. sociálně dem. strana dělnická	4.649	11
Čs. strana národně socialistická	1.434	3
Národní strana práce	527	1
Čs. živnostensko-obchodnická strana	756	2
Republikánská strana	297	1
Čs. strana národně demokratická	545	1
Čs. domov (K. Bourek)	316	1
Hospodářská strana (Dr. Chlum)	736	2
Národní strana (Dr. Červený)	196	0
Deutsche christl. soz. Volkspartei	1.408	3
Deutsche Arbeits-und Wirtschaftsg.	1.579	4
Deutsche soz. Dem. Arbeiterpartei	1.491	3
Ochrana nájemníků	24	0
Deutsche national.-soz. Arbeitp.	656	1
Deutsche Heimatpartei	1.509	4
Deutsche Gewerbspartei	726	2
Blaho obecního lidu (Pitlík)	277	0
Komunistická strana	673	1
Čs. strana lidová	931	2
Počet odevzdaných platných hlasů	18.730	42

5. **Alena Palánová**, Českoněmecké vztahy na národnostně smíšeném území Jihlavska v letech 1925 – 1938/Vlastivědný sborník Vysočiny XIII., výsledky voleb so obecního zastupitelstva z 1. prosince 1929, 142

6. Petra Koutná, K česko-německým vztahům v Jihlavě v letech 1914 – 1925, 2000, mapa jihlavského soudního okresu, 338

7. **Moravští Němci**, jazykové ostrovy na území Československa, mapa německých jazykových ostrovů, <http://promoravia.blog.cz>, vyhledáno 29. 3. 2019

Seznam použitých zkratk

ČSR – Československá republika

BdL – Bund der Landwirte und des ländischen Gewerbes

DG - Deutsche Gewerbepartei

DK - Deutscher Kulturverband

DNSAP – Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei

DNP – Deutsche Nationalpartei

FS – Freiwilliger Schutzdienst

HSLŠ – Hlinkova slovenská ľudová strana

KSČ – Komunistická strana Československa

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

SdP – Sudetendeutsche Partei

SHF – Sudetendeutsche Heimatfront

Seznam literatury

1. ALTRICHTER 1908 — Anton ALTRICHTER: Kolonisationsgeschichte der Iglauer Sprachinsel. Jihlava 1908
2. ALTRICHTER 1976 — Anton ALTRICHTER: Dörferbuch der Iglauer Sprachinsel. Jihlava 1976
3. ALTRICHTER 1913 — Anton ALTRICHTER: Die Dorfnamen in der Iglauer Sprachinsel. Jihlava 1913
4. BARTUŠEK, KÁBA 1960 — Antonín BARTUŠEK, Arnošt KÁBA: Umělecké památky Jihlavy. Havlíčkův Brod 1960
5. BEDNÁŘ 2018 — Josef BEDNÁŘ: Stručné dějiny Moravy. Brno 2018
6. BENEŠ/KURAL/Kolektiv Autorů 2002 — Zdeněk BENEŠ/ Václav KURAL: Rozumět dějinám. Praha 2002
7. BRETHOLZ 1896 — Bertold BRETHOLZ: Dějiny Moravy. Brno 1824
8. BRÜGEL 2006 — Johann Wolfgang BRÜGEL: Češi a Němci 1918 – 1938. Praha 2009
9. DEJMEK 2018 — Jindřich DEJMEK: Československo Dějiny státu. Praha 2018
10. DOBIÁŠ 1931 — Josef DOBIÁŠ: Německé osídlení ostrůvku Jihlavského, Časopis Archivní školy 8. Praha 1931
11. DOBIÁŠ 1917 — Josef DOBIÁŠ: Osídlení Pelhřimovska do válek husitských, Národopisný věstník československý XII. Jihlava 1917
12. FASORA/HANUŠ/MALÍŘ 2006 — Lukáš FASORA/Jiří HANUŠ/Jiří MALÍŘ: Moravské vyrovnání z roku 1905. Brno 2006
13. GEBHARD/KUKLÍK 2004 — Jan GEBHARD/Jan KUKLÍK: Druhá republika 1938-1939: Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha 2004
14. HOFFMANN 1962 — František HOFFMANN: Listy a obrazy z minulosti Jihlavy. Havlíčkův Brod 1962
15. HOFFMANN 1957 — František HOFFMANN: Historický kalendář Jihlavy, Městský a okresní archiv Jihlava. Jihlava 1957

16. CHALOUPKA 2007 — Lukáš CHALOUPKA: Činnost politických stran v Jihlavě v období I. československé republiky (bakalářská práce na Filosofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně). Brno 2007
17. JANÁČEK 1968 — Josef JANÁČEK: České dějiny, doba předbělohorská I/1. Praha 1968
18. KARAFIÁT 2016 — Jakub KARAFIÁT: Přelomový rok 1938 na území jihlavského jazykového ostrova (bakalářská práce na Katolické teologické fakultě Karlovy Univerzity v Praze). Praha 2016
19. KENELOVÁ 2011 — Herma KENELOVÁ: Bergesdorf. Praha 2011
20. KOUTNÁ 2000 — Petra KOUTNÁ: K česko-německým vztahům v Jihlavě v letech 1914 – 1925 (diplomová práce na Jihočeské univerzitě České Budějovice, Pedagogická fakulta). České Budějovice 2000
21. KOSMAS 1110 – 1125 — KOSMAS: Kosmova kronika česká. Praha 2005
22. KAISEROVÁ/RAK 2008 — Kristina KAISEROVÁ/ Jiří RAK: Nacionalizace společnosti v Čechách 1848 – 1914. Ústí nad Labem 2008
23. KŘESADLO 1992 — Karel KŘESADLO: Kapitoly z historie Jihlavy. Jihlava 1992
24. OLIVOVÁ 1991 — Věra OLIVOVÁ: Československé dějiny 1914 – 1939. Praha 1991
25. PALÁNOVÁ 1998 — Alena PALÁNOVÁ: Vznik Československé republiky a události na národnostně smíšeném území Jihlavsko/Vlastivědný sborník Vysočiny XI. Jihlava 1998
26. PALÁNOVÁ 2000 — Alena PALÁNOVÁ: Českoněmecké vztahy na národnostně smíšeném území Jihlavsko v letech 1919 – 1925/Vlastivědný sborník Vysočiny XII. Jihlava 2000
27. PALÁNOVÁ 2002 — Alena PALÁNOVÁ: Českoněmecké vztahy na národnostně smíšeném území Jihlavsko v letech 1925 – 1938/Vlastivědný sborník Vysočiny XIII. Jihlava 2002
28. PÁTEK 1901 — Alois Josef PÁTEK: Vlastivěda Moravská II. místopis, jihlavský okres. Brno 1901
29. PEKAŘ 1993 — Josef PEKAŘ: Na cestě k samostatnosti. Praha 1993
30. PETRIDES 1942 — Josef PETRIDES: Gossau im Lichte der Iglauer Stadtbücher. Jihlava 1942

31. PÍSKOVÁ/ Kolektiv autorů 2009 — Renata PÍSKOVÁ/Kolektiv autorů: Jihlava – historie, kultura, lidé. Jihlava 2009
32. SCHALLNER 1965 — Dieter SCHALLER: Sudetendeutsche Partei. Brno 1965
33. SVĚRÁK, PÍSKOVÁ, DVOŘÁK, JELÍNEK 2013 — Vlastimil SVĚRÁK, Renata PÍSKOVÁ, Petr DVOŘÁK, Jiří JELÍNEK: Nikdy zcela neodešli, Jihlavští Němci. Jihlava 2013
34. SCHWAB 1919 — Emanuel SCHWAB: Die Iglauer Sprachinsel – deutsch. Vídeň 1919
35. SCHWOY 1793 — František Josef SCHWOY: Topografie vom Markgrafthum Mähren (Erster Band). Vídeň 1793
36. ŠIMKA 1964 — Alois ŠIMKA: První světová válka a Jihlavsko. Jihlava 1964
37. ŠIMKA 1988 — Alois ŠIMKA: Českoněmecké vztahy na Jihlavsku v třicátých letech (1933 -1938)/Časopis Matice Moravské, ročník CVII/1988, číslo 1. Jihlava 1988
38. URBAN OTTO 1994 — Otto URBAN: Česká společnost 1848 – 1918. Praha 1994
39. VODIČKA 2009 — Milan VODIČKA: Den kdy došly prachy. Praha 2009
40. VELČOVSKÝ 2016 — Václav VELČOVSKÝ: Čeština pod hákovým křížem. Praha 2016

Elektronické zdroje

1. Die Iglauer Sprachinsel. *Stránky německého spolku* [2019-03-18]
<<http://www.iglauer-sprachinsel.de/>>.
2. Publicistika, historie, zajímavosti. *Historie jednoho města* [2019-01-20]
<<http://www.iglau.cz/index.php>>.
3. Jihlava, oficiální stránky Jihlavy. *Historie města* [2019-03-06]
<<http://www.jihlava.cz/historie/d-516667/p1=105573>>.
4. Nezávislý informační server. *O založení města Jihlavy* [2019-03-07]
<<http://www.zjihlavy.cz/s1-historicke-udalosti>>.
5. Aktuálně z Vysočiny. *Historie krvavého slunovratu* [2019-03-05]
<<https://www.vysocina.eu/temata/100-let-pribehu-vysociny>>.
6. Jihlavské listy. *90 let od krvavého slunovratu* [2019-03-15]
<<http://www.jihlavske-listy.cz/clanek6062>>.
7. Jihlava City (Jsi ty). *Volby roku 1925* [2019-03-21]
<<https://jihlava.city.cz/blog/jihlavske-zari-ve-stoleti-volby/1263>>.
8. Moderní dějiny. *První světová válka 1914 – 1918* [2019-03-22]
<<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/prvni-svetova-valka-1914-1918/>>.
9. Historie Moravy. *Moravské vyrovnání 1925* [2019-03-27]
<<http://promoravia.blog.cz/1306/moravske-vyrovnani>>.
10. Jazyková příručka. *Stremayrova jazyková nařízení* [2019-03-29]
<<https://leporelo.info/stremayrova-jazykova-narizeni>>.
11. Vojenský historický ústav. *Washingtonská deklarace* [2019-03-29]
<<http://www.vhu.cz/exhibit/washingtonska-deklarace/>>.
12. Historie hornického práva. *Jihlavské privilegium* [2019-03-30]
<<https://www.encyklopedie.ji.cz/home/>>.
13. Historie Jihlavy. *O založení Jihlavy* [2019-04-01]
<<https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/2502/jihlava/historie/>>.

14. Vlády České republiky. *Československé vlády* [2019-04-04]
<<https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad>>.
15. Jihlava – součást Rakouska. *Jihlava chtěla být součást Rakouska* [2019-04-04]
<https://jihlavsky.denik.cz/zpravy_region/>.
16. Němci ve správě města Jihlavy. *Sloučení obce Dřevěné Mlýny* [2019-04-15]
<<https://www.pravnilabyrint.cz/>>.
17. Vstup Američanů do první světové války. *Vyrovnání sil na bojištích* [2019-03-20]
<[https://www.irozhlas.cz/historie/pred-100-lety-vstoupily-usa-do-prvni-svetove-
valky](https://www.irozhlas.cz/historie/pred-100-lety-vstoupily-usa-do-prvni-svetove-valky)>.

Archivní zdroje

1. Jihlavské listy, 19. 8. 1938, č. 27, s. 2
2. Jihlavské listy 24. 3. 1923, č. 48, 3
3. Jihlavské listy 27. 3. 1921, č. 55, 3
4. Jihlavské listy 16. 2. 1924, č. 7, 2
5. Jihlavské listy 17. 5. 1924, č. 20, 1
6. Mährischer Grenzbote 1926/1927/1928
7. Mährischer Grenzbote 1927/1928/1929
8. Mährischer Grenzbote 1936/1937/1938
9. Mährischer Grenzbote 24. 3. 1938, č. 36, 1
10. Okresní archiv Havlíčkův Brod — Presidiální spisy 1920 – 1940, kartón č. 21
11. Okresní archiv Havlíčkův Brod — Presidiální spisy 1920 – 1940, kartón č. 22
12. Okresní archiv Havlíčkův Brod — Presidiální spisy 1920 – 1940, kartón č. 23
13. SOkA Jihlava, Bratrstvo mistrů pěvců Jihlava.
14. SOkA Jihlava, z Löwenthalu Leupold, Martin Leupold z Löwenthalu, Chronik der königlichen Stadt Iglau 1402 – 1617
15. SOkA Jihlava, MS, pres. reg. č. 1132/1919
16. SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 1146/1919
17. Soka Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 5655/1919
18. SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 5812/1919
19. SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 1212/1919
20. SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1416/1923
21. SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1414/1923
22. SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1513/1921
23. SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1472/1924

24. SOkA Jihlava, fond SdP č. 11353/1937
25. SOkA Jihlava, fond SdP č. 11343/1937
26. SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 6923/1926
27. SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. – zvláštní fascikly (řada I-III), č. 9544/1935
28. SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. – zvláštní fascikly (řada I-III), č. 9542/1935
29. SOkA Jihlava, přes. reg. – zvláštní fascikly (řada I-III), č. 9562/1936
30. SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, přes. reg. č. 8258/1936
31. SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg., spisy vládního komisaře a starosty, č. 2409/1935
32. SOkA Jihlava, přes. reg. – zvláštní fascikly (řada I-III), č. 9597/1938 a 9598/1938
33. SOkA Jihlava, fond SdP č. 11407/1938
34. SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 9665/1938
35. SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 9601/1938
36. SOkA Jihlava, fond SdP č. 11437/1938